

શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબ સયાજીરાવ
ગાયકવાડ શેનાખાસખેલ રામશેર
બહાદુર એમના ઉદાર
આશ્રયથી.

પ્રાચીનકાવ્યમાલ

ગ્રંથ ૨૬

ધીરામત્કૃત

પ્રશ્નોત્તરમાલિકા.

સંશોધન કરી ટીકા સહિત પ્રસિદ્ધ કરનાર
હરગોવિંદ દ્વારકાદાસ કોટલાવાળા
અને

ત્રિનાથાચંદ્ર પૂજારીશંકર સાસ્ત્રી.

વડોદરા.

સંવત ૧૯૪૭-૪૮ સન ૧૯૯૧-૯૨.

(સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે).

અમદાવાદ “આર્યોદય”

તથા

વડોદરા “વીરક્ષેત્રમુદ્રાલય” માં છાપ્યું.

Under the liberal patronage of
His Highness Maharaja
SAYAJI RAO GAEKWAR
Sena Khaskhel Samsher Bahadur
Baroda.

PRACHIN KAVYA MALA,
or
Old Gujarati Poetical Series,
VOL XXV

DHIRABHAKTA'S
PRASHNOTTAR MALIKA.
Published with annotations

By
Hargovind Dwarkadas Kántaválá
and
Nathashankar Pujashankar Shastri

A. D. 1891-92.

યથાર્થ રાજ્યધર્મ જાણનાર વિવેકી રાજ્યકર્તા પોતાની પ્રજાનું અનેક પ્રકારે કલ્યાણ કરવું એજ ઈશ્વરકૃપાથી પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા સર્વોપરિ પદનું સાર્થક થવું માને છે તે કલ્યાણ કરવાના વિનિધ પ્રગર છે વસુધરા(પૃથિવી)ને જે પ્રદેશ પોતાનો છે તેમા અન્નદળાદિ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ છે તેનો, તથા તેમા ધારણ થયેલ વસુ(ખનિજ ધન રત્નાદિ)ને બહિર્ કઢાવી તેનો, પોતાની પ્રજાની સુખવૃદ્ધિને અર્થે, ઉપયોગ કરે છે, પ્રજાની સુખશાન્તિ મા ભગ ન પતા તેનો વધારો થવા અનેક પ્રકારની યોજના કરે છે, નિર્મળ જળાશય, સુગમ માર્ગ, ઔષધાલય આદિથી શરીરની સુખાકારીનાં સાધન નિર્માણ કરે છે તથા નિવાલય, પુસ્તકાલય, અથવૃદ્ધિ આદિ મનની સુખ શાન્તિના સાધન આપે છે ન્યાયથી, નીતિથી, પ્રીતિથી, સમભાવથી, ઉદારતા થી, પ્રજાને સ્વપ્રજા તુલન ગણી પિતાત્વ સર્વનું પાલન તથા હિત કરવું એજ ધર્મ તથા સ્વાર્થ માની અન્વય જે રાજ્ય પ્રજાનું રજન કરવા પ્રવૃત્ત છે, તેની પ્રજા સુખી થાય છે, તથા તેના મનોરથ સફળ થઇ, તે આશય કીર્તિને પામે છે એ આદિ અનુભવસિદ્ધ યથેના પ્રમાણિક સિદ્ધાન્તો છે

શ્રીમદ્ગોદરા રાજ્યના વિદ્વાન શક્તિમાન અને પરમ પવિત્ર મહારાજા ધિરાજ શ્રીમન્ત સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેનાપ્તાસખેન સમશેર બહાદુર એમના પૂર્વોક્ત ઉદાર વિચારો અને સિદ્ધાન્તો પર મહુ બાપ, તથા તેવા ઉત્તમ વિચારો ને આચારમા આણી પ્રજાનું કલ્યાણ કરવાનો તેમનો મહાન પ્રયાસ, એ સાપ્રતકાળમાં સર્વ સ્થળે પ્રશસનીય ગણાતા દટાતરૂપ થઇ પડ્યા છે

શ્રીમત મહારાજાધિરાજના એ ઉદાર બાવથી ઉત્તેજાઇ તા ૮ મે સન ૧૮૮૮ ની એક સ્મરણી તેઓ નામદારની સેવામા રજી કરવામા આવી હતી તેનો આશય એ હતો કે વડોદરા રાજ્યમા થઇ ગયેલા ગુર્જર કવિઓ ના અપ્રસિદ્ધ અથવા પ્રસિદ્ધિમા આવે તેવી યોજના રાજ્યઆશ્રયથી થાય તોસારૂ

પ્રાચીનકાવ્યસંગ્રહ એ નામનાં ગુજરાતી કવિતાનાં પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના ડાહરેદ્વાર ઓદ્ધ વર્નાકુંબર ઇન્ડ્રાશન રાવસાહેબ હરગોવિ દાગ દારકાદાસ તથા વડોદરા નિવાસી શાહી નાથાગંધર પૂનરાકર એમની તરફથી પ્રસિદ્ધ થવાનો આરબ થઇ ચૂકેલો હતો, અને તે સારૂ ઘણા ગુણિ-યાત્ર પ્રયાતની દરમિયાનિત અથનો સારો સંગ્રહ તેમણે કર્યો હતો. વડોદરા રાજ્યનું દેશી કેળવણીઆતું ગારી દેખરેખ નીચે મુપરત થયા પછી આ સંગ્રહ બાબતમાં મેં તપાસ કરી તે ઉપરથી જોવામાં આવ્યું કે રત્ન દિ પતના બહાર દટાઈ રહ્યા હોય છે તેમ અનેક વિષયો પર રચેલી કવિતાના બહાર દટાઈ પડી રહ્યા હતા, અને તે બહારને પ્રખના ઉપયોગસાર બાજુ લાવી તે હારા સહિયારને પુષ્ટિ આવી એ લ બહારક ધરો એમ લાગ્યું. આ કવિઓમાં પ્રેમાનંદ, રત્નેશ્વર, વલ્લભ, ભાવણુ, દયારામ, હરિમદ, બોલેમકત, ધીરેમકત, ગિરિધર આ દિ બાદ પ્રસિદ્ધ અને લેખનિય કવિઓ આવી જાય છે. રાધાખાઈ તથા દીવાળીખાઈ નાગની બે સ્ત્રી કવિઓની કવિતા પણ મળી આવી છે અને બાપુસાહેબ ગાયકવાડ એ નામના પ્રસિદ્ધ યથેશ્વર ઈશ્વરભક્તની કવિતાનો પણ સારો સંગ્રહ છે આ સર્વ કવિતા શોધી અને ટીકા સાથે છપાવતા નણુ વર્ષ લાગશે એન અજમાયશ થઈ છે. એ કામ પૂર્ણ કરવા શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સખાશ્રી ગાયકવાડ એમણે રૂ. ૧૨૦૦૦૭ બાર હજારની રકમ મંજૂર કરી કીમતી આશ્રય આપ્યો છે અને તેથીજ આ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધિમાં આવી શકશે આ ઉપર અનુગ્રાહી ગુર્જર પ્રજા અને સર્વ ગુર્જરવાસી ઉપર ઉપકાર થયો છે. એમ સર્વ સમજી વનોને લાગ્યા વિના રહેશે નહિ.

કવિતા વિષે એક ઈંગ્લેજ કવિ લખે છે કે.—

Poetry is itself a thing of God;
He made his prophets poets, and the more
We feel of poesy do we become
Like God in love and power.

કવિતા રસતઃ ઈશ્વરની એક વસ્તુ છે. ઈશ્વરે કવિઓનેજ પોતાના બદિષ્યદ્વારી કર્યા છે. અને કવિતાને જેમ આપણે અધિક અતુભવીએ છીએ તેમ આપણે રોહમાં અને સક્રિયામાં ઈશ્વર પેઠે ધર્ષણે છીએ.

કવિ વિષે વર્ણન્યર્થ કહે છે કે:—

Blessings be with them, and eternal praise,
Who gave us nobler loves, and noble cares,
The poets, who on earth have made us heirs,
Of truth and pure delight by heavenly lays.

WORDSWORTH.

જેઓએ આપણને જ્ઞેષ્ઠતર પ્રેમ તથા જ્ઞેષ્ઠતર ઉત્કંઠા આપ્યાં છે તે કવિઓ ઉપર આશિર્વાદ તથા અનંત પ્રશંસા હો; જેમણે દિવ્ય કાવ્યવડે આ જગત્ ઉપર આપણને સત્યના અને સ્વચ્છ આત્મદના ઉત્તરાધિકારી કર્યા છે.

આપણા દેશમાં તો કવિને રવિ સમ ગણી તેની બહુ પ્રકારે પ્રશંસા કરવામાં આવે છે.

સ્વદેશમાંના કોટ, રાજમહાલય, ધર્મશાળાઓ, દેવાલય, જળાશય, વિશ્વામરધાન, આદિ ક્રીસ્તિસ્તંભ પૂર્વના રાજા કે ધર્માત્મા ગૃહસ્થો કરાવી ગયા હોય છે તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરવો એ મહાપુણ્યનું કાર્ય છે, એમ ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે, અને સારા રાજાઓ તેમ કરાવે છે પણ ખરા. અને તેથી સર્વ પ્રજાના સુખભોગમાં વૃદ્ધિ થઈ તેમનો આશિર્વાદ મેળવે છે.

કવિના દ્રવતા અન્તઃકરણમાં ઉત્પન્ન થઈ સહૃદયજનોનાં અંતઃકરણમાં પ્રવેશી ત્યાં વસી સુખાનંદ દેનાર કવિતા તેનો જીર્ણોદ્ધાર પણ પ્રશંસનીય અને પુણ્યપ્રદ છે. બાળકથી વૃદ્ધ-રંકથી શ્રીમાન્ સુધી સર્વને દુઃખમાં વિશ્વામરધાન અને સુખને અધિક કરનાર કવિતા એ પણ સાધન છે. એના એક સુખપ્રદ

આશા છે કે આ પ્રાચીન ગુર્જર કવિઓની સુંદર તથા યોગ્ય કવિતા થી વાચનારનું જ્ઞાન તથા સદ્ગુણ, રસગતા, રૂચિ, રસિકતા, સહૃદયતાદિ ઉચ્ચ પ્રકારનાં યજ્ઞ વૃદ્ધિ પામશે, અને ગુર્જરવાસી અન્ય સમર્થ કવિઓની કવિતાની પણ તીવ્ર યાચના થઈ પ્રકટ થશે.

આ પ્રાચીન કાવ્યમાળાને કમ્પ, ક્રિયાવાડ અને ગૂઝરાતના રાજ્યકર્તાઓ તરફથી તથા ખીન્ન ધણા સદ્ગુણસ્થો તરફથી ઉદાર આશ્રય મળ્યો છે, તેમણે તેમનો આંતરજીવપૂર્વક આભાર જાનવશા આપે છે.

વડોદરા

સંવત ૧૯૪૬ ના વૈશાખ
સુદી ૧, તા. ૨૦ એપ્રિલ સન
૧૯૯૦, રવિવાર.

}

મણિભાઈ જશભાઈ.

ગ્રંથવિવેચન.

ધીરાભક્તનો આ ત્રીજો અથ છે પૂર્વે થયેલા જ્ઞાની કવિઓએ એકના એક વિષયને જૂદા જૂદા પ્રકારે કથન કર્યો છે તેનું આ એક ઉત્તમ દર્શાવ છે ધીરાએ વેદાંત શિવાય બીજું કાંઈ કંઈ નથી એમ કહીશું તો પણ આજશે પાછલા અયોમા યોગ વગેરેનું તેણે કેટલુંક કથન કર્યું છે પણ તે ઉપરછલું દેખાય છે. યોગવિષે ધીરાને અત્યુત્તમ આરથા નહોતી અને તેમ આખ્યા ન હોવાનું કારણ ધીરાના આ અથમાથી આપણને જડી આવે છે. આ અથની બારમી કાફીમા તે પ્રશ્ન કરે છે કે, “યોગાભ્યાસથી પણ મોક્ષ મળે છે ત્યારે આત્મજ્ઞાન મેં પાવન કર્યાને શુર મેવવાની શી જરૂર છે ?” “પછીની કાફીમા ઉત્તર આપે છે કે” યોગાભ્યાસથી દેહાભિમાન ટળવું નથી અને આત્મજ્ઞાનથી તે ટળે છે, માટે આત્મજ્ઞાન મેળવવાની જરૂર છે. કેવો સારો ઉત્તર છે ! આવી રીતે ધીરાનો આત્મજ્ઞાન પ્રતિ પક્ષપાત હોવાથી તેણે બહુધા આત્મજ્ઞાન વિષે કવિતા કરી છે. કોઈ એમ કહેશે કે શ્રીમદ્-ભગવદ્ગીતામાં *યોગ અને સાંખ્યને સમાન ગણ્યા છે તથા તે બન્નેથી મુક્તિ મળે છે એમ કહ્યું છે તેમ છતાં ધીરાભક્તે યોગ કરતાં આત્મજ્ઞાનને અધિયાત્મ માન્યું હશે ? તેનો ખુલાસો આ પ્રમાણે છે.

યોગ એ ક્રિયાયોગ છે. ઉપાસના, ભક્તિ, અને સમાધિ વગેરેનો સમાવેશ યોગમા થાય છે. એ સધળામા ઘણી મુદત સુધી દ્વૈતભાસ થવાથી અદ્વૈત આત્માનો બોધ થતો નથી. વળી યોગના યોગથી માયિક કામનાઓને વર્ત કરવાની ઇચ્છા થઈ આવે છે અને તેથી વાસના રૂપ સક્ષમશરીરનો

* “સામ્ય યોગો પૃથક્ પાતા. પ્રાદન્તિ ન પંડિતાઃ

એકમપ્યાસ્યત. સમ્યગુભયો નિદન્તે ફલમ્ ॥”

અર્થ—“સામ્ય અને યોગ એ બેને આજ્ઞાની પુરૂષો જૂદા કહે છે, પંડિતો જૂદા માનતા નથી; કેમકે સામ્ય અથવા યોગ એ બેમાથી એક પણ સારી રીતે સંપાદન કરાય તો તે બન્નેનું ફળ મળે છે.”

નાશ થતો નથી આત્મજ્ઞાન થવાથી સપ્રજ્ઞા જગતનો બાધ થઇને એક બ્રહ્મ રૂપનો સર્વત્ર ભાસ થાય છે તેવડે બોગાદિની ઈચ્છાઓ સ્વતઃ વિરાગ પામે છે, અને તેથી સૂક્ષ્મશરીરનો નાશ થાય છે આ કારણથી આત્મજ્ઞાનને ધીરાએ ઉત્તમ ગણ્યુ છે. વળી ગીતામા સામ્ય અને યોગના પરિણામની એકતા વર્ણવી છે, પણ વેદાતમા અને સામ્યમા ફેર છે. ધીરા સામ્યવાદી નહોતો પણ વેદાતવાદી હતો. પરંતુ આપણે એ ગહન નિપયમા ઉત્તરવા કરતા આ ગ્રંથમા ધીરાએ કેવા કેવા પ્રશ્ન ઉઠાવ્યા છે તથા તેના મનમાનતા ઉત્તર આપ્યા છે કે કેમ ? તે જોઇએ. એક કાશી મગળાચરણની લખ્યા પછી તે પ્રશ્ન કરે છે કે “ મોક્ષતુ સાધન જ્ઞાન ? કર્મ ? કે બન્ને ? ” “ બન્ને ” એવો તેનો ઉત્તર મળે છે અને તે શાસ્ત્ર, યુક્તિ અને અનુભવથી સિદ્ધ થયેલો ઉત્તર છે જેમ ગીતામા કહે છે કે—

“ ન કર્મણામનારંભાદૈવકર્મ્યં પુરુષોશ્રુતે ॥

ન ચ સંન્યસનોદેવ સિદ્ધિ સમધિગચ્છતિ ॥”

“ કર્મણૈવ હિ સમિદિમાસ્થિતા જનસાદય ”

“ કુદ કર્મેવ તસ્માત્વ પૂર્વે પૂર્વતર શ્રુતમ્, ”

અને—

“ યસ્ય સર્વે સમારભા કામસંકલ્પવર્જિતાઃ

જ્ઞાનાગ્નિનદગ્ધકર્માણ તમાહુ વદ્ધિત સુધા. ॥”

વેદમા પણ—

“ તમેવ વિદિત્વાતેમૃત્યુમેતિ નાન્યઃ પંથા વિચિતેડ્યનાય.”

પ્રશ્ન છે “દશગી કાશીમાં—” જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીના કાર્ય સરખાં છે ત્યારે જ્ઞાનીને બ્રહ્મરૂપ શાગાટે કહેવો ? એવો પ્રશ્ન છે. ” ચોવીશમી કાશીમાં—” આત્મા અનંત છે તો તે દેહાન્ધિકથી પરિચિન્ન કેમ થયો છે ? ” ચોવીશમી કાશીમાં “ જો સૌ કોઈ આત્મસ્વરૂપ અને મુક્ત હોય તો શુર તથા શાસ્ત્રની શી-જર છે ? ” બેતાલીશમી કાશીમાં—“બ્રહ્મવેત્તામાં સુખદુઃખનો સંબંધ કેમ જોવામાં આવે છે ? ” અને એજ પ્રમાણે એકાન્તે એનાજ અનેક પ્રશ્નો કર્યા છે. એ પ્રશ્નોના ખુલાસા કેવા સરસ રીતે કર્યા છે તે અથમાં જોવાથી જણાશે; પિટ્ટપેપણુ યવાના કારણથી અમે અહીં આપતા નથી.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે આ અથમાં એકસોઆઠ પ્રશ્ન તથા તેટલાજ ઉત્તર છે. તે ઉપરથી એનું નામ પ્રશ્નોત્તરમાલિકા ધીરાએ રાખ્યું છે. માળાના મણકા પણ બહુધા એકસો આઠ રાખવાનો સંપ્રદાય છે. એ ઉપરથી એમ સમજવું કે માળાનો જપ કર્યાથી જેમ ઇચ્છિત ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તેમ આ માળાનો જપ કર્યાથી પણ બ્રહ્મજ્ઞાન અત્તરણુમાં રૂઢ થઈ સ્થિર થાય છે, એમાં કાંઈ સંદેહ નથી.

વેદાંત એ એક સર્વથી મોટી વિદ્યા છે વ્યામ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં કહે છે કે—“અધ્યાત્મવિદ્યા વિદ્યાના” એટલે. બધી વિદ્યાઓમાં આધ્યાત્મવિદ્યા શ્રેષ્ઠ છે. વિદ્યાના મુખ્ય બે પ્રકાર હોઈ શકે. અર્થ-વિદ્યા અને પરમાર્થવિદ્યા. પરમાર્થવિદ્યાનો અધ્યાત્મમાં સમાવેશ થાય છે. આત્માસંબધી તત્ત્વજ્ઞાનને અધ્યાત્મવિદ્યા કહે છે બીજી વિદ્યાઓ કરતાં શામાટે અધ્યાત્મવિદ્યાને મોટી કહેવી ? એ પ્રશ્નનો ખુલાસો નહિ આપિયે તોપણ સમજાશે કે અર્થવિદ્યાઓ નાશવંત, ક્ષણિક અને અનિશ્ચિત અર્થને સિદ્ધ કરનારી છે, ત્યારે અધ્યાત્મવિદ્યા અવિનાશી, નિત્ય અને નિશ્ચિત અર્થને સિદ્ધ કરનારી છે. વળી યોગાદિક જે અધ્યાત્મવિદ્યાના પેટામાં સમાવિષ્ટ થઈ જાય છે તેથી અણિમાદિક સિદ્ધિઓદ્ધાન અર્થવિદ્યા પણ સિદ્ધ થાય છે. અધ્યાત્મવિદ્યાનું જ્ઞાન ધવાને પૂર્વે વ્યાસમહાત્માએ બ્રહ્મસૂત્ર લખ્યાં છે તથા તે ઉપર શ્રીમદ્ધરણ્યે બાંધ્ય કર્યું છે. એ બાંધ્ય ઉપર વિદ્વાનોએ ટીકાઓ પણ લખી છે. એમ છતાં અલૌકિક તત્ત્વજ્ઞાન સામાન્યશુદ્ધિના મનુષ્યો ગ્રહણ નહિ કરી શકે એમ ધારીને બીજા કેટલાક મહાત્માઓએ પંચદશી વગેરે પ્રક્રિયા-અથો લખ્યા છે. વ્યામાદિક સુનિઓએ તેને પુરાણાદિકમાં નાના પ્રકારની કથાઓમાં સંકલિત કરીને ઘોડે ઘોડે કહ્યું છે. પ્રાકૃત મનુષ્યો માટે પ્રાકૃત

બાપામા પણ તેવા તેવા મહાત્માઓએ કોઈ ઠેકાણે વાર્તા રૂપે, કોઈ ઠેકાણે કથા કે આખ્યાન રૂપે, કોઈ ઠેકાણે નાટક રૂપે, કોઈ ઠેકાણે ગદ્ય રૂપે, કોઈ ઠેકાણે પદ્ય રૂપે અને કોઈ ઠેકાણે ગુરુશિષ્યના સવાદ રૂપે એ વિષયના અથો લખ્યા છે કહણુ વિદ્યાના અથો બાંધણુ રૂપે સમજાવવા કરતા પ્રશ્નોત્તર રૂપે સમજાવવા ઠીક પડેછે. વિદ્યાના આવા અથોમા પ્રથમ ક્રમવાર પ્રશ્નોત્તર હોયછે, અને પછી છેવટે ક્રમરહિત પરીક્ષાના પ્રશ્નો જોવા પ્રશ્નો હોયછે. જો આ વિદ્યાના ક્રમવાર પ્રશ્નોત્તર જોવા હોય તો વિચારસાગર વગેરે અથોમા જોવા આ માલિકાઅથમા ક્રમવગરના છૂટા છૂટા પ્રશ્નોત્તર છે. સામાન્યતઃ વેદાત વિષય જાણવા પછી તેમા થતી તકાઓ દૂર કરવા માટે આવા પ્રશ્નોત્તર ઉપયોગી થશે એમ જાણીને ધીરાએ આ પ્રશ્નોત્તર લખ્યા હોય એમ લાગે છે વળી તેના શિષ્યોને ખીજા લોકે માયાકૃતિયા પ્રશ્ન પૂછે, તેનું નિગદ્ય રજુ કરવાને ઠીક પડે તે માટે અથવા મચા શિષ્યાને આનું મનન કરવાથી નિશક બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાને પણ આ પ્રશ્નોત્તર તેણે ઉપયોગી ધાર્યા હશે.

કોઈ પણ અથો વિષય ગો ૩ તે જાણવા પછી તેનો અધિકારી કોણ છે તે જાણવું જોઈએ જ મનુષ્યોને ઉદ્દેશીને તે અથ લખાયો હોય અથવા જ મનુષ્યોએ એ અથમા કદેલું જ્ઞાન મેળવવાને લાયકાત મેળવી હોય તેનેજ અધિકારી નામ આપવામા આવે છે બ્રહ્મવિદ્યા મેળવવાના અધિકારી થવા માટે વિવેક, વૈરાગ્ય, શમાદિ વદ્ સપત્તિ, અને મુમુક્ષુતા, આ ચાર સાધનવાળો મનુષ્ય જોઈએ એવા મનુષ્યોએ સાધનસંપન્ન થઈને આ જ્ઞાન કેવળ પુત્રક ઉપરથી નહિ, પણ તે વિદ્યા જાણનાર ગુરુ પાસેથી મેળવવું. ગુરુની જરૂર વિષે ગીતામા પણ કહે છે કે—

પામેથી તેનું સ્પષ્ટીકરણ કે શકના સમાધાન મેળવવામાં ન આવે તો મનુષ્ય નારિતકતાની સીમા ઉપર જતો રહે છે. આમ ન થાય માટે દરેક વખતે દરેક અલગની પોતાના શિષ્યો માટે સંવિધ રહે છે અને તે સંબંધી પોતાની બાપામાં અથવા ખરૂ કહિયે તો શિષ્યની બાપામાં અલગતાનું સંબંધી શંકાઓનું નિરાકરણ કરે છે. મોટાં શાસ્ત્રોને જાણનારા પડિતો સદૈવ પૂરા ખુલાસા થોડા અક્ષરમાં આપવાનો યત્ન કરે છે; પણ તે ખુલાસો સમજવાને માટે તેમના નેટલીજ પડિતતા મેળવવાની આવશ્યકતા રહે છે. પણ જેઓ પડિત ન હતા એવા ખુલાસા મેળવવાને ઇચ્છે છે તેમને માટે ધીરા સરખા યાનીઓએ કરેલા (આ અથમાં વર્ણવેલા) ખુલાસા એજ સર્વોત્તમ છે. હિંદુસ્તાની બાપામાં પ્રશ્નોત્તરરૂપ કેટલાક વેદાંતના અર્થો છે. પણ તેમાં આ ધીરાની પ્રશ્નોત્તરમાલિકા જેવું સારસ્થ નથી. સંસ્કૃતમાં મણિરત્નમાળા કરીને એક પ્રશ્નોત્તરનો અર્થ છે પણ તેમાં અધ્યાત્મવિદ્યાના ખુલાસા કવચિત્તજ છે. શ્રીમદ્ધન્યાયે એક પ્રશ્નોત્તરત્તમાલિકાની આદ્યોએ લખી છે, તેમાં પણ સામાન્ય નીતિનો ઉપદેશ છે. વેદાંતના કદાચ પ્રશ્નોના ખુલાસા જેવા આ ધીરાની પ્રશ્નોત્તરમાલિકામાંથી થઈ શકે છે તેવો અર્થ જૂનરાત્રીમાં તો ખીજો જાણવામાં નથી.

આ કવિતાની ભાષા ધણી સરળ છે, અને રાગ એકલો કાફી છે તે પણ ધણો મધુર છે. વિશેષ ખૂબી એમાં પ્રશ્ન સમજાવવામાં રહીછે; એકજ પ્રશ્નો નેટલો થાય તેટલો વિસ્તાર જુદે જુદે રૂપે કર્યો છે. એમ થવાથી એક પ્રશ્ન એવો સ્વચ્છ અને નિઃશંક બને છે કે અરધો ઉત્તર તો જાણે એ પ્રશ્નથીજ સમજાઈ જતો હોય એમ કોઈ કોઈ ઠેકાણે બાસેછે. ઉત્તર આપવામાં પણ એવીજ રચના કરી છે. આ અર્થ ઉપરથી ધીરામક્તાના સ્વચ્છ અને દૃઢ જ્ઞાન વિશે આપણો જાણુ ઉચ્ચ મત બધાય છે.

શ્રીજગદીશ્વરાયનમઃ
ધીરાભક્તકૃત
પ્રશ્નોત્તરમાલિકા.

કાશી ૧ લી.

નમન ગુરુદેવને રે, કરે હું તો ભાવે,
સમજ્યો જેમ ગુરુને રે, તેમ નમુ હું દાવે. દેક ૧
આત્મસ્વરૂપકેરું જ્ઞાન થયું જેને, કે તે ઘડીએ તોણી પાર,
હાલ દા ચાલ દા ને મન્યક્ષભાસી, સહુ મારો માની બેઠા સંસાર,
તેને માન્યો કેવો રે, કેવો ગુરુ મન લાવે? નમન૦ ૨
સ્વપ્નની પેઠે મિથ્યા માન્યો ગુરુ, જે સસાર અસાર,
ધન્ય જાગી જોયું ગુરુ આરે, જેના ન પમાય કોઈથી પાર,
જોઈમ થવાથી શુ થાતું રે, તે ભણવું મારે ભાવે નમન૦ ૩
મિથ્યા સસાર માણ્યો તેણે કરી, જ્ઞાની ધ્યાની પામ્યા શાંતિ પૂર,
સ કટપ વિકટપ વગરના થયા જે, સાચેસાચા મહાશૂર,
મન્ય ગુરુ ધન્યતા રે, હૂંખ્યા ઘણા જન દાવે. નમન૦ ૪

૨ દાવદા ઇ૦—હાનનાગ, ચાનનારા અને પ્રત્યક્ષ ભાસનારા
સહુ કોઈ જે સસારને મારો માની બેઠા છે, તેને ગુરુએ કેવો માન્યો
છે? ૪ હૂંખ્યા ઇ૦—સસાર ઉપર સત્યતાનો દાવો કરવાથી ઘણા જન
મા છે

આત્મસુખ જોણી રીતે પામ્યા, સ્વયં પ્રકાશ થયા મહાદેવ;
તેમને નમન કરી હું ભાવે, મત્ર પૂછું છું તતખેવ,
ધીરો કરવા હીરો રે, ઉત્તરરૂપ ગુરુ કા'વે. નમન૦ ૫

કાશી ૨ છ.

પ્રશ્ન.

અમારી અરજ સુણીએ રે, ગરવા ગુરુ પ્રવેશજાની;
સંશય સર્વ દાજો રે, ગુરુ આતમધ્યાની. દેક. ૧
દીન બાળ હરિ ! શરણુ તમારે, કોને કહે ગુરુ મારા;
મત્ર પૂછી કોને પાગે પડે એ, સચરાચર અવિધારા,
ભ્રમણા હરિ ભાગો રે, જ્ઞાની માની અજ્ઞાની. અમારી૦ ૨
હરિહર સરખા ગુરુ ગરવા, ધરવા જઘએ કિતું ધ્યાન;
નૃત્યગુરુ જોણે નારદ કીધા, તે પૂછે શું અન્યને માન,
તાન તાલ વિચારે રે, મહંત ગુરુ માની માની. અમારી૦ ૩
મોક્ષનું સાધન કર્મ હશે કે, જ્ઞાન હશે મહારાજ ?
કે જ્ઞાન કર્મ મળી બે હશે ? એ સશય નિવારો રાજ,
ભ્રમિત થઇ ભટકું રે, મિથ્યા હું માણી માણી. અમારી૦ ૪
નિશ્ચે કરી તમે નાથ નિરંજન, જોલો જોતો બિરદાળ;
ત્રણ પક્ષમાં કહો અક્ષ મીચી હરિ, કિયો હશે રસાળ ?
ધીર ધરે ધારણુ રે, જોગદેવ જાણી જાણી. અમારી૦ ૫

૫ સ્વયં પ્રકાશ—પોતે પોતાના સ્વરૂપને જાણનારા ૨ જ્ઞાની ૪૦—
હું જ્ઞાની હોઉં તો પણ મને અજ્ઞાની માનીને ૩ કિતું—કોનું. માન—
તાલમાન. ૪ પ્રશ્ન કરે છે: મોક્ષનું ૪૦—મોક્ષનું સાધન કર્મ ? કે જ્ઞાન ?
કે બન્ને ? ૫ અક્ષ મીચી—ધ્યાન ધરીને—નિશ્ચય કરીને. જોગદેવ—
યોગી પ્ર.

કાશી ૩ ૭.

ઉત્તર.

સુણ્ય શિષ્ય શાળા રે, તારી ભાંજુ બ્રમણમતિ;
 બુદ્ધિને અનુસારે રે, ગાજીને કહું જેવી ગતિ. ટેક. ૧
 જેમ ફેરીથી આંખો થયો, ને આંખોથી થઈ ફેરી;
 મેં ફેરીએ તો મર્દન થડિયો, મરદ થડી ભાઈ મેં ફેરી,
 ન લેં ફેરી જળ જૂદાં રે, એકમેક વતી વતી. સુણ્ય ૦ ૨
 નભચરકેરી ગતિ ન થાયે, વિના ખંન પાંખ;
 ત્રય લોકે ક્યમ દરશે સંતને, હોય ન જ્ઞાનની આંખ,
 પક્ષ એક ખોટો રે, જૂઠ નહિ રતિ રતિ. સુણ્ય ૦ ૩
 જ્ઞાન કર્મવડે મોક્ષોપાસન, નહિ એકે નિરધાર;
 કર્મ મૂકી એક જ્ઞાન ગ્રહે તેણે, ઉતરે નહિ ભવ પાર,
 વાર વાર કહિયે રે, અમે તો સત્ય મધી મધી. સુણ્ય ૦ ૪
 જેમ જળનિધિ જળધર રૂપે, જળધરરૂપે જળરાજ;
 ઉભય મળ્યા વિણુ વૃષ્ટિ ન દરશે, થાય ન સૃષ્ટિનું કાજ,
 ધીર વીર ધારો રે, એકે શ્રેય નથી નથી. સુણ્ય ૦ ૫

૩ પક્ષ ૪૦—કેવળ કર્મ કે કેવળ જ્ઞાનનો પક્ષ પકડવો તે ખોટો છે.
 ૫ જળનિધિ—સમુદ્ર જળધર—મેવ. જળરાજ—સમુદ્ર. ઉત્તર કહેછે:
 એકે ૪૦—જ્ઞાન કે કર્મ બેમાંથી એકવડે શ્રેય (કલ્યાણ) નથી. પણ બન્નેથી
 કલ્યાણ છે એમાનદે પણ આજીવકમાં આવેજ પ્રજા કરાવીને ખુશાસો પણ
 આવેજ આપ્યો છે. જેમ —

વસંતતિલકા.

પ્રશ્ન—“જે નેત્ર એક રૂપથી જાણી જાત જાણે,
 જે પાંખ એક થઈને તમ પાર આણે;

કાશી ૪ થી.

પ્રશ્ન.

સિદ્ધાંત કહો સાંધ રે, જેની મન માંહી આંટી;
 ઘુંટાય ઘટ ભીતર રે, ઘણા તે દિનકેરી ઘાંટી. ટેક. ૧

પ્રહ્મને કહો પ્રાહ્મણુ જાણે, જાણે પંડિત પુરાણી;
 ન્યાયી વ્યાકરણી વેદાંતી જાણે, કે જાણે સાંધ કરાની,
 પુરાણીવધનો રે, જાણે કહો આમી છાંટી. સિદ્ધાંત ૨

વેદી જોઈએ કે ભેદી જોઈએ, જોઈએ જ્ઞાની કે અજ્ઞાની;
 રાય જોઈએ કે રંક જોઈએ, કહો જોઈએ માની કે અમાની ?
 ધ્યાની ધણીકેરી રે, કે જોઈએ જીવંતીના માંટી. સિદ્ધાંત ૩

બ્યાજખોર નિરખે હુલાલખોર નિરખે, નિરખે રાણી કે મહારાણી;
 પટેલ નિરખે કે કોઈ મેહેતાજી નિરખે, નિરખે કહે જે બહુ કા'ણી ?
 જાણીને ઝીણું જોતા રે, નિરખે જેની ચાલ રાંટી. સિદ્ધાંત ૪

ઘણા દીનો ઘુંચાડં ઘટમાં, સંશય નિવારો નાથ;
 જો સંશય મિટે નહિ મારો, હરિ ! લાજે મૂક્યો હાથ,

જેથી બને નવ બને વદિયે મરાળો,

છે કુંધ નીર નિરખો “મતિહંસ ગા'લો.”

પણ્ડિતશ્રી વૃત્ત.

ઉત્તર—“ મળે નેત્ર બે જ્ઞાન ને કર્મ બ્યારે, થઈ એક રૂપે જીવે પ્રહ્મને,
 કળે જ્ઞાન ને કર્મ બે પાંખ બ્યારે, થઈ પક્ષી જીડે ધુંજે ધર્મને;
 વળે નાજ એકે મરાળો વદે છે, દષિ કુંધ હંસો ન લે કર્મને,
 બળે દંદિરાનો પતિ દંદિરાયી, કહે વેગળો ના લહે શર્મને.”

૨ પુરાણીવધનો—જૂની ઉમરનો—ઘરડો.

સાથ સાથે શોધ્યા રે, ધીરે બહુ ખાંટી ખાંટી. સિદ્ધાંત ૦ ૫

કાફી ૫ મી.

ઉત્તર.

સુણ્ય ચેલા ચાર રે, ભ્રમણાને પરી કરી;
ખલને ભેટે કેવા રે, તેવાને કહું ધ્યાને ધરી. ટેક. ૧

સંસારબંધે બંધાયો જાણે, જાણે મુક્તિ જ્ઞાનવડે;
સમદષ્ટિ ને તુષણા ત્યાગી, વળી વિષયાદિકથી લડે,
અડે જઈ જોવા રે, હરે ન કોઈના હરવ્યા જરી. સુણ્ય ૦ ૨

દૃષ્ટાંતવડે સિદ્ધાંત કહું, સુણે સુણે શિષ્ય મારા;
જાણવાન ક્યાં મનુષ્ય હતો, રીંછ હતો અપિધારા,
ધારા નવ જોઈએ રે, કહું તને હરી કરી. સુણ્ય ૦ ૩

હનુમાનજી વાનર રૂપે, વાલ્મિક વાલ્મિક ઋષિ;
અસુર રૂપે વિભીષણ રાજા, શુક્રીએ જાણ્યા મોટા શુક,
મુળ જેનું જોતા રે, જ્ઞાની વડા જાણી હરિ. સુણ્ય ૦ ૪

તાઈયાં પિંજરાં જ્ઞાની ગણાયાં, માને જેને પ્રહારાજ;
અંત્યજ આદિ પૂજાઈ ગયા ત્યાં, કો' શું વાડાનું કાજ,
રાજ ધીર રીઝેરે, નવ જુએ કીડી કરિ. સુણ્ય ૦ ૫

૫ હરિ ૪૦—હે હરિ ! તમે માયે જે તાય મુક્યો તે લાજે ? ખાટી
—ખાટી. પ્રશ્ન—ખલને જાણવાનો અધિકાર કોને છે ? ૩ ધારા—જાતિ
આદિકના નિયમ (પ્રહારાજાને માટે).

૪ વાલ્મિક—કોળી. રૂપ—રૂપિ. ૫ તાર્ક્યાં પીંજરાં—કૃત્રીર વિગેરે.
અંત્યજ—રોહીતાસ ચમાર વગેરે વાડાનું—જાતિજનનું. કરિ—હાથી.
ઉત્તર—પોતાને બંધ જાણતો હોય અને જ્ઞાનથી મુક્તિ મળશે એમ જોની
અધ્યા હોય, અર્થાત્ જ્ઞાનમુ તથા આર્ન હોય, સામાનદષ્ટિવાળો તૃપ્યારહત

કાશી ૬ કૃતી.

મશ્ન.

- ગુરુ જ્ઞાન કરતાં રે, આપ કહો એવું મુખે;
 તેથી મનહું મારું રે, ભ્રમણાની આબુ બુખે. ટક. ૧
- આપે કહ્યું કે આત્મા ને કા'વે, તે તો નિત્યપ્રાપ્ત વદાય;
 ત્યારે તો મુને શકા થઈ ગોટી, એમ તે કંઈ પેર થાય,
 જેમ શંકા જાય મારી રે, તેવું ગુરુ કરો સુખે. ગુરુ ૦ ૨
- જે નિત્યપ્રાપ્ત આત્માને માનુ હું, તો તેમાં શંકા થાય સાર;
 નિત્યપ્રાપ્ત આત્મા હોયે તો, શે કરવો શાસ્ત્રાભ્યાસ વિચાર,
 કૂટવાં શોણે પોયાં રે, આણુવો દહ શોણે દુઃખે. ગુરુ ૦ ૩
- વળી આત્મા નિત્યપ્રાપ્ત ને હોયે, તો સદ્ગુરુકેરી શી ગર્જ ?
 પછે સાંધની સેવા શોણે કરવી, ઉપદેશની છે કાંઈ કર્જ ?
 કર્જ નથી કાઢ્યું રે, દહ થયું એવું મુખે. ગુરુ ૦ ૪
- એ શંકા તો મુને સાધ્યા કરે છે, તેની નિવૃત્તિ કરો નાથ;
 હવે તો દાસને તારવો ત્રિકમ, પાર ઉતારી લેવો સાથ,
 ધીર ધરે ધાનણુ રે, આત્મારામ માને રૂખે. ગુરુ ૦ ૫

કાશી ૭ મી.

ઉત્તર.

સદ્ગુરુ ભાખ્યા રે, પરી કરું ભ્રમણા તારી;

અને વિષયાદિકથી અપરાજિત તે જીવને જાણી શકે છે. મતલબ કે રિવેકાદિ સાધનચતુષ્ટય સંપન્ન હોય તે જ્ઞાની પવાને થોડા છે.

૨ નિત્યપ્રાપ્ત—સદૈવ મળેલો ૪ કુખે—મનમાં. પ્રશ્ન—આત્મા નિત્ય પ્રાપ્ત હોય તો શાસ્ત્રાભ્યાસાદિ સાધનની શી જરૂર છે ?

- અનન્યભક્તિ ધારી રે, બ્યારે તેં તો મારી. ટેક. ૧
- મોહકેરું આવરણ છે ભાઈ, કેવળ અજ્ઞાન કેપિયુ બાણ,
તેણે કરી આત્મારામ સ્વરૂપનું, નથી થતું પ્રકાશનું પ્રમાણ,
માટે જોઈએ ઉભય રે, જોને ધ્યાનમાં તું ધારી. સદ્ગુરુ ૨
- શાસ્ત્ર ને સદ્ગુરુકેરા ઉપદેશે, મોહ ટળી તારો જાય,
સ્વરૂપનિશ્ચય વૃજને તો તર્કે, ગુરુ ઉપદેશે થાય,
જોહું જાય નાશી રે, રૂઝાય ઘા પડ્યા કારી „ ૩
- શાસ્ત્રને સગળેલો સદ્ગુરુ તે, શોભે જગતમા સારે રૂપ;
કાળે તેના દીડામા નવ આવે, આવરણ રૂપી અવનિકૂપ,
અનુપ છે એ તો રે, જહું તેનાપર વારી. „ ૪
- ધીરજ ધરી કગી શકા પરી જો, છે સત્ય કેવું મારું નિર્વાણ;
જે જને જાણે તો જન જીવ્યા, બીજા મોહા રહ્યા પાપાણ,
ધીર જો વિચારી રે, શીખામણ આ સારી. „ ૫

કાશી ૮ મી.

મશ્ન.

- સાભાજીનું જ્ઞાનીમુખે રે, ગુરુદેવ ઘણી વારે;
તેણે શકા ઉપની રે, તે પૃછી લેવું મારે ટેક. ૧

૧ અનન્યભક્તિ—એકને તણને બીજાની ભક્તિ નહિ કરવા રૂપ દૃઢતા
૨ સ્વરૂપનિશ્ચય—આત્મસ્વરૂપની દૃઢતા ઉત્તર—આત્મા નિત્યપ્રાપ્ત છતા
મોહરૂપી આવરણને લીધે જોવામા આવતો નથી પણ શાસ્ત્રાદિવડે તે
મોહ ટળી જવાથી આત્માનુ સ્વરૂપ જાણે છે માટે શાસ્ત્રાદિની જરૂર છે

૧ મશ્ન—ગાની પુરૂષ તો નિર્વાસનિક હોય છે, જે નિર્વાસનિક હોય
તેને કોઈ પ્રકારની ધ્વજા થતી નથી, જેને ઈચ્છા થતી નથી તે શરીરાદિકની
જોઈ કોઈ પ્રકારના કર્મ કરી શકે નહિ એ ભાવથી ગાનીઓએ કોઈ કર્મ

જ્ઞાનીને તો વાસના નવ જોઈએ, વાસનાએ વગોવાય તેહ;
 પેરે પેરે એ તો યુને પીડે છે, થાય મનમાં ઘણા સંદેહ,
 તેને તો નિવારો રે, ધીર ધીરજ ધારે. સાંભળ્યું ૦ ૨

જો જ્ઞાનીને વામના નવ હોયે, તો તે હાલે ચાલે કયી પેર;
 જડ જેવો પડી રહેવાનો નિશ્ચે, બેઠો ઘેર તો બેસે ઘેર,
 પણ નથી તેવું રે, મેં તો જોયું ગુરુ કયારે. સાંભળ્યું ૦ ૩

ક્રૂરતા હરતા તો ગુરુજી જાણાયે, કે જ્ઞાની મોટા નિર્વાણ;
 વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્રે જીજ્ઞાસી કીધાં, રાજકાજ થઇ સુજાણ,
 બને કેમ એ તો રે, વાસના વિના જ્યારે. સાંભળ્યું ૦ ૪

એવાં એવાં અનેક સુણ્યાં છે, આપે મારા ગુરુદેવ;
 મારા કે'વાથી વધારે નથી કાંઇ, થોડે ઘણી માનો શિષ્યની સેવ,
 ધીરને દો ધારણ રે, અર્થ જોણી પેર સરે. સાંભળ્યું ૦ ૫

દાશો ૯ મી.

ઉત્તર.

વારૂ મન પૂછ્યો રે, વા'લ ધરી ઉત્તર દઉં;
 સમજી ઝટ જાણે રે, વાહોલિયાં હું ન વહું. ટેક. ૧

જ્ઞાનીને વાસના નવ હોયે, તેનું સમજાવું કારણ આજ;
 કોઇનો આધાર કરવો નવ તેને, તેણે ટળી જાય વાસનાકાજ,
 સ્વાધીનતા સ્વીકારી રે, તેણે કાર્ય સર્થ સહુ. વારૂ ૦ ૨

વળી રાગદ્વેષની નહિ રાઢ્યજ તેને, તેયકી તેનું શું થાય ?
 જેવું કરમ આવી પડે તેને, કરે તેવી ચેષ્ટાઓ કાય,

વગેરે ચેષ્ટાઓ ન કરવી જોઈએ, તેમ છતાં તે ચેષ્ટાઓ કરે છે, એ તો
 પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. તેનું કારણ શું ?

નવ કાંઈ એને રે, લેવા દેવા હું તો કહું. વારં ૩

એનું દૃષ્ટાંત કહું એક તુજને, જેવડે સમજાય સિદ્ધાંત;

અર્કનું તૂર અવનિમાં પડિયું, વાસનાવિહોણુ શાંત,

નવ કાંઈ મન એને રે, વાસના તો વળગી લહું. વારં ૪

તો પણ વાયુ ને દિશા વાયે, તેમ તે ઉડી જાય;

જ્ઞાની કરમથી ભોગ ચોષ્ટાઓ, એ પ્રભાણે કરતા જણાય,

ધીર ધરય ધારણુ રે, જ્ઞાનદાન હું તો દઉં. વારં ૫

કાફી ૧૦ મી.

પ્રશ્ન.

સંશય સમજવો રે, ગરવા ગુરૂ મહાજ્ઞાની;

સંસારનાં કારણ રે, માણે જ્ઞાની અજ્ઞાની ટેક. ૧

ખાવાનું ને અજ્ઞાનીને હોય, તે ખાતા જ્ઞાની સાર;

જાળવાનું તે જાળે અંગે, કરે સુભાસુભનો વિચાર,

ભડું ભૂડું જોતા રે, જ્ઞાની રહે થઈ દાની. સંશય ૨

*તરિયા હોય તો તેને ચીઝાવે, સુતને સમજાવે સાર;

વેપાર ને રોજગાર કરે સહુ, ભારે હલકા વહે ભાર,

તેને જ્ઞાનજ્ઞાની રે, કયમ કહુ નથી માની. સંશય ૩

એવાં સંસારકારણ સર્વ સાધે, પછે જ્ઞાનરૂપ કહેવાય તે કેમ?

૩ ઉત્તર આપે છે જ્ઞાનીની સઘળી ચોષ્ટાઓ અજ્ઞાનીના જેવીજ દેખાય છે પણ તેમા ફેર એટલો છે કે અજ્ઞાની અહ બુદ્ધિપૂર્વક રાગદ્વેષ રાખીને તે તે કર્મ કરે છે અને જ્ઞાની અહ બુદ્ધિ તથા રાગદ્વેષ તજીને દૈવવશથી પ્રાપ્ત થયેલા કર્મ કરે છે માટે જેમ વેડની ગાસડી ઉપાડનારને ગાસડીની વાસના બાધ કરતી નથી તેમ જ્ઞાનીને તે તે કર્મની વાસનાઓ વળગતી નથી. *તરિયા—સ્રી

સાંધ મુને સમજતું નથી કંઈ, વિધ વિધ પડતો વે'મ,
 રે'મ કરી રૂડી રે, કહો વાત હોય છાની. સંશય૦ ૪
 બ્રહ્મરૂપ થઈને કરે સહુ, સંસારકેશ કામ;
 તેને બ્રહ્મરૂપ ક્યમ કરી ભાણું, રાઠ્ય તજવો મનથી રામ !
 ધીર નમે પાચે રે, મુણાવો તારક બાની. સંશય૦ ૫

કાવ્યી ૧૧ મી.

વિતર.

સાંધ કહે સાચી રે, રાકા પૂછી તેં આણે;
 સમજતું સત્ય વાતથી રે, લલું કરવા કાળે. ટક. ૧
 જે જનના અંતરમાં એવું, હોય અભિમાન બાણ;
 ઈ સઘળાં કારજ હુંજ કરે છું, મારા વિના ન થાય મમાણ,
 હાણ એમાં ગોટી રે, હું હું કહેતાં નવ લાણે. સાંધ૦ ૨
 એવી રીતે હું'પદ ધરીને, જે કરે સર્વે કામ;
 તે જન કામ ન કરે કદી તો, કર્તવ્ય અભિમાને બધાય તમામ,
 જૂએ પછે ભટકે રે, વગોવાઈ આવે વાળે. સાંધ૦ ૩
 જે નરને હું'પણાકેઈ નથી, અભિમાન તો તલભાર;
 તે નર સર્વ કારજ કરે તોચે, લેપાય નવ લગાર,
 દહક્રિયા કરવી રે, છતવાજાને છાણે. સાંધ૦ ૪
 એમ હું પદમાં નવ બધાચે, તે બ્રહ્મરૂપ કહેવાચે ભાણ;
 ફર જણાવી મેં તુજને દીધો, બ્રહ્મરૂપ વાણી એ ગાણ,

૫ તારક—હે તારનારા ! અથવા તારનારી વાણી. પ્રશ્ન—જ્ઞાની
 અજ્ઞાનીનાં સરખા કાર્ય જણાવ્ય છે ત્યારે જ્ઞાનીને બ્રહ્મરૂપ શી રીતે કહેવો ?
 ૩ કર્તવ્ય અભિમાને—આ મારું કર્તવ્ય છે એવા અભિમાનથી.

ધીર ધરય ધારણુ રે, અનહદ નાદ તો વાને. સાંઘ૦ ૫

કાફી ૧૨ મી.

પ્રશ્ન.

યોગશાસ્ત્ર જ્ઞેયું રે, તાપસ મેં તપાસી;
તેની ક્રિયાઓ નિહાળી રે, ખાંપણવની છે ખાસી. ટેક. ૧
અષ્ટાંગયોગને જે નર સાધે, તેનું કારજ સહુ થઈ જાય;
આત્મજ્ઞાન સહજ મળી આવે, યોગની શુક્તિમાં સમાય,
કમાય તે કમાઈ રે, આત્મજ્ઞાનના રાસિ. યોગ૦ ૨
એમ યોગાભ્યાસ કર્યાથકી સાંઘ, અજ્ઞાની તરી જો જાય;
તો સદ્ગુરુકેરી ગરજ શી કા'વે, એ શંકા નિવારે મહાકાય !
ધુંધાપ ઘટભીતર રે, મધે વધતાં વાશી. યોગ૦ ૩
આત્મજ્ઞાનકેશ જેહ શાસો, તે શીખ્યાનું પછે શું કાજ;
યોગાભ્યાસથી કારજ ધાવે, આત્મજ્ઞાનનો સાંપડે સાજ,
પછે કોણ કાજે રે, થકુ ગુરુ ! દાસ દાસી. યોગ૦ ૪
એ શંકાનું નિવારણ કીજે, સાંઘ શુદ્ધ સ્વરૂપી છો શામ;
શંકા નિવારે નહિ મારીં જો, તો મુને ગભરાટ ને થાય ધામ !
ધીર તજે ધીરજ રે, હલકાજન કરે હાંશી ! યોગ૦ ૫

૫ ઉત્તર—જ્ઞાનીને હુ પછાતો અભિમાન નથી માટે તેને કર્મ બંધન કરતાં નથી માટે તે બ્રહ્મરૂપ છે અને અજ્ઞાનીને અભિમાન છે માટે તે કર્મથી બંધાય છે.

૨ આત્મજ્ઞાન ઈ૦—યોગની શુક્તિમાં આત્મજ્ઞાનનો સમાવેશ થાય છે.
૩ વાશી—વાની પેઠે (મારી શંકા ફેલાય છે). પ્રશ્ન—યોગાભ્યાસથી પશુ મોક્ષ મળે છે ત્યારે આત્મજ્ઞાન મેળવવાને ગુરુસેવવાની શી જરૂર છે ?

કાશી ૧૩ મી.

ઉત્તર.

સુણ્ય શિષ્ય સાચું રે, સમજાવી દઉં પળમાં;
 સાચાગુરુ વિના ભાઈ રે, જૂડી જાય ભવજળમાં. ટેક. ૧
 સાચાગુરુના શરણુ વિના નવ, દેહાભિમાન ટળી કદી જાય;
 દેહાભિમાન ટળે નહિ ત્યાં મુખી, જગતમાં આસક્ત જન થાય,
 અદ્રુણ્ય અજ્ઞાની રે, સમજે નહિ કંઈ કળમાં. સુણ્ય૦ ૨
 એમ જગત વિષે આસક્ત રહે ત્યારે, આત્મસ્વરૂપ ન જાણે તેહ;
 યોગાભ્યાસથી ઉન્નત થાયે, સિદ્ધ સાચો કહેવાયે એહ.
 વરદાન પછે આપે રે, આવી સિદ્ધિના બળમાં. સુણ્ય૦ ૩
 એમ થતામાં તે અતિ દુઠાયે, બ્રહ્મ થાય નિરવાણુ;
 આત્મસ્વરૂપ તો શુદ્ધ છે સાચું, ન ચૈતન્ય રૂપતાણું વખાણુ,
 આનંદરૂપી એ તો રે, પરિપૂર્ણ નહિ મળમાં. સુણ્ય૦ ૪
 એવું રૂપ તો કેવીપેર રહેતું, યોગાભ્યાસીકેરે ઉર;
 સદગુરુ બોધ ને શાસ્ત્ર જાણ્યાં જોણે, તે પામી જાયે તેવું પૂર,
 ધીરવીર થાય સાચો રે, હંકેલાય નવ હળમાં. સુણ્ય૦ ૫

કાશી ૧૪ મી.

પ્રશ્ન.

પંચ ભૂત કહે છે રે, ગણાવે છે જન ઘણા;
 તે સાંભળ્યું છે સાચે રે, જોયામાં ન રાખી માણા. ટેક. ૧

૪ નહિ મળમાં—અર્થાત્ નિમેશ ૫ હંકેલાય—હંકાય. હજે જોડીને
 હંકાય નહિ. ઉત્તર—યોગાભ્યાસથી દેહાભિમાન ટળતું નથી અને આત્મ-
 જ્ઞાનથી તે ટળેછે, માટે આત્મજ્ઞાનની જરૂર છે.

પોહોળામાં પોહોળી તો પૃથ્વી દીડી છે, ઉંડામાં ઉંડું જોયું આકાશ;
 જ્યાંહી ત્યાંહી તો જળ ગુરૂ નિરખ્યું, જોયો તેજનો પૂર્ણ પ્રકાશ,
 વાયુ તો વાય નિત્યે રે, ઉપકાર ઘણા તેહનાણા. પચ્ચભૂત૦ ૨

એ મોઠામાં મોઠી વસ્તુઓ પાંચે, જગતજાહેર જાણાય;
 એના વિના રજ ચાલે ન દોઢને, એના વિના જ્ઞાની અજ્ઞાની હણાય,
 ભણાય ભારે રૂપમાં રે, મહાભૂત જેને ગણ્યા. " ૩

એને કોણ ઉપજવણહારો, જે પંચ મહાભૂત કહેવાય;
 તે સમજતું નથી મુને સાધ, મનતણો નિશ્ચય નવ થાય,
 વિચાર નવ પહોંચે રે, ભૂલે એમાં ઘણા ભણ્યા. " ૪

એ પાંચનો ઉપજવનારો જે, તે કહી દેખાડો આજ;
 સંશય સર્વ નિવારી મારા, સદ્ગુરૂ કરી દો કાજ,
 રાજ ! ધીર રીઝે રે, સંશયઝરિ જાણું હણ્યા. " ૫

કાફી ૧૬ રી.

ઉત્તર.

દૃષ્ટાંત આપી તુજને રે, સિધ્ધાંત સમજતું હવે;
 સમજશ તું સાચે રે, આઘ્યો કછક અનુભવે. ટેક. ૧

પાંચ ઋતુની વાત મૂકી પરી, વસત ઋતુનો કરચ વિચાર;
 એ કાળના બળથી કરું થાયે, ધ્યાનમાં તે સહુ ધાર,
 કહી વળી દાખું રે, જો તું પૂછે શુદ્ધ રવે. દૃષ્ટાંત૦ ૨

સર્વ ઝાડના અંકુર તો ઉપજે, વળી બીજા અવયવો તમામ;

૫ રાજ—હે મહારાજ ! પ્રશ્ન—પચ્ચભૂતનો ઉપજવનારો કોણ છે ?

૧ વસત ઋતુના દૃષ્ટાંતથી ઉત્તર કરે છે દૃષ્ટાંત ૧૦ ૨ પાંચ ઋતુની—
 ગ્રીષ્મ, વર્ષા, શરદ, હેમત, શિશિર, એ પાંચ ઋતુઓની એ કાળના
 બળથી—વસંત કાળના બળથી. ૨વે—શબ્દે.

માંઘા મૂલતું મનન કરજે તું, તો સમજશે સર્વ વાત;
બાકી પ્રશ્ન પૂછી પસે યાતામાં, થઇ જશે અંધારી રાત,
ધીર ધરે ધીરજ રે, છે સાચો જેને માથે ધણી. શાણાં ૦ ૫

કાફી ૧૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂં વિચારો રે, પ્રશ્ન એક પૂછું અમે;
ઉત્તર તેના આપો રે, કૃપાળુ થઇ આજ તમે. ટેક. ૧
દુઃખકેરું તો મૂળ કોઇને, પૂછી જોઇએ જોણી વાર;
ત્યારે તે તો વિચાર કરી કહે, દુઃખમૂળ તો વ્યવહાર,
વાત કરે એવી રે, જ્ઞાનીને તે કેમ ગમે? ગુરૂં ૦ ૨
તે વ્યવહાર કરે જ્ઞાની જન, આનંદ પામી અનુદિન;
વ્યવહાર કરતાં તો નવ જણાયે, મનથી કદા તે દીન,
છે હીન વ્યવહારજ રે, દાનાને જે ઘણો દમે. ગુરૂં ૦ ૩
તોયે જ્ઞાનીને જોઇ નવ થાયે, વ્યવહારવટોળિયાની માંય;
તેનું કારણ હશે અવનવું કાંઇ, સાંઇ સમજવો સાહી બાંય,
ન કાંઇતું કાંઇ કહેવું રે, સદ્ગુરૂં મારે હૃદય રમે. ગુરૂં ૦ ૪
ધીરે તો ધ્યાન આપતું ધાર્યું, બીજેથી થઇ ખેટા નિરાશ;
માયાપારા કાપી પ્રભુ મારા, કરો ઝળહળતો પ્રકાશ,
દાસ ધીરો કહેછે રે, બોળાજન હોય તે ભમે. ગુરૂં ૦ ૫

૨ દુઃખમૂળ—દુઃખતું મૂળ. વ્યવહાર—જગતનો પ્રપંચ.

૩ દીન—દામણા છે ઇન્—એમ છતાં પણ વ્યવહાર એવો હીન છે કે જે દાનાને ઘણો દમે છે. પ્રશ્ન—જે વ્યવહાર બીજાઓને દુઃખ ઉપજાવે છે તે જ્ઞાનીને કેમ દુઃખકર લાગતો નથી?

કાફી ૧૯ મી.

ઉત્તર.

સુણ્ય સમજવું રે, શાણા શિષ્ય તું મારું;
 અજ્ઞાનતિમિરમાં અથડાયે રે, તેણે વા'લથી વારું. ટેક. ૧
 જેમ લોક કરે છે તેમ તો કરતા, જ્ઞાનીજન વ્યવહાર;
 પણ તેને હૃદય દુઃખ કાંઈ ન થાયે, તેના કરાઈ તું ને વિચાર,
 સાર સમજી જાણે રે, ધ્યાને તારવે ધાર. સુણ્ય ૨
 જ્ઞાનીકેરો સ્વભાવ જે ભાઈ, તે આનંદી અપરમપાર;
 તેયકી તેને કાંઈ નવ થાયે, પીડા અપીડા લગાર,
 છે વાત એ ખરેખરી રે, અતુર જાણે જે ચાર. સુણ્ય ૩
 દૃષ્ટાંતવડે સિદ્ધાંત સમજવું, લે માનસરોવર મન મોઝાર;
 ક્રીડા સુર પેશી કરે જળમાં, વગી રમે હૃદયી તે ધાર,
 પણ જળ જેવું ને તેવું રે, નિર્મળ ને રહે ન્યાર. સુણ્ય ૪
 એમ જ્ઞાનીકેરો મન મહિ, કવેશ ન થાયે લગાર;
 તેણે તેને સુખ દુઃખ ન કાંઈ, ગયો ન વંડી તેણે વ્યવહાર,
 સમજ ધીર સાચું રે, લગાડ્ય સુખ દુઃખ ખાર. સુણ્ય ૫

કાફી ૨૦ મી.

પ્રશ્ન.

શંકા નિવારવા બેઠા રે, ત્યારે તો ચોખો ચટ થાઉં;

૩ ચાર—સુદર—મારી ઉત્તર—જ્ઞાનીઓ સમાનદર્શી હોય છે માટે
 વ્યવહાર તેને દુઃખ ઉપજવી શકે નથી. મિથિલા નગરી બળતી જોઈને
 એક વાર જનકે કથું હતું કે “મિથિલામાં પ્રદગ્ધાવાં ન મે દશાતિ કિંચન ।”—

પૂછી પામું પારને રે, સદ્ગુરુચરણ સા'ઉં. ટેક. ૧
 શંકાઓ સર્વ નિવારણ થાગે, એવી આશા વરી મારે ઉર;
 સંત શિરોમણિ તારો મુજને, આપ છે મહાશાની ભરપૂર,
 સાચેસાચું ભાખું રે, વાહોલિયાં નવ વા'ઉં. શંકા ૨
 સર્વે જ્ઞાનીજન મેં જોયા ગુરુ, કરતા ક્રિયાઓ અનેક;
 ભાવનાના ભોગી થઈએસે, ક્રમે સર્વ ક્રિયાનો એથી વિવેક,
 વતરેક નથી કોઈ રે, હવે ભૂલ નવ ખાઉં. શંકા ૩
 એમ ભાવનાએ કરી ક્રિયા કરે તોય, કેમ તે દ્વૈતશુદ્ધિ નવ થાય;
 એટલું તો મુને સમજવો સાંધ. મેં તો માન્યા ગુરુ મહાકાય,
 સા'ય સાધકેરી રે, શ્રદ્ધી સિધ્ધિ કહેવાઈ. શંકા ૪
 દ્વૈતમતિ કેમ ન થાય તેની, ભાવનાનો કર્યા છતાં ભોગ;
 મારા મનનું સમાધાન કરો તો, જયે રગરંગકેરો રોગ,
 ધીર ધરે ધારણ રે, મૂકે ધ્યાનને ધાતું. શંકા ૫

“મિથિલા નગરી બન્ને છે તેમાં મારૂ કાંઈ જળતું નથી.” અર્થાત્ જનક સમદર્શી હતો માટે મિથિલા જળવારૂ વ્યવહાર તેને દુઃખકર થયો નહિ.

૩ વતરેક—બાકી—રહિત ૪ દ્વૈતશુદ્ધિ—જેપણની શુદ્ધિવાળા. (બહુબ્રીહિ). પ્રશ્ન—જ્ઞાનીઓ ભાવનાવડે (કોઈની કે પોતાની ધ્રુવજ્ઞાને આધીન થઈને) સધળી ક્રિયાઓ કરે છે ત્યારે તેમને દ્વૈતશુદ્ધિ કેમ ન થાય ? અર્થાત્ અસત્ પદાર્થને વિષે તો કોઈ સામાન્ય મનુષ્યની પણ ભાવના થાય નહિ; અને સસારી પદાર્થોને અદ્વૈત જ્ઞાનીઓ અસત્ જાણે છે, તથાપિ તેમની તેવા અસત્ પદાર્થોમા જાતના થતી જોવામાં આવે છે માટે એ ઉપરથી એવું અનુમાન શક્ય છે કે ન પદાર્થોમાં જ્ઞાનીઓ ભાવના કરે છે તેમને તેઓ સત્ માને છે ? અને જો એમ પદાર્થોને વિષે તેમને સત્ શુદ્ધિ થાય તો બ્રહ્મ સત્ અને પદાર્થ સત્ એમ થવાથી તેઓ દ્વૈતશુદ્ધિ-વાળા કેમ ન કહેવાય ?

૫ મૂકે ધૃમ—ધ્યાનને ધાવાનું છોડીદે અર્થાત્ યોગશાસ્ત્રની ‘ અશાન-કૃત તથા

કાફી ૨૧ મી.

ઉત્તર.

ઘણી સેહેલી વાત છે રે, જે તે પૂછી ભાઈ;
 સમજ સમજવું રે, કરી લે શુદ્ધ કમાઈ ટેક. ૧
 મહાશાનીજન જેહ કહાવે, તે નિષ્કામી હોયે નિર્વાણ,
 નિષ્કામી થતા તેની રીતિભાતિ, તે કેવી ધરે મમાણ,
 કહી તુંને દાખુ રે, ન જવું તારે વવાઈ. ઘણી૦ ૨
 બાળકને તું જોજે ભાઈ, ચેષ્ટાઓ કરતો અનેક;
 તેવી ચેષ્ટાઓ માનજે તું તો, જાનીતણી કરાને વિવક,
 એટલે જઈશ સમજ રે, જોવિંદ ગુણ રહીશ ગાઈ. ઘણી૦ ૩
 એવું છે છતાં તેહ કરે છે, ભાવનાસ યુક્ત સર્વ ક્રિયાય,
 પણ તેમાં તે લેવાનો નથી રજ, તારે થવું નવ ગિયાવિયાય,
 સિદ્ધાંત સમજવુ રે, તું ગુરુપ્રસાદ લે પાઈ ઘણી૦ ૪
 સાચા સિદ્ધાંત સમજશે જ્યારે, ત્યારે ભવજળનો યગે નિસ્તાર;
 ભારેમાં ભારે તુંને તો ભાસશે, હલકામા હલકો અતિ ભાર,
 ધીર સુખસાગર રે, ધ્યાનમાં તું જો ધાઈ. ઘણી૦ ૫

કાફી ૨૨ મી.

મશ્ન.

દૃષ્ટાંત એક સુણિયું રે, તેમા શકા પડી મને,

૨ નિષ્કામી—મોગાદિની ઇચ્છા વિનાના ૪ શિયાવિવાય—હગબગ—
 ગબરાયલા પાછ લે—ખાછે—મેળવીને ઉત્તર—અહાશાનીની ક્રિયાઓ
 ભાવના સહિત દેખાય છે ખરી પણ તેઓ નિષ્કામી હોવાથી વસ્તુતઃ તેમની
 ચેષ્ટાઓ બાળકની ચેષ્ટાઓની પેઠે ભાવના રહિત છે માટે તેમને દૈતશુદ્ધિ
 કહેવાય નહિ.

તે સાંઈ સમજવો રે, આજ વરયા જો હું કને. ટેક. ૧
 શંકા સમાધાન કરી નહિ લેક, તો શુ કારણ કરીશ હું જાણ;
 પ્રતીતિ પૂર્ણ કરી લેકં પળમાં, મહાગુરુજી તમે છો સુજાણ,
 મમાણુ પૂરું આપો રે, વા'લા વરયા જને વને. દૃષ્ટાંત ૨
 સમુદ્રકેરી છીપ જોઈને, જ્ઞાની વિચારે આમ;
 ઘોળી જોઈ દૃષ્ટાંત આપેછે, વળી જીજ્ઞાસુ સજ્જતી તમામ,
 છે રૂપા જેવી એ તો રે, વાર કો'ને એમ બને " ૩
 એમ રૂપાનું દૃષ્ટાંત દીધું જ્યારે, ત્યારે અવળ ભાર્યું આત્માની માંય;
 ખડપણુ આવી જાયે ખલકમાં, થઈ જાયે ક્યાંયનું ક્યાંય,
 એ નથી સમજતું રે, વિચારી જોયું જઈ મેં વને. " ૪
 આજ મુને સમજાવી ઘો સાંઈ, નિર્મળ કરો નરનાથ;
 પલકમાં પાર ઉતરવું છે મારે, સદ્ગુરુનો થઈ ગયો સાથ,
 દાસ ધીરકેરો રે, સા'ચો હાથ શુભ દને. " ૫

કાશી ૨૩ મી.

ઉત્તર.

૬૬ ધ્યાન ધારીને રે, સાંભળ્ય વાત તું મારી;
 પલકમાં કરી નાખું રે, શંકા પરી તો તારી. ટેક. ૧

૧ પ્રશ્ન—“ જેમ છીપ ઘોળી અને સજ્જતી હોવાથી તેને વિષે રૂપા-
 નો ભ્રમ થાય છે તેમ બ્રહ્મને વિષે જગતનો ભ્રમ થાય છે ” એવા દૃષ્ટાંત-
 માં જેમ છીપ એક દેશી છે તેમ બ્રહ્મ પણ એક દેશી છે, એવું સમજવામાં
 આવવાથી બ્રહ્મના અખંડપણને બાધ લાગે છે. જે અખંડ હોય તે
 સર્વજ જગ્યાનું જોઈએ, પણ જેમ છીપ છીપ પ્રતિ જૂના જૂના રૂપાનો ભ્રમ
 થાય છે તેથી તે છીપ અખંડ એકરસ મનાતી નથી તેમ બ્રહ્મ પણ અ-
 ખંડ નથી કે શું ?

- પંચભૂતકેરી માહ, હું વસું કેવે ૩૫;
 સત્તા સ્વરૂપે હું તો રહ્યો છું, જે છુ જાત જાતે અનુપ,
 એમ સત્તા માની સાચી રે, તેન જાણું જોઈએ વારી. ૬૬૦ ૨
- સર્વ ભૂતમાં સત્તા રૂપ રહ્યો હું, તેણે સર્વ ભૂત મારે વિષે જાણુ;
 વાસ કરીને વશી રહ્યાં નિશ્ચે, જેનું પ્રાદુર્ ન જોઈએ પ્રમાણુ,
 ખરેખરું કહેવું રે, વાદવૃત્તિને વારી. ૬૬૧ ૩
- હું સર્વકેરો અધિષ્ઠાન નિશ્ચે, એમ થયું જેણી વાર;
 ત્યારે તો ત્યાગગ્રહણ નવ સૂઝે, કે લય સંભવે નહિ લગાર,
 સમજ તું સાચું રે, છે સમજણ આ સારી. ૬૬૨ ૪
- પ્રુલાસો ન થાય જો તારા મનનો, તો ના કહેજે નિરધાર;
 અન્ય રીતે માયાશીડ કરીને, તુને સમજવીશ આ વાર,
 ધીર ધરે ધારણ રે, શુર શકા મારી પરવારી. ૬૬૩ ૫

કાશી ૨૪ ની.

પ્રશ્ન.

- સાંઈ સમજવો રે, શંકાથી શુદ્ધ મુને કરી;
 થયો હર્ષ ઘણો મુજને રે, બેટ્યા શુદ્ધસ્વરૂપી હરિ. ટેક. ૧

૨ સત્તા સ્વરૂપે—અસ્તિત્વ રૂપે. ૪ અધિષ્ઠાન—સ્થાન ઉત્તર—પંચ
 ભૂતમાં હું સત્તારૂપે છું માટે સર્વ પદાર્થમાં જે સત્તનો બાસ ચાલે તે આત્મા
 (બ્રહ્મ) છે સર્વત્ર સત્ત વિના કાંઈ છે નહિ માટે સત્ત અખંડ છે. તેથી
 સત્તને વિષે બધા પદાર્થો બાસે છે, માટે સત્તરૂપ આત્મા સદા અખંડ છે.
 છીપનું દશાત ઘટાવિયે તો તે પણ ઘટી શકે છે એક છીપમા રહેલું છીપ-
 પણ ખીજી છીપના છીપપણથી જુદું નથી માટે રૂપાનો બામ જ્યાં જ્યાં
 થાય છે ત્યાં ત્યાં છીપપણ છે માટે રૂપાના બાસની અપેક્ષાએ છીપપણું
 અખંડ છે, તેમ જગત્તા બાસની અપેક્ષાએ બ્રહ્મસત્તા અખંડ છે.

ને ને શકા કાઢુ છું વેગે, તેનું નિવારણ કરો તમે નાય;
 એ મારા મનમાં આનંદ અતિશે, પ્રભુ વાર દીસે ઘણી વાત,
 ધન્ય ગુરુ ધન્યજ રે, નવ રહેતું રજ દિલ ડરી. સાંધ૦ ૨
 અનંત રૂપે આત્મા મ્હો આપે, વળી મેં મુણ્યું જ્ઞાનીને મુખ;
 એમ અનંતરૂપ જો આત્મા માનું તો, તેમાં થાય છે મુજને દુઃખ,
 ભૂખ નવ ભાગે રે, તેણે વિચારું છું ફરી. સાંધ૦ ૩
 જો અનંત રૂપ આત્માને માનું તો, દેહાદિકકેરી મોઝાર;
 નિવાસ કરી તે કેઈ પેર રહેશે, તેના કંઈ રાત દિવસ વિચાર,
 સાર નવ શોધ્યો રે, તૂંછણ કરી ઘણી પરી સાંધ૦ ૪
 આખર ધ્યાને ગુરુજને પૂછવા, દેહ થયું નિર્વાણ;
 આજ શકાનું સમાધાન થાશે, થાશે મારા કૃતારય પ્રાણ,
 ધીરને આવી ધીરજ રે, ઝીંઘો સાચી સુધાસરી. સાંધ૦ ૫

કાફી ૨૫ મી.

ઉત્તર.

શંકા સાચી તારી રે, તે સમજવી દેઉં સાચે;
 મન મધ્ય સમજજે રે, વંડી જઈશ નવ વાચે. ટેક. ૧
 આત્મા અનંતરૂપ એ નિશ્ચે, પણ તેના કરી જો વિચાર;

૫ સુધાસરી—અમૃતરૂપી નદી પ્રશ્ન—આત્મા અનંત છે ત્યારે તે
 અનંત આત્મા એક દેહમાં અથવા ઘણા દેહોમાં શી રીતે માર્છી શકે ?

૧ ઉત્તર—આત્મા એ દેહની પેઠે અનંત વ્યક્તિ નથી પણ આકાશની
 પેઠે અત (હેડા) વગરનો છે—જેમ અનંત આકાશમાં ઘટાકાશ, મક્કા
 કાશ હોય તેમાં અકાશ છતાં પણ તે આકાશ અનંત છે, તેમ દેહાદિકમાં
 આત્મા છતાં પણ આત્મા અનંત છે. વસ્તુતઃ જોઈએ તો દેહમાં આત્મા
 નથી, પણ આત્મામાં દેહ છે—જેમ આકાશમાં ઘટાકાશ છે તેમ.

ધીરાએ તો ધીરજ ધરીછે, ગુરૂકેરા વેણુની માંય;
મારા ગુરૂ કહે સર્વે તે સાચું, નથી શંકા મુજને ક્યાંય,
તોય પડી આઠી ઉકેલુ રે, દાતાર કને નવ કો માગે ? એકં ૫

કાફી ૨૭ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ કહે ગરવા રે, વાત જ્ઞેને વિચારી;
સદ્દેઈ સમજાવું રે, ગ્રહે તું ધ્યાનમા ધારી. ટેક. ૧
જ્ઞાનીજન માને આ જગતને, સ્વયં આત્મા સ્વરૂપ;
ભિન્નભાવ નથી રજ તેને, એવો જ્ઞાનીજન કહેવાયે અનુપ,
વળી કહું આગે રે, તૃષ્ણા સમજ્યો તારી. ગુરૂં ૨
એમ જગત આત્મરૂપે જાણ્યું, ત્યારે તેની ગતિ તો આવી થાય,
મારજ્ય પ્રમાણે માને જન મોટા, વેદશાસ્ત્ર પુરાણ એમ ગાય,
ન રોધે માટે તેને રે, કોઈ શકે નવ વારી. ગુરૂં ૩
વેદ કે શાસ્ત્રકેરાં વચન જે, તે તેને કશું કરાવે ન જાણ;
કે કશું તજવી શકે નહિ તે, સમજી જ મેમથકી પ્રમાણ,
તરી જઈશ તર્તજ રે, ગર્જ તારી મેં સારી. ગુરૂં ૪
વેદ શું કરેછે તે હું ગણાવું, આત્મજ્ઞાનીની સ્તુતિ કરે જાણ;
એવો આત્મજ્ઞાની મહામોટો, જેને પુણ્ય પાપથી થાય ન હાણ,
દાસધીર સમજની રે, ગુટિકા છે આ ભારી. ગુરૂં ૫

૫ માગે—ગુરૂ જ્ઞાનદાન કરનારા છો માટે તમારી પાસે માગવા આવ્યો છું, એ તાત્પર્યે પ્રશ્ન—જ્ઞાનીઓ સસારના કર્મ કરે છે તથાપિ તેમને પુણ્યપાપ કેમ લાગતા નથી !

૩ રોધે—અટકાવે—અધનમા નાખે ૫ ગુટિકા—ગોળી (જ્ઞાનજનની). ઉત્તર — જ્ઞાનીજન જગતને આત્માસ્વરૂપ માનીને બધા

કાફી ૨૮ મી.

પ્રશ્ન.

- સમજવો ગુરુ મુજને રે, શંકા પરી કરી મારી;
શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણી રે, અચળ થકું અવિધારી. દેક. ૧
- તમે મુજને સમજાવ્યું ગુરુજી, કહ્યું સર્વ પ્રપંચ મિથ્યા જાણી;
મેં પણુ તો દબ કરી માન્યું છે, તેમાં શકા થઈ આવી નિરવાણુ,
હવે હું પૂછું છું રે, જ્ઞાનની ગ્રહી બારી. સમજવો૦ ૨
- સહુ પ્રપંચ મિથ્યા છે જ્યારે, ત્યારે દ્વિજાદિક જાતિ જેહ;
સર્વ મનુષ્યાદિક જાતિગણોને, મિથ્યા થાય છે નિ.મંદહ,
વિચારોને વાતમાં રે, ધ્યાન મનમાં ધારી. સમજવો૦ ૩
- શરીર પણુ મિથ્યા થઈ જાયે, જે પ્રપંચ મિથ્યા ગણાય;
તે શરીરના ધર્મ પણુ મિથ્યા, પાપપુણ્યાદિ જેહ ભણાય,
સ્વર્ગ નરકજરે, મિથ્યા માનવાં ભારી. સમજવો૦ ૪
- સ્વર્ગ વિષે અનુરાગ કરવો તે, અને નરકનો ભય નિર્ધારી;
એ સર્વે તો મિથ્યા મનાયે, જાણો ગુરુજી મારા મુજાણુ,
ધીરકેરી શંકા રે, નિવારો ધ્યાને ધારી. સમજવો૦ ૫

વ્યવહાર કરે છે તથા પ્રારબ્ધ પ્રમાણે આવી પડેલા સુખદુઃખના ભોગ
ભોગવવામાં તેમને હકામત કે હકથી ત્યાગવૃત્તિ છે નહિ, માટે શાસ્ત્રોએ
વિધિનિષેધ ઠગાવેલા તેમને લાગુ પડતા નથી; અને તેથી પુણ્યપાપ
પણુ તેમને લાગતું નથી.

૨ પ્રપંચ—સ સાર. પ્રશ્ન—જ્યારે જ્ઞાનીઓ આ જગતને મિથ્યા
જાણે છે ત્યારે જાતિ, દેહ, દેહના ધર્મ, પાપપુણ્ય, સ્વર્ગનરક, વગેરે સહુ કાઈ
મિથ્યા માનવું પડે છે. એ ખરું હશે ?

કાશી ૨૯ મી.

ઉત્તર.

શિષ્ય કહ્યું સાચું રે, રાંકા તેં તો કરી ખરી;
 નિવારણ તેનું ભાખું રે, ભજ તું આત્મારામ હરિ. ટેક ૧
 તારી શકામાં તે જેહ જાણાવ્યું, તેહ પ્રમાણે છે સર્વ;
 મિથ્યા સર્વ માનુંં અગો જાતે, કરી વાતનો ન ધરુંં ગર્વ,
 તેનો બેદ ભણાવું રે, વિચારી જ્ઞેને જરી. શિષ્ય૦ ૨
 શરીરાદિક સહુ પદારથ, કલ્પના માત્ર છે નિર્વાણ;
 તેની સાથે નથી કારજ કાંઈ, એવું જાણે તેહ સુજાણ,
 ન જાણે તે ભટકે રે, તે જાય જમડાથી ડરી. શિષ્ય૦ ૩
 કાર્યકરણ એ સહુકરો, ભાર અજ્ઞાનીને શિર સાર;
 જ્ઞાનીને નથી કાંઈ લેવા દેવા, તું સત્ય સમજજે નિરધાર,
 મિથ્યા તે તો મિથ્યા રે, એવી વૃથા કરને પરી. શિષ્ય૦ ૪
 જ્ઞાનીજન ગોતી કાઢે છે, અજ્ઞાની જાણે ન લગાર;
 માફ માફ કરી કૂટે તેણે તે, નથી સ્વર્ગ નર્ક માફ નિરધાર,
 સમજ ધીર શાણા રે. ધ્યાનમાં તું જ્ઞેને ધરી. શિષ્ય૦ ૫

કાશી ૩૦ મી.

પ્રશ્ન.

પ્રશ્ન એક પૂછું રે, ગુરૂં ઉત્તર ભાખો;

૪ કાર્યકારણ—માયારૂપી કારણથી પ્રધાનરૂપ કાર્ય, તેથી મહત્ત્વ
 રૂપ કાર્ય, તેથી ત્રિગુણાત્મક અહકારરૂપ કાર્ય, તેથી પચ જૂતાદિક કાર્ય,
 તેથી દેહાદિક કાર્ય, એમ કારણથી કાર્ય ઉપજે છે, એ સહુ અજ્ઞાની માને છે.
 ઉત્તર—સર્વ પ્રપચ જ્ઞાનીને મિથ્યા છે; અજ્ઞાનીને સત્ય છે.

- સંશયને નિવારે રે, બાકી કાંઈ નવ રાખો. ટેક. ૧
- પૂર્વે મુને તમે એમ કહ્યું છે, અધિષ્ઠાન વિષે નિરધાર;
સાચું તો એને માનવું તારે, તેના કેવો કશું હું વિચાર,
જો અધિષ્ઠાન સાચું રે, તો ચોટય હું આપું. પ્રશ્ન ૦ ૨
- અધિષ્ઠાનને સાચું કહું ત્યારે, મુક્ત પ્રશ્ન વિષે મનાય પ્રપંચ,
જ્યાં સુધી દોરડી ત્યાં સુધી સર્પની, કલ્પનાનો થાય સંચ,
છે સાચી વાત મહારી રે, કહી ગયા બીજા લાખું. " ૩
- જો અધિષ્ઠાન બ્રહ્મ મનાયે, તો દ્વૈતકલ્પના થાય ગુરુદેવ;
અદ્વૈતની વાત આગે અટકતી, શિષ્ય જન સાધે કંઈ સેવ,
તત્ત્વેવ તે ભાષો રે, ન કહેશો આપું પાપું. " ૪
- એના નિર્ણય નરનાય કરો તો, મારો ભાગે મનબ્રમ;
સાંઈ જેવો શુદ્ધ થઈ પડું હું, મુને ખીડે ન કડાં કર્મ,
ધીર ધરે ધારણુ રે, સમજવા સહુ આપું. " ૫

કાશી ૩૧ મી.

ઉત્તર.

- ગુરુદેવ ભાખ્યા રે, સાંભળ્ય શિષ્ય તું આને;
સંશય સર્વ ટાળું રે, હું તારા ભણા કાળે. ટેક. ૧

૧ રજગુ સર્પના દૃષ્ટાંત પર શકા કહેઃ પ્રશ્ન ૭૦ ૪ આપુ
—પાપુ—ભાગ્ય તૂટ્યું—જેવું તેવું. પ્રશ્ન—જેમ દોરડીને વિષે મર્ષનો
બ્રમ થાય છે, માટે જ્યાં સુધી એ દોરડીરૂપ અધિષ્ઠાન રહે ત્યાં સુધી
તેમા સાપના બ્રમરૂપી અધ્યાસ પણ રહે; તેમ બ્રહ્મ અધિષ્ઠાન રહે ત્યાં સુધી
તેને વિષે દ્વૈત રૂપ સંસારનો અધ્યાસ પણ કાપગજ રહેવાનો. એવી રીતે
યવાથી દ્વૈતનો કદી નાશ થવાનો નહિ, ત્યારે અદ્વૈત સી રીતે સમજાય ?

૧ ઉત્તર—જેમ દીવો લાગવાથી દોરડી છતાં પણ તે મર્ષ રૂપે બાસતી

આ દેહ સહિત સહુ દુનિયા જાણાયે, તે સત્ય નથી નિરવાણુ;
 તેમ અસત્ય નથી કહેવાતું, પડિત કરતા પ્રમાણ,
 બ્રહ્મરૂપ સહુ ભારે રે, લક્ષણવતા કંઈ લાજે. ગુરુદેવ ૨
 હુ આત્મા તેને તો જાણે, શુદ્ધસ્વરૂપી નિર્વાણુ;
 મળ માયાનો કાંઈ નવ તેને, કે નહિ માયાનુ મહાણુ,
 એમ કરે નિર્ણય રે, વગોવાધ ન આવે વાજે. ગુરુદેવ ૩
 એમ અજ્ઞાન મટી જાય જ્યારે, ત્યારે વિશ્વકલ્પના નવ કરાય;
 ન કરતાં મિથ્યા તે જાણાયે, એટલે બ્રહ્મરૂપ થઈ સુખી થાય,
 એ વાતો છે એવી રે, પ્રાઠી પ્રણયની પાજે. ગુરુદેવ ૪
 ધીર ધિંગડમક્ક ધાત્રી મળે જો, તો સમજાવી દે સહુ અર્થ;
 ધારણા ધ્યાનની ગરજ નહિ કંઈ, મન ગમતો મળે ગર્થ,
 વ્યર્થ આવે ન વાજે રે, ધીર હૂણે નવ ઝાઝે ? ગુરુદેવ ૫

કાશી ૩૨ મી.

પ્રશ્ન.

મુક્તિ વિષે મુજને રે, રાકા એક થઈ આવી;
 તે રાકા નિવારો રે, ભૂકુ ટળવા ભાપિ. ટેક. ૧
 શુદ્ધ વિચાર જેના હોય સાંઈ, તેને મુક્તિ મળે નિર્વાણુ;
 વળી શુદ્ધ વિચારે મુક્તિ થાયે તે, મુક્તિ નાશ થાયે સુજાણુ,
 તેનું કહુ કારણ રે, શાતપણે સમજાવી. મુક્તિ ૨
 જ્યારે વિચારનો નાશ થાયે ત્યારે, મુક્તિનો થાયે નાશ;
 એ તો ગમજાય એવું છે સહેલું, પૂર્ણ રૂપથી જુઓ પ્રકાર,

નથી તેમ (અજ્ઞાન મટવાથી) જ્ઞાન પ્રકટ થવાથી બ્રહ્મ આધિષ્ઠાનમાં દ્વૈત-
 રૂપ જગત્ ભાસતુ નથી, અને અદ્વૈત બ્રહ્મરૂપ સમજાય છે.

વાત નથી વસમી રે, શકા થઇ આવી આવી. મુક્તિ૦ ૩
 વિચાર વિના જો મુક્તિ થાયે તો, મદ્ગુરૂની ગરજ નહિ સાર;
 ત્યારે સર્વેને તો મળવી જોઇએ, મુક્તિ પાર ઉતારણકાર,
 ભાષુ શિર નમાવી રે, વાત ન કરો ફાવી. મુક્તિ૦ ૪
 એ શકાનું નિવાગણ કરો ગુરૂ, થઇ શિષ્ય ઉપર કૃપાળુ;
 ધીરે તો ધારણ ધારી ગુરૂની, જૂઠતા બચાવ્યો છે દયાળ,
 શકાઓ સમજવો રે, કહો શું દઉં લાવી ? મુક્તિ૦ ૫

કાફી ૩૩ મી.

ઉત્તર.

મુણ્ડ એલા આરૂ રે, સમજાવી દઉં પળમાં;
 તારો સશય નિવારૂ રે, નાખુ ન કદી મગમા. ટેક. ૧
 શુદ્ધ વિચારથી જન જે કોઇ, જુએ વિચારી વાત;
 તો તેને સર્વે સમજાયે, પ્રભુ પૂરણપદ પ્રખ્યાત,
 વાત નથી વસમી રે, છાજુ નથી છળમા. મુણ્ડ૦ ૨
 શુદ્ધ વિચારે જોયાથી તે જાણે, મારે બધ નથી તડભાર;
 કે મોક્ષ નથી મારે મહીનજમા, કે નથી નલ વિષે નિરધાર,

૫ ગુરૂ પ્રતિ પોતાનું આશ્વાસ્તિપણ જતાવે છે, કહો શું આણી
 આપુ ? પ્રશ્ન—મુક્તિ શાથી મળે છે ? વિચારથી મુક્તિ મળે છે એમ કહે-
 મો તો નિવાડ પશ્ચિતિમા વિચારનો નાશ થાયથી મુક્તિનો નાશ થશે જો
 વિચાર વગર મુક્તિ મળે છે એમ કહેશે તો સદુ મોઢને તે મળવી જોઇએ,
 પણ તેવું જોનામા આવતું નથી એ શમ મટાડો.

૧ ઉત્તર—બધ અને મોક્ષ એ બન્નેય ભગદપ છે માટે જોને શુદ્ધ
 વિચારથી એક વાર દૃઢપણે એમ સમજનયુ કે દુ તો મત્ ચિત્ આનંદરૂપ
 આત્મા છુ—મારે તો બધ કે મોક્ષ કાંઈ નથી, તેને મુક્તિપ્રાપ્તિ કે મુક્તિ-
 નાશ કાંઈ છેજ નહિ

સમજી એવું જાણે રે, વિચારતાં આવે વળમાં. સુણ્ય ૦ ૩
હું તો અવિનાશી નિત્યે કહેવાઈ, ચિદરૂપ ને શુદ્ધ સ્વરૂપ;
બંધન મોક્ષ તેને હોય ક્યાંથી, હું તો પ્રજ્ઞાકરો છું ભૂપ,
અનુપમ એવું રે, સમજી જાય ગુરુ કળમાં. સુણ્ય ૦ ૪
ત્યાર પછી તેને નવ કાંઈ, ટળવાનું કે મળવાનું જાણ;
કોઈ વાતનું પછી તેને ન રહેતું, પ્રતીતિ કે પૂરૂં પ્રમાણ,
ધીરા થાય હીરા રે, કશું કહેવું નિર્બળમાં. સુણ્ય ૦ ૫

કાશી ૩૪ મી.

પ્રશ્ન.

સાંભળ્યું ગુરુદેવા રે, તમોએ ને કહ્યું હમાણાં;
એમાં તો ભટકાએ રે, નરનારી ઘણાં જાણાં. ટેક. ૧
તેવો ગુરુજી હું ભરમાઈ, આપના ઉત્તર વિધે જાણ;
નિર્મળ મન થાયે નહિ મારું, સર્વ સમજે ગુરુ સુજાણ,
હાણ મારી લેવી રે, હાણ્યાં જન નિરખ્યાં ઘણાં. સાંભળ્યું ૦ ૨
જે ગુરુજી હું નિત્યમુક્ત હોઈ, તો મારે સદ્ગુરુનું શું કામ?
સારાં સારાં શાસ્ત્રકેરી ગરજ શી, ન લેવું મારે કોનું નામ,
પણ તેવું નથી થાતું રે, ગુરુ ન આપ યોગે મારા. સાંભળ્યું ૦ ૩
એ શકાને નિવારો ગુરુજી, તો તો થાયે મારું કાજ;
શંકાવાળો ગુરુ શિષ્ય રહે તો, તેમાં આપને લાગે લાજ,
વાજ વ્યર્થ આવું રે, લક્ષણ નહિ ગુરુતાણાં. સાંભળ્યું ૦ ૪
તમારા વિના મને કોઈ નહિ તારે, કે ઉતારે શંકાની પાર;

૧ પ્રશ્ન— હે ગુરુ ! તમે કહ્યું કે તું તો આત્મસ્વરૂપ છે માટે સદૈવ મુક્તજ છે જો એમ હોય તો પછી મારે ગુરુ અને શાસ્ત્રની શી જરૂર છે ?

ધિંગડમલ ધીંગે દુહી કાઢ્યા, શુદ્ધ સાગમાંના ગુરૂ સાર,
ધીર ધરે ધીરજ રે, ગલરાએ છે ઘણાં ઘણા. સાંભળ્યું ૦ ૫

કાફી ૩૫ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ ત્યારે બોલ્યા રે, શંકા કરે પરી તારી;
સમજાણ તારી સાચી રે, આનંદી મુગી મતિમારી ટેક. ૧
સદગુરૂસેવા ને શાસ્ત્ર વિચારથી, શુભ કારજ થાયે જાણ,
દૈતલાવની પ્રાતિ ટળે ભાઈ, એ શુ ઓછું કૃણ નિર્વાણ,
નથી નથી ઓછુ રે, વાંલા ને તુ વિચારી ગુરૂ ૦ ૨
વળી અવનવુ એક ભાસે તુજને, શુ દુનિયા મારામા છે સર્વ,
અને ખરું નેતા તે તો નથી કાઈ. એવો તજદ તું તો ગર્વ,
વિચાર કરે એવો રે, પાપગાધી પરવારી ગુરૂ ૦ ૩
મદા સર્પદાની મટે તારી પ્રાતિ, કાતિ કાયાની વધે ભાઈ,
તારું આનંદરૂપ તુ ને સમજાયે, ન જડુવરથી જાણે તુ જૂદાઈ,
કેવો ખેલ અજયબ રે, જુઓ ધ્યાનમા ધારો. ગુરૂ ૦ ૪
એવો એનો જવાબ છે ભાઈ, સમજ સલસાણા તુ ય,
વારે વારે વર્ણવતુ મારે, તુ તો સમજે શુયતુ શુ ય,
ધીર શંકા કરે આઝી રે, દૂભાણ પહેલી સહુ સારી. ગુરૂ ૦ ૫

૫ ધીર ૬૦--પાછળથી વાઘો પડે તે કરતા પહેલી ક્ષમણ સારી
અર્થાત્ સહુ અચાની સહુ તેથી ગુરૂને પાછળથી જન્માંથી લગાડુ તે કરતા
ગુરૂને દમણા પરિશ્રમ આપવો તે ઠીક છે, એમ ધારીને ધીરે આઝી શંકાઓ
કરેછે ઉત્તર--તુ આત્મસ્વરૂપ તો છે તથાપિ અનાદિકાળના અવિદ્યાના
આવરણથી તને દૈતની પ્રાતિ થઈ છે તે ગુરૂસેવા અને શાસ્ત્રવિચારથી
મટી જશે. અને ત્યારે તને તારૂં ખરૂં સ્વરૂપ ઓળખાશે, માટે ગુરૂ અને
શાસ્ત્રની અગત્ય ને.

કાફી ૩૬ મી.

પ્રશ્ન.

ભ્રમણા ગુરુ ભાગો રે, શંકા ઊભી રહી દેવા!
 તે તો ટાળી નાખે રે, સાચી સાધુ' હું સેવા. ટેક. ૧
 બ્રાંતિ બ્રાંતિ કહે છે જેને તે, ભરમાવી મારે સહુ જગત;
 ભક્ષા ભક્ષાને તો એણે ભૂલાવ્યા, પડ્યા ભૂલા મોઢેરા ભક્ત.
 તે બ્રાંતિ શું નિર્મળ રે, વિચાર જેવા જેવા. ભ્રમણા ૦ ૨
 બ્રાંતિવાળા ભક્ષા ભક્ષા મેં ભાળ્યા, જેની બ્રાંતિ ન ટળતી જાણ;
 સદ્ગુરુ સમજાવી કહે તોય, માને ન દે જો પ્રમાણ,
 બ્રાંતિ એવી ભારે રે, લક્ષણ એનાં શાં લહેવાં. " ૩
 એવી મહાબ્રાંતિ જે ભારે, તે વિચારથી વેગળી થાય;
 તે પણ સત્વરપણે સાધ, એ તો મારાથી નવ મનાય,
 ખરેખરું ભાખું રે, ખોટાની નધો હેવા. " ૪
 એ બ્રાંતિકરો જ્ય વિચારે કીધો, તે સમજવો ગુરુદેવ;
 તો તો શંકા નિવારણ થાય, નિર્મળ ચિત્ત થાય તતજેવ,
 ધીર ધરે ધારણ રે, ન ગુરુને લેવા દેવા. " ૦

કાફી ૩૭ મી.

ઉત્તર.

ગુરુ કહે સાચું રે, તારું કહેવું ભાઈ ભારે;
 બ્રાંતિ મહામોઢી રે, મોઢા મુનિજનને મારે. ટેક. ૧

૧ પ્રશ્ન—જે બ્રાંતિથી મોટા મોટા ભરમાય છે તે બ્રાંતિ વિચારથી મટે છે એવું શું કારણ છે ?

૧ ઉત્તર—જેમ અધકારનો નાશ સ્વીય ઉપચાર કરવાથી, મનુષ્ય રાખીને તેને ખાદ્ય ઉત્તેજી કટાવવાથી કે ગમે તેવા મહાભારત પ્રયત્નથી

કોઇને ઉગારે નહિ એ તો આવી, મહાબલિષ્ઠમા બલિષ્ઠ જાણ;
એને ટાળવાને યત્ન અનેક કરતા, ચોગી મુનિ મળી મુન્નાણ,
સ્મશાનમા ભટકે રે, અરધી રાને અધારે. ગુરુ ૨

તોયે પ્રાતિ ભાગી નવ જાયે, તે હારી જાયે કેઈ પેર,
તેનું બળ તો સહુ દઉં બતાવી, ચાવી આવે જ્ઞાનીને ઘેર,
પગે પડે શિરનામી રે, સાચુ કહીશ તું કયારે ગુરુ ૩

અજ્ઞાનરૂપ પ્રાંતિ હૃતી માટે, વિચારને વશ થઈ મુન્નાણ,
એને છતતા વાર કંઈ નવ લાગી, પૂછી જુઓ પંડિતને પ્રમાણ,
અજ્ઞાન છતાયે રે, જાણુ જ્યારે ત્યારે ગુરુ ૪

સદ્ગુરુ સાચો મળી આવે તો, જોળખાવી દે પ્રાતિતણુ સ્વરૂપ
જોતજોતામા થઈ જાય તે પછે, જારે ભવનનો જાપ,
ધીરજ ધરે સાચી રે, ત્યારે પ્રાતિને ડારે. ગુરુ ૫

કાફી ૩૮ મી.

મંત્ર.

શિષ્ય કહે સંધિ રે, વાત એક વિચાર;
સમજાયુ નથી મુજને રે, તે આજ પૂછવા ધાર દેક. ૧
સંબધ વિનાનું કહે તમે ગુરુ, જાણ પ્રજા ધરી ભલતાઈ,
તે કેઈ પેરે મનાયે મારાથી, હું તો મરુ છું ઘણા ધુઆઈ,
પૂછી જોઉં પાધરું રે, ચતુરને સહુ ચાર. શિષ્ય ૨

યતો નથી, પણ એક નાના સરખા દીવાથીજ થાય છે, તેમ અજ્ઞાનરૂપી
પ્રાતિનો નાશ જપ, યજ્ઞ, હોમ, દાનાદિ કરવાથી, તીર્થાટન કરવાથી કે બીજા
કર્મ કરવાથી થતો નથી, પણ વિચાર કરવાથી જો જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે તે
વડેજ થાય છે ૨ જાવનાઈ—ભલપણ

જગત્ ને જગત્ના જન જોઇએ, તે સબંધ વિના શી પેર ધરાય
 એ શકા તો મુજને છે મોટી, નિવૃત્તિ મળતી નથી જરાય,
 તે ટાળી નાખો ત્રિકમ રે, વિઠવ પર સહુ વાઈ. શિષ્ય૦ ૩
 મહુણી એક મૃત્યુવાળી બાધેણી, જોઇ જોગીને કાજ,
 ભીંત ઉપર એનું છાપર છાજે. ભીંત ધરનાર છે ગુરુરાજ,
 પાણુ કાઠાદિક બીજા રે, રાખિયા સબંધ સાઈ. શિષ્ય૦ ૪
 એમ સબંધ વિના નવ રહેતુ, વિચારી જુઓ આ જગત;
 સબંધ વિના નથી રહેવાના, સર્વ સબંધમા સમાસકત,
 કીર વીર થઇને રે, ખરેખર હું ઉચ્ચાર. શિષ્ય૦ ૫

કાશી ૩૯ મી.

ઉત્તર.

વિચારી જો વાડે, સબંધ સમજાવુ તને,
 જાળવીને જોજે રે, માની બેઠો તુ તો મને ટેક. ૧
 તુ વિચાર કરીને જોઇશ જ્યારે, ત્યારે સબંધ નહિ જાણાય;
 નિર્ણય કનીને જોઇશ જ્યારે, ત્યારે ભિન્ન તો નહિ જાણાય,
 વગર વિચારે ભાળાશ રે, ત્યારે તો તુ કેવો બને. વિચારો ૨

૩ વાઈ—જોવાઈ ૫ સમાસકત—આસકત—વળગેલા પ્રશ્ન—તમે
 બ્રહ્મ બ્રહ્મ એમ કહે છે પણ તે બ્રહ્મનો સબંધ બતાવતા નથી કે બ્રહ્મ
 શું ? કેના આધારથી રહ્યું છે ? ક્યા રહ્યું છે ? વગેરે કેમકે સબંધ વિના
 કાંઈ જોવામા આવતું નથી

૧ ઉત્તર—જો દૂર નથી તો અદૂર બ્રહ્મને વિષે કોઇનો સબંધ
 દેખાતો નથી પણ માયા સદમદ્વિલક્ષણ હોવાથી અનિર્ણયનીય છે માટે
 કનકકેડળનત સબંધ ઘટે પણ ખરે માટે સબંધ છે પણ ખરો, અને
 નથી પણ ખરો.

મારું મન જે જે માને ને, મારી વાણી વદ જે સવ;
તે તો મારું સંબંધી છે સાચું, એવો ગુણહીણો વધશે ગર્વ,
પણ સંબંધ એ નૂઠો રે, વગોળી એ નાળે વને. વિચારી૦ ૩
તારે તારા મનથકી જાણવી, સુવર્ણકુંડલ જેવી સગાઈ;
બીજા સંબંધને માનવો મિથ્યા, ભુંગળ વિનાની છે એ ભવાઈ,
કારણ તેવું કહેવું રે, તું આવ્યો ન્યારે મારી કને. વિચારી૦ ૪
સર્વમાં સંબંધ છે છે ને નથી, નથી નથી ને છે નિર્વાણ;
એથી અવનવુ છે બીજું કાંઈ, સમજી જ ધણી સુજાણ,
ધીર ધરય ધારણ રે, સંબંધ નથી જને ધને વિચારી૦ ૫

કાશી ૪૦ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુદેવ ગરવા રે, આવળું આવ્યું એ માંહી;
સાચુ સમજવો રે, શુદ્ધ સ્વરૂપી સાંઈ. ટેક. ૧
ત્રિપુટી રૂપી જેહ જગત છે, તે તો ભાસે સાચું ગુરુ ભાણ;
ત્યાર પછે તમે જુઓ વિચારી, વદા અઘટતી શે વાણ,
ન કારણ થાય મારું રે, અજ્ઞાણ મુઝો આંહી. ગુરુદેવ૦ ૨
જગત્ આત્માકરો સંબંધ જે, કયમ કરી નૂઠો કહેવાય;
માનવામાં નવ આવે એ મુજને, તેણે બોલ્યા વિના ન રહેવાય,
ખરેખર પૂછવું રે, સદગુરુ મળ્યા ન્યાહી. ગુરુદેવ૦ ૩

૧ એ માંહી—પાછળ જે ઉત્તર આપ્યો તેમા. ૨ ત્રિપુટી રૂપી—દષ્ટા, દષ્ટિ અને દસ્ય રૂપી, અથવા યાતા, જ્ઞેય અને જ્ઞાન રૂપી, અથવા કર્તા, કરણ અને કાર્ય રૂપી, એમ ત્રણ ત્રણના સમુદાય રૂપી

૩ જગત્ આત્માનો સંબંધ—જગત્ દસ્ય અને આત્મા દષ્ટા, અથવા જગત્ કાર્ય અને આત્મા કારણ, એનો સંબંધ.

આજ શંકા પરી નહિ થાયે તો, કયારે પરી યારો પ્રમાણ;
 માટે નમન કરી પૂજી લેઉં હું, મુને સમજવી ઘે સુખાણ,
 નહિ વાર લગાડું રે, હવે જાઉં હું કયાંહી ગુરુદેવ ૦ ૪
 ધીરે ધિગડમલ ગુરુવર વરિયો, હરિયો સંસારસંબંધ;
 વાહ ! વાહ ! કહીને મારો ગુરુજી, યાખોટયો જામણો સ્કંધ,
 ધીરો ક્યો હીરો રે, બાકી શું રહ્યું ત્યાંહી. ગુરુદેવ ૦ ૫

કાશી ૪૧ મી.

ઉત્તર.

સમજ સમજવું રે, ત્રિપુટી તુંને ભાઈ;
 નથી ખરી એ તો રે, ત્રિપુટીતાણી કમાઈ. ટક. ૧
 જ્ઞાતા જ્ઞાન અને જ્ઞેય જાણો, એ ત્રણનું મિલન પ્રમાણ;
 તેનું નામ તો ત્રિપુટી કહેવાયે, સમજે મક્કા સુખાણ,
 પાતો ઘણી એવી રે, સાચી જૂઠી તો સાઈ સમજ ૦ ૨
 અજ્ઞાનવડે કલ્પ્યા છે તારામાં, તે તો મિથ્યા સંબંધ;
 ખર્જ જોતાં કાંઈ નથી એ માહે, બાધવાનો એ છે બંધ,
 સનજ સમજવું રે, અસત્ય વડું નવ રાઈ. સમજ ૦ ૩

૫ સ્કંધ—ખજો. પ્રશ્ન—જગત અને આત્માનો કાર્ય કારણ રૂપ સંબંધ સાચો જોવામા આવે છે તેમ છતાં તમે તેને ખોટો કેમ કહો છો ? તથા ત્રિપુટીના સંબંધવાળા જગતને ખોટું કેમ કહો છો ?

૨ જ્ઞાતા—જાણનાર. જ્ઞાન—જ્ઞેય અને જ્ઞાતા વચ્ચેનો સંબંધ. જ્ઞેય—જાણવાનો પદાર્થ મિલન પ્રમાણ—મળવાનું પ્રમાણ.

૩ ઉત્તર—ત્રિપુટી રૂપ સંબંધ પણ રહેજીમા સર્પની પેટે આત્મા

ખરેખરો હું તો છું નિરંજન, સર્વ પ્રપંચથી પરો બાણ;
મારે વિષે મને કાંઈ નથી ભાઈ, હરખ શોક કે કાંઈ હાણ,
સાચેસાચું કહેવું રે, સદ્ગુરુ ગુણ ગાઈ. સમજ ૦ ૪
સંબંધ વિષેની શંકા જે તારી, તે તો પૂરી થઈ પ્રમાણ;
બાણ હશે તે બાણુશે સર્વે, એમાં સમજે નહિ અબાણ,
ધિંગડમલ ધીરા રે, બેટો ગુરુને ધાઈ. સમજ ૦ ૫

કાફી ૪૨ મી.

પ્રશ્ન.

શંકા ઉપની મુજને રે, સમજવોને સિધ્ધાંત;
જેમ નિર્મળ મન થાયે રે, તેવાં ઘોને દર્શાંત. ટેક. ૧
તમે કહ્યું કે નિરંજન હું છું, એ તો મુજને ભાસે વિપરીત;
સુખ થતું જોડે સાંતપણે હું, નિરંજન સુખની કરતા મીત,
સુખી થવું સાડું રે, એવું સમજે મહાંત. શંકા ૦ ૨
દુઃખ તો ફુંગર સમું લાગે, શ્વાસ નિઃશ્વાસ મૂકાવે મુખ;
દુઃખથી રહેવા દૂર ધારે, દુનિયા તજી વાંચવા સુખ,
એવું કંઈ પેરે રે, થાય કહો સાંઈ સાંત. શંકા ૦ ૩
નિરંજન હોયે તેને નવ હોયે, સુખ દુઃખતણો સંબંધ;
નિરંજન તો ત્યારે કહેવાયે, બંધાયે નહિ એવા બંધ,
નીકર નવ માતું રે, ભરમાઈ ન હું જાંત. શંકા ૦ ૪

અધિજ્ઞાનમાં અજ્ઞાનવડે મિથ્યા કલ્પેશો છે: માટે જ્ઞાતા, જ્ઞાન અને જ્ઞેય એવી ત્રિપુટી મિથ્યા છે ત્યારે તેનો સંબંધ પણ મિથ્યા છે.

૨ નિરંજન—મનોવિકાર રહિત. અથવા અજ્ઞાન રૂપી અધકાર રહિત. પ્રશ્ન—અહવેતા અહ રૂપ (નિરંજન) થાય છે ત્યારે તેને વિષે સુખદુઃખનો સંબંધ કેમ જોવામાં આવે છે ?

એ શંકાનું સમાધાન કરો સાંધ, તો તો યાચે મારું કાજ;
 બીજી રીતે બહુ બોલી શું કરવું, લાગે પૂછતાં ઘણી લાજ !
 ધીરને સમજવો રે, સાચો ગણીને શાંત. શંકા ૦ ૫

કાફી ૪૩ મી.

ઉત્તર.

ગુરુ કહે વાર રે, પૂછ્યું તેં તો આજે;
 સમજવું હું તુજને રે, ધ્યાન ધરી તું ધાજે. ટેક. ૧
 જ્ઞાંતિ તો ભમાડે છે જગને, તે જ્ઞાંતિવાણું છે આ કાજ;
 કેમ પેરે તે હું તુને સમજવું, બનાવી રહું યોગીરાજ,
 સમજી જીતું સારું રે, કહું જ્ઞાન સાન સાજે. ગુરુ ૦ ૨
 છે જ્ઞાંતિ માત્ર સુખદુઃખ ભાઈ, પણ તે નથી ખરું નિરવાણ;
 વિચારી જોતાં એ તો જાણશે, સમજી ધઈને સુજાણ,
 બોટું તારું લાગશે રે, વ્યર્થ નહિ આવું વાજે. ગુરુ ૦ ૩
 નિરંજન જેહ આત્મા તારો, તેને દૈત્યમયી સમજાય એમ;
 આ તો સુખ ને આ દુઃખ મોટું, પણ એ તો સર્વે એના વંમ,
 શાણો ધઈ સમજે રે, ન સમજું કે'તાં જાણે. ગુરુ ૦ ૪
 મારો સંગ કર્યો આટલા દિન, તો આવી શંકા કરે શામાટ;
 શંકા સમાધાન કરવું મારે, પણ વધશે એથી તને ઉચ્ચાટ,
 ધીર ધરય ધારણ રે, લોકો સાચો છે જાણે. ગુરુ ૦ ૫

૫ લોકો છ—લોકોને જોઈ જાણે સાદાણે (પદ્યો) દોષ તેમ નાર
 અજ્ઞાનરૂપી દોષોને જ્ઞાનરૂપી જાણે પદ્યો છે મારે તું ધીરજ ગણ્ય.
 ઉત્તર—સુખ જે તને દેખાય છે એ પણ તારો જામ છે. સુખદુઃખ એજ

કાફી ૪૪ મી.

પ્રશ્ન.

નવા નવા થાયે રે, જમ મને ગુરુ રાધ,
 શકા નિતારે મારી રે, ભેટુ પછે હુ ધાઇ ટેક. ૧

શકાવાણુ મન મારુ ન મટતુ, મે પૂછ્યુ નથી કોઇ દિન,
 મૌન ધરી હુ રહ્યો સાઇ પાસે, જેમ જળે લપાઇ રહે મીન,
 પૂછવાનુ કરતો રે, તવ ભય રાખતો આહી. નવાં ૨

હવે તમે મુને એમ કહ્યુ કે, તુ ને શકા હોય તો પૂછજે તુય,
 ત્યારે મારા મન ગમતુ હું પૃષ્ઠ, બોલી જવાશે શુયતુ શુય,
 સાઇ ક્ષમા કરજો રે, ગુણ ન જાણુ ગાઇ. નવાં ૩

દૈતજમ કહ્યો તમે મોટો, જે જમ ફલાવે જૂનળ માય,
 જેના જેવો કોઇ બીજો નથી ગુરુ, એની ન જલાય કોઇધી બાય,
 કશુ નવ કહેવાયે રે, ગભરાવે કરી ઘાઇ. નવાં ૪

એ દૈતજમને નાશ તો કરવા, કઈઉપાય છે ગુરુદવ ?
 શાતપણે મુજને સમજાવો, જો મે સાધી હોયે કઇ સેવ,
 ધીરો કરો હીરો રે, ભેટુ ધ્યાનયકી ધાઇ. નવાં ૫

કાફી ૪૫ મી.

ઉત્તર.

સાઇ કહે સમજાવુ રે, માયાકૂટ બીજી મેરો,

જો વરતુત મિથ્યા છે તો પછી તેનો સજ્જ અમુકને યાય છે એમ તો
 કહેવાનુ જ ક્યા છે ?

૧ પ્રશ્ન—દૈતજમ(એક જાણને વિષે બોલુ માયા અને તેના પ્રપચ
 બાસવા ૨૫)નો નાશ શી રીતે યાય ?

- કરો સમજવાનો નિશ્ચે રે, જ્યોત્ષ્ણવો આત્મા પેલો. ટેક. ૧
- હું ને હું તે આત્મા હું નિશ્ચે, તે કેવો હું નિરવાણુ;
મળ રહિત હું પૂરેપૂરો હું, પુરાણ પુસ્તકે જેનું પ્રમાણુ,
સમજે નવ જેહજ રે, તેને જાણવો ઘેરો. સાંધો ૨
- માયા અને વળી તેનું ને કારણ, જગત કહેવાયે સાર;
તેયકી તો હું હું જૂદા અતિશે, ચિન્માત્રારૂપ નિરધાર,
એક રૂપ હું સાચો રે, વીંટાચો જાનને વેલો. સાંધો ૩
- આ જગત ને મુજને જાણાયે, તે છે જડ ને મિથ્યા જાણુ;
રામાણુમાંહે તે સાચુ નથી કદી, વદે શ્રદ્ધમાં એકું પ્રમાણુ,
માટે માનવો તેને રે, અખંડિત જળરેલો. સાંધો ૪
- એવો બોધ થશે જ્યારે ભાઈ, ત્યારે દૈત જ્રમ ટળશે નિરધાર;
બીજા ઉપાયે કદી નવ ભાગે, દૈતજ્રમકેરો ભારે ભાર,
ધીરવીર થઈને રે, વિચાર કર્યને છેલ્લો. સાંધો ૫

કાફી ૪૬ ની.

મંત્ર.

- મુણિ ગુરુદેવા રે, તૈયાર પૂજવા હું થયો;
સાચેસાચું જાણો રે, ગુરુ ગુણુ નથી મારો ગયો. ટેક. ૧
- સાચી વાતે સમાધાન તો યારો, જૂઠીએ છવ નહિ જોડાય;
આપનું માની હું મગ્ન રહું સદા, દેહ દુઃખમુખ મેં જોડાય,
પણ પુકાસો થાયે રે, ત્યારે તો જાણું છવતો રલો. મુણિ ૦ ૨

૨ ચિન્માત્રારૂપ—ચિત્ (માન) સત્તારૂપ. ઉત્તર—આત્માને ચિન્માત્રારૂપ જાણવો અને જગતને જડ અને મિથ્યા જાણવું. એવા બોધથી દૈતનો જ્રમ ટળેછે.

દૈત પ્રપંચ તો જોઈ કહેવાયે, તેના અધ્યાસ થાય કેઈ પેર;
એ તો મુજને સમજવો સાંધ, મોઠામાં મોઠી કરીને મે'ર,
સેર જ્ઞાનવારિની રે, વાજો ત્યારે મુખે વહો. મુણાં ૩
એ અધ્યાસ તો મૂળયકી ગુરુ, સાચો હશે કે કેમ !
અથવા કલ્પિત એહ હશે ગુરુ, એ વિષેના ટાળો મારો વે'મ,
સિધ્ધ કરો સાંધ રે, આપ જોવા કો ના લલો. મુણાં ૪
મટ લેઈ સમજવી દેજો, શક્તિવાન છો શક્તિધાર;
મારો કહ્યો તેને પાળો પ્રભુ આજ, ઉતારી દો ઝટ પાર,
દાસ વીરો કહેછે રે, મુને જોઈએ હાથે ગ્રહો. મુણાં ૫

કાફી ૪૭ મી.

ઉત્તર.

હું બોધરૂપ ચૈતન્ય રે, સ્વરૂપ છું સાચું;
નિશ્ચે એ છે વાતમાં રે, તોયે થાયે તે કાચુ. દેક. ૧
પોતાની મેળે પોતેજ જાણો, અજ્ઞાનવડે નિરધાર;
દૈત ઉપાધિને ધારી બેઠો છો, તેણે થાય કેવો તે દાખું આ વાર,
સમજો સિધ્ધાંતજ રે, તૂંકું નવ હું જાણું. હું ૨
એમ થવાથી થયું મન એવું, હું નથી અખંડાનંદ પ્રભરૂપ;
પણ દુર્બળ દેહરૂપ છું હું તો, આ દેહ છે સર્વ જીવનનો ભૂપ,
એવું માને જ્યારે રે, ત્યારે તો કહું સાચું. હું ૩
સત્યવડે વિચાર કરી જોઈ, પ્રભુ રૂપ પોતે પોતાને માને;
નિર્વિકલ્પ પ્રજ્ઞને તેહ તો પામે, ખૂડે નહી જૂરે તે જા'ને,

૩ અધ્યાસ—સત્યને વિષે અસત્યનો ભ્રમ. પ્રશ્ન—દૈત પ્રપંચનો અધ્યાસ શી રીતે થાય છે ? એ અધ્યાસ કલ્પિત હશે કે અનાદિ કળનો સત્ય હશે ?

તરીજાય વેગે રે, વેદ આજે વાંચું. હું ૦ ૪
આમ સમાધાન સિધ્ધનું કરતા, મારા મોટા ગુરુદેવ;
મીઠામાં મીઠા મેવા મેં તો માન્યા, આચર્યો વિધ વિધ પેરે સેવ,
થઈ ગયું કારણ રે, ધીર માને સહુ સાચું. હું ૦ ૫

કાશી ૪૮ મી.

પ્રશ્ન.

સાંધ સમજવો રે, નિવારો એક શંકા પડી;
પૂછવું છે તમને રે, જીજ્ઞાસુ ન આરા અડી. ટેક. ૧
એક નિષ્ઠા છે તમારા ઉપર, તમે સંશય નિવારણ નાથ;
તારણો મુજને ત્રણ લોકેથી, જો સાદો છે મારો હાથ,
નિર્મળ કરો મનકું રે, આવી પહોંચી હવે ઘડી. સાંધ ૦ ૨
આત્માડે તો સંગ છે નિશ્ચે, દહની સાથે જાણ;
ત્યારે ગુરુ એને કયમ કરી ભાખું, અસંગ જાણી પ્રમાણ,
જો અસંગ કહેવાયે રે, છે સંગ રૂપ દહદહી. સાંધ ૦ ૩
એ તો વિપરીત વાત ભાસે મુને, ન નિર્ણય થાય તલભાર;
ચોખું અટ ચિત્ત થાય જો પેરે, તેમ ગુરુ કરો તમે અવિધાર,
ત્યારે તો હું તરિયો રે, જુક્તિ જ્ઞાનકેરી જડી. સાંધ ૦ ૪
જડી છુટી સુંઘાડો દો મુજને, જોયો શંકા રહે નવ કાંઈ;

૪ નિર્વિશય—કપના સ્થિત. ઉત્તર — જીવને અજ્ઞાનવડે દૈત
ઉપાધિ વળગી છે, તેથી તેને બ્રમ થાય છે કે હું આત્મા નથી પણ દેહાદિ છું.
એ રીતે અજ્ઞાનથી દૈત પ્રપંચ રૂપ અધ્યાસ થાય છે. એ અધ્યાસ અજ્ઞાનથી
થાય છે મારે કથિત છે.

૩ ત્યારે હું—હે ગુરુ એને સંગમણ છે એમ પ્રમાણ જાણીને પછી
અસંગ શી રીતે ભાખું?

નિર્મળ મનહું યદ્યં જાય મારું, એવું સમજાવી યો કાંઈ સાંધ,
ધીરો દઢ કરવો રે, કાઢે જ્ઞાનમાર્ગે હડી. સાંધું ૫

કાફી ૪૯ મી.

ઉત્તર.

ગુરુ કહે અવનવું રે, આજ તો તો પૂજ્યું મને;
સમજાવી દઉં સદા લેઈ રે, જેમ પડે સમજાણ તને. ટક. ૧
અવનવું એક તો એવું છે ભાઈ, ન મારા જેવો કો જાણનાહાર;
તેમ આતુર ચતુર નથી કોઈ, કેવા કેવા કરું હું વિચાર,
અઘટને ઘટાવું રે, વા'લાં મૂકું જઈ વને. ગુરુ ૨
એતું સિદ્ધાંત તું સમજી જાજે, હું વસુ શરીરમાં સદાકાગ;
તોય શરીરને સ્પર્શ કરું નવ, શરીરકાર્ય ચલાવું છું ભાગ્ય,
અવનવું એ તો રે, જ્ઞેયું જુગ જાહે જને. ગુરુ ૩
માખાણકેરો ગોજો કર્યો હોયે, તે મૂક્યો વાસણ મોઝાર;
પછે અગ્નિપર તેને ચઢાવ્યો, ત્યાં કેવો તમારો ધાય તે વાર,
વિચાર કરો તેનો રે, આવી જઈ શુભ દને. ગુરુ ૪
અગ્નિ તો માખાણને નવ અડકે, તોય માખીમાખી ટાળે ગાર;
શુદ્ધ રસરૂપ તો બતાવે તેને, તેણે મારું તું ધ્યાનમાં ધાર,
ધાને ધીર વીર તું રે, ધ્યાન ત્યાગી બેસા ધને. ગુરુ ૫

૫ જડી ખુદી સુંઘાડી હો—ચમત્કારિક રીતે તમારા પ્રભાવથી જ્ઞાન આપી હો. પ્રશ્ન—આત્મા અને દેહનો સંગ પ્રત્યક્ષ જણાતાં છતાં આત્માને અસંગ શામાટે કહેવો?

૧ ઉત્તર—આત્મા દેહના સંગવાળો જણાયછે છતાં અસંગ છે એ માયાની અપદિત ઘટનાથી જણાયછે માખણ અને અગ્નિના ઉદાહરણથી એ વાત જણનામા આવેછે કે અસંગ છતાં સગી જેવું કંઈ જની શકેછે

કાફી ૫૦ મી.

પ્રશ્ન.

શિષ્ય કહે સાંઘ રે, વળગો મારી વાતે;
 શંકાને શમાવો રે, જોડો આપની જાતે. ટેક. ૧
 વિધ વિધ શંકાઓ યાય છે મુજને, તે તમે નિવારો નાથ;
 સાચો સાચો કહી સાચો છો મારો, જૂઠો જાણો છો તોયે હાથ
 ત્યારે તો હું પૂછું રે, ટળું અંધારી રાતે. શિષ્ય ૨
 મુખ દુઃખ રૂપી દહ સંયુક્તે, આત્મા જેહ કહેવાય;
 અનેક રૂપ તો માને છે તેને, કંઈ આવે ન તે જાય,
 એવું અમે મુજિયું રે, ગુરુમુખયા સાતે. શિષ્ય ૩
 જો એવું છે ખરું ગુરુ મારા, તો સ્થિર ધર્મે નહિ આત્મારામ;
 ત્યારે તેનાથી કશું તો થાયે, મુને અસ્થિર દર્શો તમામ,
 ભગ થયો ભારે રે, ઘુંઆઇ પડ્યો ગાતે. શિષ્ય ૪
 એ સંશયથી સાંઘ તારો, ઉગારો ચેલો અતુર;
 પરમારથપાછું આપ ધારો તો, મુને રાખશો નય આતુર,
 ધીર છે આપનો રે, તજ્યો તાતે માતે. શિષ્ય ૫

કાફી ૫૧ મી.

ઉત્તર.

હું મારા રૂપને વખાણું રે, તેમાં સગછ તું જાને;

૪ ગાતે—ગાત્રમાં (શરીરમાં) અથવા ગાતાં ગાતાં. પ્રશ્ન—અનેક દેહમાં રહેલા આત્મા પણ અનેક છે અને તે કર્મને આધીન પડને એક દેહમાંથી બીજા દેહમાં જાય છે, એવું પુરાણાદિકમાં કહ્યું છે. જો એ ખરું હોય તો આત્મા સ્થિર ધર્મવાળો (અચળ) નથી. ત્યારે તમે એને અચળ કેમ કહો છો ?

- અવનવું છે એ તો રે, સાચું હોય તે સા'ને. ટેક. ૧
- જૂદા જૂદા દહમાંહી વરી હું, જૂદાં જૂદાં ભોગવું સુખદુઃખ;
હું તો છુ એકરૂપી અવિનાશી, સર્વ મુખ્યકેરો હું પ્રમુખ,
સાચી વાત સર્વે રે, કહું તારે કાને. હું મારાં ૨
- દૃષ્ટાંતવડે સિદ્ધાંત સમજવું, સમજાવે તુ સાર;
સાત પાત્ર જળે ભરી મૂક્યાં, જૂદાં જૂદાં નિરધાર,
તેમા પડ્યાં સૂર્યનાં રે, પ્રતિબિંબ તે રાને. હું મારાં ૩
- સાત સૂર્ય તો એમાં જાણાયે, પાણી મૂળમાં સૂરજ એક;
ઠાઠા ઉનાપણું જળવું ન કાંઈ, છે સૂરજ તેથી વતરેક,
ટેક એ તો કેવો રે, જળપાત્ર રે' ભાને. હું મારાં ૪
- તે પેરે હું વ્યાપી રહ્યા જગમાં, ઉપાધિ વિનાનો મુજાણ;
જાણનહારા તો જાણેછે મુજને, ન જાઉં આણું હું તો નિરવાણ,
ધીર ધરય ધીરજ રે, અનહદનાદ તો માને. હું મારાં ૫

કાફી પર મી.

પ્રશ્ન.

- ગુરુજ સમજાવો રે, કૃપા કરી મુજ પરે;
પૂછું પાર પામવા રે, નમન એમ કહી કરે. ટેક. ૧
- સાગરતીરે હું તો ગયો ગુરુ, ત્યાં ઊભો રહી જતો જાણ;
તો ત્યાં અનંત તરંગ યાયછે જાય છે, તેવું ન જાણી શકાયુ પ્રમાણ,
અજાણ લાગ્યું રે, જીવે અને કોક મરે. ગુરુજી ૨
- ત્યારે ત્યાં મુને એક શકા થઈ, જે રાખી ગુરુને પૂછવા કાજ;

૪ જળપાત્ર ધન—જળપાત્ર રહે (આણુ રહે) કે ભાને (ભાગી
ભય) તથાપિ સૂર્યને તેમાંનું કાંઈ નથી. ઉત્તર—નિબપ્રતિબિંબન્યાયથી
આત્મા અનેક ભાસતા છતાં એક ગમનાગમન વિનાનો સ્થિર છે.

તે તો નિવારો નાથ નિરંજન, હું કરું નમન ગુરમહારાજ,
 આજ કરો કારજ રે, જાણે દીધો વર હરે. ગુરુજી ૩
 એ સાગરતરંગની પેરે, જેની મધ્યે અનંત ખલાંડ;
 લય થાય છે જય છે જાંહે શું, ઉપની શંકા એવી માંડ માંડ,
 એવું અસંખ્ય સંખ્યાવાળું રે, છે કિયું એક આણુ ખરે. ગુરુજી ૪
 એવું આણુ મુને સમજવો, જેથી ચિત્તવૃત્તિ થાય શાંત;
 સદ્ગુરુએ શિષ્ય તાર્યો માતું હું, ધન્ય પ્રભુપદ ધર્યું મહાન,
 ધીરને દીધી ધારણુ રે, દૃઢ ધ્યાન તેણે ધરે. ગુરુજી ૫

કાફી ૫૩ મી.

ઉત્તર.

સમજ સમજવું રે, દૃષ્ટાંત દેઇ તુજને;
 કારજ તારું થાશે રે, સમજ સંભારીશ મુજને. ટેક. . ૧
 તારા પૂછ્યાની પેર છે પાધરી, સમજ ગયો હું સાર;
 ઉત્તર આપવા થયો હું તત્પર, કરજે શ્રવાણુ કરી તું વિચાર,
 શંકા પાર પામીશ રે, પૂછ્યું તેં તો શુભ દને. સમજ ૨
 એક બીજ કર માંહે લઇ જો, પછે કરજ તેન વિષે વિચાર;
 વિચારતાં તું ને એમ જણાશે, આની મધ્યે છે આડની સત્તા સાર,
 વળી જણાશે બીજું રે, સમજવું તું આવ્ય કને. સમજ ૩

૩ જાણે છું—મારી શંકા ગટાડશે એટલે જાણે મને હરે (શંકરે)
 વર (વરદાન) આપ્યો હોય તેમ દરખાઇશ. પ્રશ્ન—જેમાંથી અનેક ખલાંડ
 ઉપજે છે અને નાશ થાય છે એવું તત્વ કયું છે ?

૧ બીજ વૃક્ષના દૃષ્ટાંતથી ઉત્તર આપેછે: ઉત્તર—આડના એક બીજમાં
 જેમ અનંત વૃક્ષો રહ્યા છે તેમ પરમચૈતન્ય રૂપી આણુમાં અનંત સદસદૃશ,
 બી ખલાંડ રહ્યાંછે.

વળી તેનાં તે બીજામાં જો તું વિચારી, રહ્યાં દુઃખ ધ્યાન અનેક પ્રકાર,
તેમ પરમચૈતન્ય રૂપી આણુ માંહે, રહ્યાં સત્ અસત બ્રહ્માંડ અપાર,
પાર કોણ પામે રે, જૂરાઈ મરે ભણે વને. સમજો ૪

છે એ પેરે તારા મનનો ઉત્તર, સમજ થઈ તું શાંત;
વળી પૂજ્ય કાંઈ શકા રહી હોયે, ટાળું તારી તો બૂંડી ભાંત,
ધીરો કરવો છે હીરો રે, મારો સિધ્ધ જાણ્યો જને. સમજો ૫

કાફી ૫૪ મી.

મન.

ગુરુજી એક પૂછું રે, કૃપા કરી ઉત્તર આપો;
મન માંહે મુઝાઈ રે, તે કષ્ટ તમે કાપો. ટક. ૧

અષ્ટાંગયોગ હું સાધી જાણું કદી, તો મુને સ્વસ્વરૂપ જોળખાય;
સાંખ્ય શાસ્ત્ર શીખીવળું સર્વે, ત્યારે મુને આત્મારામ પેખાય,
મીમાંસા હું જાણું રે, જડું હું અજપા જાપે. ગુરુજી ૨

દાન કરું દાનેશ્વરી થઈને, કર્ણુ જેવો કહેવાઈ;
સ્નાન કરવા હું તો કદી નવ ચુકું, મીન જેવો તેમાં તો ધાઈ,
કહો જાણું જીવ શિવને રે, એવાં અન્ય કર્મ માપે. ગુરુજી ૩

બાવો બાવો વિશ્વમાંહી કહેવાઈ, અન્ન જળ ન લેઈ જરાય;
રામ રામ મુખ રટણ કરું હું, મુને જોવા જન ઘણા ભરાય.
ત્યારે ગળવી જોઈએ રે, ને વસ્તુ વિશ્વે વ્યાપે ગુરુજી ૪
એવાં એવાં અનેક કરું હું, સ્વરૂપ શોધવા કાજે કર્મ;

૧ પ્રશ્ન—યોગાદિએ ઉપદેશથી ઉપાસના, મીમાંસાદિએ ઉપદેશોનાં કર્મ, અને સાંખ્યાદિએ ઉપદેશોથી તત્ત્વવિવેક, એ વગેરેથી આત્મજ્ઞાન શાય કે બીજા કરાની જરૂર છે?

કહો તેવડે મુને શિવ મળે ગુરૂ, જે મહાનંદ કહેવાયે પર્મ,
એ ધીરાદાસની શંકા રે, નિવારવી નેહએ આપે. ગુરૂ૦ ૫

કાફી ૫૫ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ કહે સમજાવું રે, મત્ર કીક પૂછ્યો મન;
શંકા છે તારી સાચી રે, ભળ્યું છે ભાગ્ય શુભ દને. ટેક. ૧
તે જે જે મુને સર્વ ગણાવ્યું, સ્વસ્વરૂપ જાણવા કાજ;
એ તો કશું તારે કામ ન આવે, ઉલટી લાગે તેનાથકી લાજ,
તુ વાજ આવે વેગે રે, વગોવાય સર્વે જને. ગુરૂ૦ ૨
એકે શાસ્ત્ર કે નય તપ તારે, ન કામ આવે તલભાર;
સ્નાન દાનની જરૂર ન જેમાં, ન નેહએ જટાકેરો ભાર,
વાચ નથા નેહતો રે, એ કાજે તો તારે વને. ગુરૂ૦ ૩
સદ્ગુરૂકેશ વચનથકી ભાઈ, પોતે પોતાને જાણજે જાણ;
સદ્વિચાર તો નેહએછીએ ળીજે, તેણે સર્વ માધરૂ થાય મનાણ,
નિશ્ચય થઈ જાયે રે, સ્વરૂપનો તો બેધી તને. ગુરૂ૦ ૪
સદ્વિચાર અને સદ્ગુરૂવચને, સ્વરૂપ નિશ્ચય તો થાય;
ળીજે કશાની જરૂર ને ધારે, તો તું તરેલો હૂળી જાય,
ધીર ધરી ધીરજ રે, જતું મન વારે એવે ધને. ગુરૂ૦ ૫

કાશી ૫૬ મી.

પ્રશ્ન.

મળવા મુને મુકિત રે, ઉપાય હું કરું હાવે;
 તે દહ તમને જણાવી રે, મોઘું મોક્ષપદ કા'વે. ટેક. ૧

અપાર ધન સંચય કરી રાખુ, તેણે કરી બોલાવું શાસ્ત્રી અનેક;
 પદ્મશાસ્ત્રના શીખેલા માંહી આવે, જે જાણે સર્વ શાસ્ત્રનો વિવેક,
 તેમને કહું વાંચો રે, શાસ્ત્રો મુઘું હું ભાવે. મળવા૦ ૨

વળી તેમની પાસે હું ચરના કરાવું, સર્વ શાસ્ત્રતાણી નિર્વાણુ;
 જે હારે તેના પક્ષ કરું નહિ, છતાં તેના મુદ્દા ગાણું પ્રમાણુ,
 ગાણું છતેણે ધર્મ ગારો રે, ન દબાઈ કશે હાવે. મળવા૦ ૩

પ્રતિમાઓ દેવતાની કરું હું, તેને પધરાવુ દેવળ માંય;
 પૂજા અર્ચા કરું પ્રેમ ધરી હું, પછે તે દેવ સા'થે મારી બાંધ,
 તરી જાઉં ત્યારે રે, ખરા ઉપાય કા'વે. મળવા૦ ૪

શુભ કર્મ એવાં અનેક કરું વળી, નવધાભક્તિમાં રાખું પ્રેમ;
 તેપડે મુને મુકિત મળી જશે, એમાં નવ આવે મુને કશો વે'મ,
 એ ધીરકેરી ધારણા રે, સદ્ગુરુ તમને ભાવે. મળવા૦ ૫

કાશી ૫૭ મી.

ઉત્તર.

પ્રાચીનકાવ્ય.

મુક્તિપદ એ તો મોંઘામાં મોંઘુ, ન એકે ઉપાયે આવે હાથ;
 સદ્ગુરુકેરો સંગ કરે તોય, ન તે પાણુ આવે કાંઈ સાથ,
 એને કાળે તો નેહએ રે, તે સુહૃદ્ય બ્રાણુએ આંહી. નથી૦ ૨
 શિવહૃવદેરી એકતા બાળે, તેને મુક્તિ મળે નિર્વાણુ;
 બીજા એકે ઉપાય નથી બાધ, પૂર્ણ મુક્ત થવાનો પ્રમાણ,
 વાહ્યલિપાં ન વા'માં વે, ભટકણું ન જ્યાંહી ત્યાંહી. નથી૦ ૩
 એ બન્નેની એકતા કરવા, સદ્ગુરુનો માનવો બોધ;
 તે કહે તેમ દહ થઈ કરવો, ત્યાર પછે તો શોધ,
 એટલે ગળે મુક્તિ રે, ન ભટકણુ પછે ક્યાંહી. નથી૦ ૪
 સાચેસાચી વાત મેં કહી ગુજને, સમજાવી ત્રીધું સત્યસિદ્ધાંત;
 માફ માન્યે તરી નહીંશ તું નિશ્ચે, મેળવીશ મુક્તિપદ મહાશાંત,
 ધીરા ધરને ધીરજ રે, જીડતાની સા'ને બાંહી. નથી૦ ૫

કાફી ૫૮ ની. .

મશ્ન.

સંસારસાગરમાં એમ ડૂબ્યો, ત્યાંથી કાઢે કહો મુને કોણ;
શું સદ્ગુરુ મળે તો મુજને તારે, એ સહુ જાણાવી દો મુને આણ,
કે કોઈ દેવ દેવી રે, હું ને ખૂડતો ખાળે. ગુરુજી ૩

ઉત્તમ વર્ણના બ્રાહ્મણ સર્વે, જેને મેં જમાડ્યાં મિષ્ટાન્ન;
તે તો મુને એમાંથી તારે, જોઈ સુખાત્રને દીધાં દાન,
હું તરી જઈશ તેથી રે, સાઈ કૃત્ય મુને સંભાળે. ગુરુજી ૪

મારાં સગાં વહાલાં આવશે નિકટ, ઝાલશે ઝડપ લેઈ મારી બાંધ;
ત્યારે તો હું તરી જવાનો નિશ્ચે, નથી માયાકૂટ કરી એ માંધ,
ધીરને છે ધારણ રે, તૂટેલું નાવ સહુ ટાળે ! ગુરુજી ૫

કાશી ૫૯ મી.

ઉત્તર.

સમજ શિષ્ય શાણા રે, ન રહેવું કદી નિશ્વાસે;
ન કોઈ ખૂડતાને તારે રે, નહિ આવે કોઈ પાસે. ટેક. ૧

કોઈસાચો સદ્ગુરુ મળી આવશે તો, સા'શે ખૂડતાકેરી બાંધ;
પણ તું ને તરવાની નહિ હોય ઇચ્છા, તો તે કરી શકે નય કાંધ,
તજી તને જશે રે, વસાવશે નહિ વાગે. સમજ ૨

એના વગર બીજું કોઈ નહિ આવે, તારી પાસે નિર્વાણ;
ખૂડાડશે ખૂડેડાને વધારે, ઊભા હસશે યતી જોઈ હાણ,

અ. ૧—સંસારરૂપી અગાર સમુદ્રમાં ડૂબતો હું કોને શરણે જાઉં ? હે
કૃપાળુ ગુરુ ! મને કૃપા કરીને કહો. ઉત્તર—પરમેશ્વરના ચરણારવિદ રૂપી
મોટી નૌકા ત. ગ.”

૧ ઉત્તર— ગરશે. મલિસનગાળામાં ગુરને હામે હરિચરણ-
સેવા કરેલી છે એ ની કાશીમાં જણાવેલું છે.

મુક્તિપદ એ તો મોંઘામાં મોંઘું, ન એકે ઉપાયે આવે હાથ,
 સદ્ગુરુકેસી સંગ કરે તોય, ન તે પણ આવે કાંઈ સાથ,
 એને કાળે તો જ્ઞેય એ રે, તે મુખ્ય જાણાવું આંહી. નથી૦ ૨
 શિવજીવદેરી એકતા જાણે, તેને મુક્તિ મળે નિર્વાણ;
 બીજા એકે ઉપાય નથી ભાઈ. પૂર્ણ મુક્ત થવાનો પ્રમાણ,
 વાહોલિયા ન વા'વાં રે, ભટકવું ન જ્યાંહી ત્યાંહી. નથી૦ ૩
 એ જાનેની એકતા કરવા, સદ્ગુરુનો માનવો બોધ;
 તે કહે તેમ દઢ થઈ કરવો, ત્યાર પછે તો શોધ,
 એટલે મળે મુક્તિ રે, ન ભટકવું પછે ક્યાંહી. નથી૦ ૪
 સાચેઆચી વાત મેં કહી તુજને, સમજાવી ફીધું સત્યસિદ્ધાંત;
 માફ માન્યે તરી જઈશ તું નિશ્ચે, મેળવીશ મુક્તિપદ મહાશાંત,
 ધીરા ધરજે ધીરજ રે, જૂડતાની સા'જે જાંહી. નથી૦ ૫

કાશી પદ ત્રી. .

પ્રશ્ન.

ગુરુજી ધુ'ચવાઈ રે, એ ધુ'ચ કોણ ઉકાલે;
 ન નિરખું જાજાને રે, જુએ વંઠેલો વા'લે. ટેક. ૧
 અપાર પારાપાર ગયો ઉભરાઈ. અંસારરૂપિયો જાણ;
 તેમાં ઉતારૂ થઈ હું બેઠો, રૂડું મેળવવાને લા'ણ,
 એવે તૂટી દોડી રે, વેળા ત્યારે કોણ વાળે. ગુરુજી૦ ૨

૧ ઉકાલે—ઉકેલે ૨ પાગવાર—દરિઓ. પ્રશ્ન—સંસારરૂપી સમુદ્રમાં
 ધુ'ધુ' તેમાંથી મને કોણ તારશે? એવેજ પ્રશ્ન મનિરત્નમાળામાં
 જેમ,—

“અપાર મગાર સમુદ્રમંદે નિમજ્જતો મે તારણ નિર્મલિ ?
 ગુણ ! કૃપાલો ! કૃપા વર્ધતત્, તિથેશ્વરોદ્ગુરુદર્શનસા.”

સંસારસાગરમાં એમ ડૂબ્યા, ત્યાંથી કાઢે કહો મુને કોણ;
શું સદ્ગુરુ મળે તો મુજને તારે, એ સહુ જાણાવી દો મુને આણ,
કે કોઈ દેવ દેવી રે, હું ને બૂડતો ખાજે. ગુરુજી ૩

ઉત્તમ વર્ણના બ્રાહ્મણ સર્વે, જેને મેં જમાડ્યાં મિથ્યાત;
તે તો મુને એમાંથી તારે, નેધ સુપાત્રને દીધાં દાન,
હું તરી જઈશ તેથી રે, સાઈ કૃત્ય મુને સંભાજે. ગુરુજી ૪

મારાં સગાં વહાલાં આવશે નિકટ, અલશે અડપ લેઈ મારી બાંધ;
ત્યારે તો હું તરી જવાના નિશ્ચે, નથી માયાકૂટ કરી એ માંધ,
ધીરાને છે ધારણ રે, તૂટેલું નાવ સહુ ટાજે ! ગુરુજી ૫

કાશી પદ મી.

ઉત્તર.

સમજ શિષ્ય શાણા રે, ન રહેવું કદી વિશ્વાસે;
ન કોઈ બૂડતાને તારે રે, નહિ આવે કોઈ પાસે. ટેક. ૧

કોઈ સાચો સદ્ગુરુ મળી આવશે તો, સા'શે બૂડતાકેરી બાંધ;
પણ તું ને તરવાની નહિ હોય ઇચ્છા, તો તે કરી શકે નવ કાંધ,
તજી તને જાશે રે, વસાવશે નહિ વાગે. સમજ ૨

એના વગર બીજું કોઈ નહિ આવે, તારી પાસે નિર્વાણ;
બૂડાડશે બૂડેલાને વધારે, ઊભા હસશે થતી નેધ હાણ,

અર્થ—સંસારરૂપી અપાર સમુદ્રમાં ડૂબતો હું કોને શરણે જઈ ? હે
કૃપાળુ ગુરુ તમે મને કૃપા કરીને કહો. ઉત્તર—પરમેશ્વરના ચરણારવિદ રૂપી
મોટી નૌકા તને તારશે.”

૧ ઉત્તર—મદ્ગુરુ તારશે. ગણિતન્યાયામાં ગુરુને હામે હરિચરણ-

“ છે એ પાછલી પ્રશ્નની કાશીમાં જણાવેલું છે.

નહિ લા'ણુ કમાશે રે, ઉલટા તણાશે ત્રાસે સમજ૦ ૩
 રાસારસાગરે સ્વયનો છવાત્મા, ઢૂળી ગયેલો જ્યાં દુખાય;
 ત્યારે તેણે યોગારૂઢ થવું ભાઈ, પછે પૂરપૂરી જ્ઞાનનિષ્ઠા લેખાય,
 ત્યારે તો તે તરતો રે, અજ્ઞાનઅર્જુન નાસે. સમજ૦ ૪
 પોતાની મેળે પોતાથી તગય, ન આરે કોઈનું કથું કામ,
 દૃઢ ધીરજધારી પાર ઉતરતા, જાય અમી બીજાના તો અટ રામ,
 ધીર ધરી ધારજ રે, તરવે બે દૃઢ જાણે સમજ૦ ૫

કાફી ૬૭ મી.

મંત્ર.

શૂન્ય વગરની પાતો સહુ જાણી. તેને ન વાર લાગે સમજતાં શૂન્ય,
એ તો અદેશમાં સહેલું રે, જીવ્યાને આપ અધિધારી. ગુરુજી ૪
ધીરના તો ધ્યાનમાં દઢ થાયે, જે અધિધારી હાકમના જાણુ;
તે તો આત્મવિદ્યાના અધિધારી સર્વે, ન જોઈએ પ્રત્યક્ષ ને પ્રમાણ,
છે ધીરનું કહેવું સાચું રે, તમે જીવ્યા ધ્યાનમાં ધારી. ગુરુજી ૫

કાશી ૬૧ મી.

ઉત્તર.

સાંઈ કરે નથી ગાયું રે, તારું જોખ્યુ ભાઈ;
એને કાલે જોઈએ આટલું રે, નવ નભે જોખું કાંઈ. રેક. ૧
આત્મવિદ્યાનો અધિધારી થવાને, જોઈએ નર મહામતિમાન;
જોઈએ વિચક્ષણ તર્ક કરવામાં, જોઈએ સામા તર્ક કરતો પિદ્ધાન,
જીએ નવ નબતો રે, આચો હોય સુખદાઈ. સાંઈ ૨
મુક્તમનુષ્યનાં જે જે લક્ષણ, તે તે પાળવામાં હોયે સાવધાન;
પૂરેપૂરો પિવેદી તે જોઈએ, વગી જોઈએ પૈરાયવાજો મહાન,
શમાદિ ગુણવાજો રે, હોય તે કરે કમાઈ. સાંઈ ૩
મોક્ષની ઇચ્છા તો ધરનાં નિરંતર. જે હોય એવો જન;
તે નો આત્મવિદ્યાનો અધિધારી થાયે, ન કરવું જીજ્ઞાસે એનું મન,
એ ધાર નોંધે ગ રે, ગાથા લેતા એ સાંઈ. સાંઈ ૪
હાકમના જે અધિધારી કાંઈ, જોઈએ આવા ન દીડા પંથ;
એ તો જૂઠી જાનત સહુને જૂઠાડે, જૂઠી જાય કાનનો અને કંથ,

નહિ લાગે કમાગો રે, ઉલટા તણાશો ત્રાંસે અમજ ૦ ૩
 સમારસાગરે સ્વયનો છાત્મા, ડૂબી ગયેલો જ્યા દેખાય;
 ત્યારે તેણે યોગારૂઢ થકું ભાઈ, પછે પૂરેપૂરી જ્ઞાનનિષ્ઠા લેખાય,
 ત્યારે તો તે તરતો રે, અજ્ઞાનઅર્જુન નાશે. સમજ ૦ ૪
 પોતાની મેળે પોતાથી તરસે, ન આવે કાઈનું કશું કામ;
 દૃઢ ધીરજમારો પાર ઉતરતા, જાય રમી જીજના તો ઝટ રામ,
 ધીર ધરી ધારજ રે, તરંગે જે દૃઢ પાશે સમજ ૦ ૫

કાફી ૬૭ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂ જાણો રે, આજ મુને અધિકારી,
 સમજવું છે મારે રે, લીધી છે તક તો સારી. ટેક ૦ ૧
 રાજકેરી અધિકાર મળ્યો દોય, જેને તાજે રોય સર્વ નિહાન;
 પૂર્ણપણે અધિકાર તો પાજે, મહીમા કંદવાતો રોય જે મહાન,
 ગુરૂ તે છે શું અધિકારી રે, જકા અવો છે મારી ગુરૂજી ૦ ૨
 અધિકાર સર્વપર મેળવ્યો જેણે, તે તો આત્મવિદ્યાનો અધિકારી યાંય;
 એમા તો મુને કાઈ મોટું ન લાગે, એ અધિકાર એ તો સેવક કમાય,
 લાગેછે મને એવું રે, એ ભેદ તથા કંઈ ભાન; ગુરૂજી ૦ ૩
 વિશ્વના પર જેણે અધિકાર વાળ્યો, તેને એ અધિકારમા શી ન્યૂન,

૩ જામે—આડા—તિરંગ વનમા ૪ યોગારૂઢ થકું—યોગગારો
 મન ગિયર કરું

૫ પોતાની મેળે પોતાથી તરસે—કશુંકે, “ અમૈવ આત્મનો ગુરૂ
 પોતેન પોતાનો ગુરૂ છે ”

૧ નિહાન—દુનિયા પ્રશ્ન—આત્મવિદ્યાના અધિકારી ॥ ગા
 ૩૧

સહુ બતાવી દઉં રે, કંથુ કરાવ્યું મેં ને. ટક. ૧
 દુઃખ થયું તેને દૂર કરવાનું, મન કરવું નવ સાર;
 દુઃખ પર તેને સહન તો કરવું. કશો કરવો ન તેમાં વિચાર,
 સહન કર્યામાં છે સાર રે, બોધ રૂડો તું લેજે. આરૂં ૨
 સુખને માટે તો એવું સમજજે, જ્યારે સુખ તને આવો સાંધ;
 ત્યારે તો મુજિયો તું કહેવાજે, ગાળજે બેને બરાબર ત્યાય,
 એમ બોગવજે તું બન્ને રે, છતાં પછે એ ને. આરૂં ૩
 સુખદુઃખ આવી પડેલાં ભાઈ, છે ભોગવવામાં ભલાઈ;
 તેવડે તો કારજ સિદ્ધ થાયે, જડે જદુરાઈતાણી કમાઈ,
 ન છતી જાય તે તો રે, તું શાંતિ સુખમાં રહેજે. આરૂં ૪
 ને સુખ દુઃખને સમાન ગણે છે, ભોગવે છે ભણી પેર;
 મોક્ષપદને તે પામે છે પગમાં, નથી ધરતા બન્ને પર વેર,
 ધીર ધરી ધીરજ રે, આવી પડો એમ કહે ને. આરૂં ૫

કાશી ૬૪ ની.

પ્રશ્ન.

કાયાએ તો સહેવું રે, કળ્પ અતિ અતિ તારે;
 એવું ઘણી વાર ભાળો રે, ને કળ્પૂલ કરવું મારે. ટક. ૧
 તેમાં શંકા થઈ આવી છે મુજને, તેનો પામી લેઉં આજ પાર;

૧ ઉત્તર—સુખદુઃખ આવી પડે ત્યારે તેને ટાળવાનો પ્રયત્ન ન કરતાં
 સ્વાભાવિક રીતે વર્તીને તેમને સહન કરવાં, એજ તેને છતવાનો ઉપાય છે.
 સુખદુઃખથી ને કંટાળે છે તે દ્વિતરૂની જાણવો.

૧ તિતિક્ષા ગુણની પ્રાપ્તિનો ઉપાય પૂછે છે પ્રશ્ન—તાઠ, તાપ, વગેરે
 ૬૬ (જેડા) થી રીતે સહન કરવા ? એ સહન કરતા દેહ નારા ધાય તો-
 થવા દેવો ?

ધીરજ ધરી ધીરા રે, આ લક્ષણમાં જાતું ધાઈ. સાંઈ૦ ૫

કાફી ૬૨ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી ગરવા રે, શંકા એક કરો પરી,
 દુખ સુખમાં ફેરુ રે, ચાકગે હોયો એને વરી. ટંક ૧
 દુઃખ જ્યારે દોડા આવેછે ત્યારે, તે જવાને કરું ઉપાય અપાર;
 મારું ધાર્યું નવ જાય તે કદીએ, કરૂં વિધ વિધ હું તો વિચાર,
 કાઈ નવ વળતું રે, ન દુઃખ દૂર થાય જરી. ગુરુજી૦ ૨
 સુખ આવીને સાંચ છે જ્યારે, ત્યારે હું સભારૂં દુઃખને સાર;
 તેવડે સુખ નથી ખરી જાતું, એમ મુને કર્યો બેએ બેજર,
 શું કરવું કહો મારે રે, છે સુખ દુઃખ મોટા અરિ ગુરુજી૦ ૩
 એમને જીતવાને હું કરું છું, અનેક અનેક ઉપાય;
 તેમાં મારું વળતું નથી કાએ, એ તે કથી પેરે જતાય,
 સાચું કહો સાંઈ રે, ગયો હું તો દિલથી ઠરી. ગુરુજી૦ ૪
 એકને જીતવાને યતન કરું ત્યારે, બીજું જીતી મુને જાય;
 જીતવાની માયાફોડે હું મથિયો, કહો ગુરુ એ બેંકેમ જતાય !
 ધીરાને સમજાવો રે, ધણી મારા ધ્યાને ધરી. ગુરુજી૦ ૫

કાફી ૬૩ મી.

ઉત્તર.

મારૂં એકા પૂછ્યું રે, સમજાવી દેડું મહેને;

સહુ બતાવી દઉં રે, કર્યું કરાવ્યું મેં ને. ટેક. ૧
 દુઃખ થયું તેને દૂર કરવાનું, મન કરવું નવ સાર;
 દુઃખ પડે તેને સહન તો કરવું, કશો કરવો ન તેમાં વિચાર,
 મહન કર્યામાં છે સાફ રે, બોધ રૂડો તું લેજે. ચા૩૦ ૨
 સુખને માટે તો એવું સમજજે, જ્યારે મુખ તને આવી સાંધ;
 ત્યારે તો મુખિયો તું કહેવાજે, ગાળજે બેને બરાબર ત્યાય,
 એમ મોનવજે તું બન્ને રે, છતાંશે પછે એ ને. ચા૩૦ ૩
 સુખદુઃખ આવી પડેલાં ભાઈ, છે ભોગવવામાં ભલાઈ;
 તેવડે તો કારજ સિદ્ધ થાયે, જડે જદુરાઈતણી કમાઈ,
 ન છતી જાય તે તો રે, તું શાંતિ સુખમાં રહેજે. ચ ૩૦ ૪
 ને સુખ દુઃખને સમાન ગણે છે, ભોગવે છે ભણી ધેર;
 મોક્ષપદને તે પામે છે પળમાં, નથી ધરતા બન્ને પર વેર,
 ધીર ધરા ધીરજ રે, આવી પડો એમ કહે ને. ચા૩૦ ૫

કાશી કૃષ્ણ મી.

પ્રશ્ન.

કાયાએ તો સહેવું રે, કષ્ટ અતિ અતિ તારે;
 એવું ઘણી વાર ભાખો રે, ને કળૂણ કરવું મારે. ટેક. ૧
 તેમાં શંકા થઈ આવી છે મુજને, તેનો પામી લેઉં આજ પાર;

૧ ઉત્તર—સુખદુઃખ આવી પડે ત્યારે તેને ટાળવાનો પ્રયત્ન ન કરતાં
 સ્વાભાવિક રીતે વર્તીને તેમને મહન કરવા, એજ તેને છૂટવાનો ઉપાય છે.
 સુખદુઃખથી ને કંટાળે છે તે દ્વિતદર્શી જાણે.

૧ તિતિક્ષા ગુણની પ્રાપ્તિનો ઉપાય પૂછે છે પ્રશ્ન—તાદ, તાપ, વગેરે
 ૬૬ (જોડા) સી રીતે સહન કરવા ? એ સહન કરતા દેહ નાશ થાય તો-
 થવા દેવો ?

સિદ્ધાંત સર્વ સમજાવો ગુરુજી, હું ગ્રહણ કરી લેઈશ સાર,
 પાર નહિ લગાડું રે, હું કૃત્રી પૂરીશ નહિ ક્યારે. કાયાએ ૨
 તાઢ તાપ ઇત્યાદિક જે જે, દંદ મહાવિક્રાળ;
 સહન કરવાં મારે ગુરુ તે તો, એમ આપે કહ્યું છે દયાળ,
 તેમા ભય ભારે રે, ધીરો આપનો ધારે કાયાએ ૩
 એ ઠાઢ તાપાડે દહુ મારો, નાશ પામી કદી જાય;
 તો તો રહે કરવાનું સરવે, આત્મજ્ઞાન કેધી પેરે યાય,
 તે દુઃખ લાગે દિલમાં ર, કશું કરવું ત્યારે ? કાયાએ ૪
 એ શકાનું નિવારણ કીજે, ગુરુ ગરવા મહાગજ;
 પાર ઉતારીયો મુજને પલ્લકમાં, સુધારી દો શિષ્યનું કાજ,
 ધીરાને દો ધારણ રે, મારે કલો છે જ્યારે. કાયાએ ૫

દાશી કપ મી.

ઉત્તર.

તારી શંકા મટાડું રે, શુદ્ધ કરી દઉં આજે;
 શીખાવી દઉં વિદ્યા રે, તારા રૂઢાને કાજે. ટેક. ૧
 તાઢ તડકો દુઃખરૂપ તું ગાને, તને વિષે કરની તું નિચાર;
 તારે કાજે સહુ કે'લું છે મારે, તુ ને પમાડવો છે રૂડો પાર.
 કારજ તારું થાશે રે, વ્યર્થ આવીશ નહિ વાજે. તારી ૨
 તાઢ તડકો આદિક નથી ભાઈ, સિવકેરો ધર્મ જાણુ;

૧ ઉત્તર—જે તુ આત્મા છે અને દેહ નથી, તારે ઠાઢ અને તાપ તને
 સાગશે શી રીતે કે જેથી તુ તેને નિવારણ કરાવો પ્રશ્ન કરે છે ? અર્થાત્
 ઠાઢ તાપ એ તો દેહનો ધર્મ છે (મારે તેને જાણે દેહ નિવારણ કરે) પણ
 આત્માનો એ ધર્મ નથી મારે આત્માએ તે વિશે કાંઈ દરકાર કરી ઉચિત
 નથી.

એ નવ ધર્મ એના જ્યારે હોયે, ત્યારે તો અસત્ છે નિર્વાણ,
 પછે તેની શી સત્તા રે, એનાયકી રો લાજે. તારી૦ ૩
 તારો આત્મા છે સત્ય સ્વભાવી, જેના વિનાશ નથી કોઈ કાળ;
 અમર અનર એ તો છે અવિનાશી, એને માન્ય તું કાળનો કાળ
 પછે કશું એને રે, શીત ઉઘણતું સાજે. તારી૦ ૪
 સિદ્ધાંત તો સર્વે સમજાવ્યું, તું સમજી ગયો નિરધાર;
 વળી શંકા હોય તો પૂછજે તું, હું પમાડીશ તેના પાર,
 ધીરો કરવો છે હીરો રે, અખંડાનંદ જે રાજે. તારી૦ ૫

કાશી ૬૬ મી.

મંત્ર.

ધુંધાય ઘટ ભીતર રે, ગુરૂજી મુજને રોજે;
 તેતુ નિવારણ કીજે રે, મહામુનિ ! આપું મોજે. ટેક. ૧
 છાતી ઠોકી ઠોકી આવેછે આગળ, અમે ઇશ્વરકેરું છુંમુખ;
 બીજી વરણ તો બાપડી સરવે, ભોગવી બાણેછે દુઃખ,
 છે મુખ સરવે આમારું રે, હોનારું તે તો હોજે. ધુંધાય૦ ૨
 આપ તો સમજી ગયા હશે સ્ત્રાંધ, બ્રાહ્મણ કરેછે એમ;
 કોને બ્રાહ્મણ કેવો ગુરૂ ગારે, તે ટાળી નાખો મારો વેમ,
 માનવું મેં તો સર્વે રે, તમો ગુપ્તથી કહો જો. ધુંધાય૦ ૩
 બ્રાહ્મણકેરું સ્વરૂપ ભણાવો, એટલે પટ લેઇ પકડું કાન;
 શકિત હોય તો પછો આપું હું સામર્થ્ય, મારા ધન મરવેતું દાન,
 કારજ કરી નાખું રે, કહું બ્રહ્મ તો છો જો. ધુંધાય૦ ૪
 મોટામાં મોટા એ સહુથી માને છે, તેતું બાણવું જોઈએ સ્વરૂપ;
 તમારા વિના નવ કોઈ સમજાવે, તમે મહામોગી મુનિહેરા જીવ,

કાફી ૬૯ ની.

ઉત્તર.

જાણવાતું જાણાવું રે, જાણી તું જા જાઈ;
 તારું કારજ કરી દઉં રે ગુરુગુણ લે ગાઈ. ટેક. ૧
 આ વિશ્વમાં જાણવાતું એક છે, તે જાણી જા તું નિરધાર;
 ખલ્લપિના નથી જાણવાતું બીજું, પામી જા શુદ્ધ મને તેના પાર,
 સમજી જા સારને રે, ખતા ન લેતો ખાઈ જાણવાતું ૨
 જેને જાણવાથી સહુ કાર્ય ગાયે, જેને નિપે સુખદુઃખનો નહિ લેશ;
 જેને જાણવાથી શોચ તો નાશે, નવ ધારવા પડે નખ કે ફેશ,
 જાણ્યો કે મળી મુક્તિ રે, જાતે થયો જલદારાઈ. જાણવાતું ૩
 જન્મમાં જાણવા જેવું તો એ છે, બીજું નથી જાણવાતું કંઈ જાણ;
 એક કરતાં બીજું વિચિત્ર જાણાયે, તેમાં કરવું તે કોનું વખાણ ?
 જોનું તે જાણવાતું રે, પ્રભુપદ લે સાઈ. જાણવાતું ૪
 જાણવા લાયકની જુઠિ જાણાવી, માણ તેને મોંઘો મણિ તું આજ;
 હૃદયે હાણ તારી તો હેલામાં, સુધરા કૂડું રૂડું થશે કાલ,
 ધીરજ ધરય ધીરા રે, ધણીને બેઠને ધાઈ. જાણવાતું ૫

કાફી ૭૦ ની.

પ્રશ્ન.

સારું સારું તજવું રે, વેદ કહેલું મારે;

૩ જેને ૪૦—૬૫નિર્વાહમાં કહે છે કે “યેનકેનચિજાતેનમર્ચયિશનમર્ચનિ
 તદ્વિજિજ્ઞાસસ્વ તન્વર્તનમર્ચયેતો !” “જે એક જાણવાવડે ચપલુ જાણેવું
 થાય છે તેને જાણવાની ઇચ્છા કર; હું શ્વેતકેનુ ! તું તે છે.” ઉત્તર—અહ
 એમ વલણા જેવું છે.

- કર્મ માત્ર ન સારું રે, એવું જ્ઞાની ઉચ્ચારે. ટેક. ૧
- વેદમાં કહેલાં અનેક ફોનોનો, ત્યાગ કરવો નિરધાર;
આત્માકેરું સ્વરૂપ જોળખવું, પમાય તેથકી ગુરૂ પાર,
એવું અનેક સુણાવ્યું રે, સંશય મગઠ્યો ત્યારે. સારું ૦ ૨
- દેવ ન માનવા ને સેવ ન સાધવી, બાધા ધરવી નવ કાંઈ;
પોતે પોતાને તો જોળખી લેવો, એવું સમજાવ્યું તમે સાંધ,
ત્યારે શું સર્વ જૂઠું રે, એક પ્રભુ ભજી જ્યારે. સારું ૦ ૩
- એ મુઝને સમજાય નહિ કંઈ, ફળ ત્યાગે પામું ક્રમ પાર;
પોતાને પોતે હું માની બેસું તેમાં, સર્વ મળે શ્રેણે સાર,
છે જાણવા જેવું એ તો રે, ન ભૂલી જઉં હું ક્યારે. સારું ૦ ૪
- શાંતપણે સમજાવી દિયો ગુરૂ, ધીરાને તો આણી વાર;
શંકા ગયે સ્વસ્વરૂપને ખોળું, મિથ્યા માનું પછે સંસાર,
ન ફળકેરી આશા રે, ધીર ધ્યાન ધારે. સારું ૦ ૫

કાફી ૭૧ મી.

ઉત્તર.

- સાંધ કહે સમજવું રે, સંશય દૂર કરું તારો;
આશ્રય તો તેં લીધો રે, જ્યારે આજ તો મારો. ટેક. ૧
- દૃષ્ટાંતવડે સિદ્ધાંત સમજાવે, સંશય પડે તો પૂછજે સાર;
પણ સંશયવાળું નહિ વેળુ ઉચ્ચારું, કરજે તારા મનમાં તું વિચાર,

૧ પ્રશ્ન—વેદમાં કહેલું છે કે, જે યોગમાંમાં યત્ન કરે છે તેને અસૂચ્ય પુણ્ય મળે છે. એવાં ને એવાં અનેક ફોનોનો ત્યાગ કરીને એક આત્મસ્વરૂપ જાણવામાંજ સાર છે એમ તમે કહો છો, ત્યારે વેદમાં કહેલું ફળ શું જૂઠું છે?

સે'લું સટ ભાખીશ રે, ધારો મારો નોધારો સાંઈ૦ ૨
 સુધારથી એક ખાવાને કાળે, પ્રત્યેક ખેતર જાય;
 વીણી વીણી કણ બેગા કરતો. સુધા લાગે ત્યારે તે ખાય,
 એમ કણ કાળે ભટકે રે, ભલે સિદ્ધ હોય સારો. સાંઈ૦ ૩
 તેજ કણનો એક અંબાર કરિયો, તેની કને બેસી ખવાય તે ખાય;
 સુધાનો અર્થ તો સરે જાન્યેથી, પણ તેમાં અધિક કિયું ગણાય ?
 તે જાણાવવું મારે રે, બાકી ન રાખવો વારો. સાંઈ૦ ૪
 વેદ વિષે જે જે કર્મ કહ્યાં તે, વગી તેનાં કૃત્ય નિરધાર;
 તે તો સર્વે પ્રજાનિષ્ઠમાં ભરિયા, પામી ગયા તેના તે તો પાર,
 ધીરા ન બાકી કાંઈ રે, ખરો કહ્યો મં ધારો. સાંઈ૦ ૫

કાશી ૭૨ મી.

પ્રશ્ન.

શ્રમ થયો મનમાં રે, તે તો આજ ભાગી નાખો;

૨ ધારો છ૦—મારી રીત તો જુદીજ છે. ૩ સુધારથી—બૂખો.
 ૪ અંબાર—ઢગલો. બાકી છ૦—તારે પછા વારો બાકી ન રાખવો.

૫ તે તો છ૦—વેદમાં કહેવું છે કે “વિધવાન્નિક તમામ સુખ તે બ્રહ્મ
 સુખના એક જરાક જોડણા અંગ જરામર છે.” ઉત્તર—બ્રહ્મસુખમાં બધા
 સુખ માત્રનો સમાવેશ થઈ જાય છે માટે વેદમાં કહેવાં તે તે સુખ સાચાં
 છતાં પણ તજી દેઈને બ્રહ્મસુખ આદર કન્વા જેવું છે. બુદ્ધિ સ્થિર થવાથી
 તેમાં આત્માનું પ્રતિબિંબ ચિત્તરૂપે બામે તેને સુખ કહે છે વિધવાની તૃપ્તિ-
 વાળાને તેની બુદ્ધિની સ્થિરતા હાથ વાર મળે છે; કેમકે એક વિધવા મળ્યો કે
 તરત જીવનની ઇચ્છા કરવી એવો તૃપ્તિ મનનો સ્વભાવજ છે. અને
 બ્રહ્માકાર વૃત્તિવાળાને વિધવામાં વૈગમ્ય થવાથી કેમકે પ્રકારની તૃપ્તિ દોતી
 નથી તેથી તેની બુદ્ધિ નિરંતર સ્થિર કહે છે, માટે તેમાં આત્માનું પ્રતિબિંબ
 સ્થિરરૂપે મન બામે છે એ રીતે બ્રહ્મજ્ઞાનથી સદાશય સ્થિરસુખ મળે છે
 માટે તે જીવન સુખ કરતાં ઉચ્ચ છે.

- દેવ દાના થઇને રે, ખરેખરું મહુ દાખો ટેક. ૧
- સાક્ષાત વેદ વિષે છે એવુ, કે' સર્વ કર્મ કરવાં નિર્વાણુ;
કર્મ કર્યા વિના મુક્તિ નથી કાઇ, કર્મ ન કરતાને છે હાણુ,
એનું કેમ કરવુ રે, ભલુ થાય ત્યમ ભાખો. ભ્રમ૦ ૨
- સાખ્યશાસ્ત્ર કે' કર્મ નવ કરવા, માનવી માચી કોની વાત;
એક કહે તજવાં ને એક કહે ભજવા, ઉભય શાસ્ત્ર છે પૂર્ણ પ્રખ્યાત,
બુદ્ધિહીન બૂડછે રે, તેને બૂડનો રાખો ભ્રમ૦ ૩
- વિરોધ ન આવે એણી રીતે, જન્મે શાસ્ત્ર કરાવો પ્રમાણુ,
એકાદ ખોટુ હોય તો ખોટું કહી દો, જેમ થાય જુગ બાધામાં જાણુ,
કારણ થાય માર રે, કૂટાઈ મુઆ છે લાખો । ભ્રમ૦ ૪
- માર કારણ કરવાની તો ઇચ્છા, તમે અતર આણી છે આજ;
તેથી આશા મારા ગતમા છે મોટો, મળી જશે મુને પ્રહરણ,
શ્રિંગડમણ ધાર થાશે રે, સમાઈ જશે સહુ શાખો. ભ્રમ૦ ૫

કાશી ૭૩ ની.

ઉત્તર.

- સમજ સમજવુ રે, કર્મકેઈ કારણુ તને,
વેદ કહેલુ છે સાચુ રે, છે સાખ્ય તા પ્રમાણુ મને. ટેક. ૧
- અંત કગણુ શુદ્ધ અજ્ઞાનીનું કરવા, વેદ કર્મનો કર્યો ઉપદેશ;
માટે તે તો માનવો જોઈએ સહુએ, ટાળી નાખે વિચિત્ર એ વેગ,

૩ રાખો—અચાવો ૫ શાખો—ગજળ—૬ ખનો જુલમ પ્રશ્ન
“અહરદ સધ્યામુપાર્મતિ” “સાયપ્રતર્જુહ્યાત્” ઇત્યાદિ વચનોવડે વેદ કહેછે કે
કર્મ કરવા અને “નન્નર્મણાનપ્રજયાધનન્યગેનકેઅમૃતત્વમાનશુ” “કર્મનડે, પ્રજા-
વડે, કે ધનવડે નહિ, પણ ત્યાગવડેજ મોક્ષફળ મળે” ઇત્યાદિ વચનોવડે
સાખ્ય કહેછે કે કર્મ ન કરવા ત્યારે તેમા કોની વાત સાચી માનવી ?

- કર્મ તો કરવાં રે, નિશ્ચે અજ્ઞાની જને. સમજ૦ ૨
- હવે સાંખ્ય શાસ્ત્રે કહ્યું તજવા તેના, નિર્ણય કરી દેહં આજ;
પૂર્ણ પ્રીતિ આત્મા વિષે હોય જને, તેને કર્મતાણું નથી કાજ,
સાચુ કહે સાંખ્યજ રે, વસતું નવ તેણે વને. સમજ૦ ૩
- સ્વસ્વરૂપને ઓળખ્યુ છે જેણે, તેના અનુભવ કયો અપાર;
સુખસાગર સમુ માણ્યુ છે તેનું. તેને કર્મજનના લુપ્તો છે કાર,
ભયોમા ભરાયો રે, કર્મી તે તો શાને જને ? સમજ૦ ૪
- એમ સાચી વાતો છે જાંનેકેરી, સમજાઈ ગઈ તું ને સર્વ;
જાણુનહાર થઈ કર્મને તજજે, અજાણુ માનજે કર્મને પર્વ,
ભૂહીશ તો ભટકીશ રે, વગોવાઈશ ધીર બ્રહ્મ ધને. સમજ૦ ૫

કાશી ૭૪ મી.

પ્રશ્ન.

- કરવાં જોઈએ કર્મજ રે, કર્મ વિના ચાલે નહિ;
દૃષ્ટાંત દેહં તેનું રે, સમજો મારા ગુરુ સહી. દેહ. ૧
- રાજાને મળવાની ઇચ્છા જો હોયે, તો તેના મંથાનાદિની કરવી સેવ;
એ સેવા જો સાચી સંધાયે, તો તો રાજા મળે તતજેવ,
જો સેવા નવ થાયે રે, તો તો રાજા મળવો કહીં ? કરવાં૦ ૨

૪ ભયોમાં—ભરપૂરમાં. અર્થાત્ જે ભરપૂર સુખસાગર રૂપ બ્રહ્મમાં ભરાયો તે કર્મી (કર્મીનુકાન કરનારો) શું કરવા થાય ?

૫ વગોવાઈશ છં—બ્રહ્મ રૂપી ધન સેવા જતા તે હાથમાં નહિ આવે અને વગોવાઈશ. કિતાર—જેને બ્રહ્મસુખનો અનુભવ થયો નથી તેને અજ્ઞાની કહે છે. એવા અજ્ઞાનીએ પોતાના અતઃક્રણની શુદ્ધિને અર્થે વેદે કહેલાં કર્મ કરવા; અને જેને આત્મસ્વરૂપ ઓળખાયું છે (આત્મસુખનો અનુભવ થયો છે) તેને કર્મ કરવાની જરૂર નથી.

તોણીપેરે ખજાંડનો જૂપત, મેળવવો હોય આર;
 તો તો તેના અનુયાયી દેવનાં, કર્મો કરવા જોઇએ નિરધાર,
 પમાય પાર ત્યારે રે, નહિ તો જઇએ વહેતે વહી. કરવાં ૩
 હવે ખજાંજૂપના અનુચરને ન ગમનો, પૂર્ણાનંદ બ્રહ્મનો મેળાપ;
 અનેક વિધન કરે સહુ તેથી, માટે જોઇએ કર્મના જપવો જપ,
 આપ શું કહોછો રે, ગુરુચરણ હું રહુ છું ગ્રહી ! કરવાં ૪
 આ મારા પ્રશ્નનો ઉત્તર આપો, સાંખ્ય કર્મ કરવાને કહે નાય;
 કર્મ વિના જ્ઞાન કેવા પેરે થાયે, થાયે તો કેઇ પેરે રખાય ?
 ધીરને દો ધારણ રે, રીઝાવો શુભ લક્ષણ લહી. કરવાં ૫

દ્રાક્ષી ૭૫ મી.

ઉત્તર.

ખરું પૂછવું છે તારું રે, ઉત્તર તેનો હું આપું;
 કષ્ટ નાખું કાપી રે, માયા પર ન સતાપું. ટેક. ૧
 બ્રહ્મનો મેળાપ કરાવે ન દેવો, અટકાવે છે પારંવાર;
 માટે કર્મકેરી ગરજ તું માને, રોજ કર્મ રાખવા કરે વિચાર,
 ઠીક વાત છે તારી રે, જ્ઞાની કે' હું સુર શાપું ખરું ૨
 જ્ઞાન યયું હોય નહિ ઘટભીતર, ત્યાં લગી વિધનો થાય અનેક;

૩ અનુયાયી—પાછળ ચાલનાર—અનુસરનાર. ૪ અનુચર—દેવ વગેરે. આપ છં—હવે આપ એ મિત્રે શુ કહોછો ?

૫ સાંખ્ય—(કહે, ક્રિયાપદનો કર્તા) પ્રશ્ન—દેવો એ બ્રહ્મના અનુચર જેવા છે માટે બ્રહ્મનો મેળાપ ઈચ્છનારે તે તે કર્મ કરીને દેવોને સંતોષવા જોઇએ એ વિના બ્રહ્મપ્રાપ્તિ થાયજ નહિ; એમ છતાં સાંખ્ય શાસ્ત્ર કર્મ કરવાની ના પાડેછે, ત્યારે હવે શુ કરવું ?

૨ વિશ્વામિત્રાદિ બ્રહ્મચારીઓ સુર(દેવ)ને પણ શાપવાને સમર્થ છે.

વિધન તો જ્ઞાન થતામાં યજ્ઞાચે, વિચારાચો અલ્લના ન્યાં વિવેક,
ભેટાભેટી થઈ જાયે રે, અસત્ય નવ આલાપું. ખરું ૦ ૩

પછે કોઇનું રજમાત્ર ન ચાલે, ઉલટા નમે દેવ મર્વન;
પછે કર્મકેરી ગરજ શી તારે, નવ રહ્યા કરવાના કોઈ સત્ર,
અલ્લમાં ગયો ભેટી રે, તે અલ્લદાન લે આપું. ખરું ૦ ૪

અલ્લરૂપ દાહલે મેળવવું, મેળવતાં થાય વિધન અપાર;
મળ્યા પૃઠે કોઇનું નવ ચાલે, પામ્યો અલ્લરૂપનો જ્યારે પાર,
ધીરા ધર ધારણ રે, માપ તારું હું માપુ. ખરું ૦ ૫

કાશી ૭૬ મી.

પ્રશ્ન.

સાચુ મેં તો માન્યું રે, ગુરુ કહેવું આજે;
શંકા પડી તેમાં રે, વંઢેલો હું આપું વાજે. ટેક. ૧

બીજી કરી વાત મુજને ન સૂઝે, થયા કરે શંકાઓ અપાર;
સમાધાન કરવા ગુરુ જો બેઠા, તો તો પામી જઈશ હું પાર,
ભાર શા છે એના રે, રામ જેવા ગુરુ રાજે. સાચું ૦ ૨

જ્ઞાનીને કર્મની જરૂર નથી એમ, આપ કહો અવિધાર;
એ માંહે મુજને તો શંકા ઉપજે, તેનો સમજવી દો ગુરુ સાર,
પાર પામી જાઉં રે, દાસ જેથી નવ લાજે. સાચું ૦ ૩

જનકવિદેહી જેવા અલ્લજ્ઞાની, કર્મ કરતા મુણ્યા વાર વાર;

૩ ભેટાભેટી—મુલાકાત. ૪ સત્ર—યજ્ઞ. તે ઇન્—તે અલ્લદાન હું તને આપુ છું, તું લે ઉત્તર—એવી સમજણથી કર્મ કરવા હોય તો તે કર્મને છોડીને જ્ઞાન મેળવવા આદર કરવો એટલે વિદ્ય આપોઆપ નાશી જશે.

૧ પ્રશ્ન—જનકાદિ જ્ઞાનીઓ છતાં કર્મ શામાટે કરે છે ? (જનકવિદેહીએ યજ્ઞ કયો, ઇત્યાદિ કથન ઉપનિષદ્ વગેરેમાં પ્રસિદ્ધ છે)

બીજા ઘણા જ્ઞાની એમ કરેછે, પૂરેપૂરો પામીને પાર,
જૂકું ન આપ ભાષો રે, સાચું કહો મુજકાજે. સાચું ૪
કહો કે જ્ઞાનીને કર્મની નથી, જરૂર તો તલભાર;
ત્યારે એ જ્ઞાની કરે કોણ કાજે, સમજવો ગુરુદેવ આણી વાર,
ધીરાને ઘો ધીરજ રે, સજવો શિવને સાજે. સાચું ૫

કાશી ૭૭ મી.

ઉત્તર.

શંકા છે ખરી તારી રે, પરી કરી દહ પળમાં,
જ્ઞાનીતુ ઘર બતાવું રે, સમજ સીધી કળમાં. ટેક. ૧
જે જન જગમાં જ્ઞાની થયા તે, તારે મકળ સંસાર;
સર્વતું ભયું કરવાને વિચારે, સહે દુઃખ તે કાજે અપાર,
સવળું થાય કોકતું રે, વેઠે દુઃખ મહાબળમાં. શંકા ૨
પોતા જેવા સહુ જગતને કરવા, વિધ વિધ યત્ન કરતા તેહ;
શુદ્ધ માર્ગ બતાવાને કારણ, દમે પોતાની જોગી દહ,
દમન નવ જોગી રે, વાળી દ તે વિપળમાં શંકા ૩

૩ દમન ૪૦—જ્યારે તેમને દમન(દેહદમન)ની જરૂર નથી હોતી ત્યારે તે એક વિપળમાં તેને વાળી દે છે—બધ કરીદે છે ઉત્તર—જનકાદિ જે કર્મ કરે છે તથા યોગીઓ જે તપ કરે છે તેઓ પોતે જ્ઞાની છે તથાપિ કર્મ કેમ કરવા તે અજ્ઞાનીને બતાવવાને પોતે આચરે છે શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતામાં પણ કહે છે કે—

“યથદા ચરાતિ ધેષ્ટસ્તત્તદેવેતરો જન ।

સયત્પ્રમાણ કુરુતે લોકસ્તદ્નુ વર્તતે”

“નવુદ્ધિભેદજનયેદજ્ઞાના કર્મસગિનામ્

જોષયેત્ સર્વકર્માણિ વિદ્વાન્ યુક્ત સમાચરન્”

“લોક સમદમેવાપિ સપરશન્ કર્તુમર્હસિ”

દુનિયાને રૂડો રાહુ દેખાડવા, જનકાદિ આચરે છે કર્મ;
 તેમને તેની ગરજ નથી કાંઈ, જગત ઉપકાર માન્યો છે પર્મ,
 મમજે સંત સર્વે રે, અસત જાણે છળમાં શંકા ૦ ૪
 એવા એના કારણ છે મોં, મેં સમજાવ્યા તુજને આગ;
 પૂર્ણ થઇ પાર પામી જા ભાઈ, જોણે ભારે વધે તારો ભાર,
 પ્રહ્લજ્ઞાની થાયે રે, ધીર રૂપ નિર્મળમાં. શંકા ૦ ૫

કાશી ૭૮ મી.

પ્રશ્ન.

જોગીને બ્રહ્મ કરનારા રે, ઘણા જન જોયા અમે;
 જોગી તો તેને જીતે રે, તેને તો ઘણા કોણ દમે ' ટક. ૧
 સર્વેને તો જોગી જીતી જાયે, તેને દમનાર કોણ કહેવાય ?
 જોગી મુનિકેરા વેરી મનાયે, એવા વિશ્વમાં કોણ વખણાય ?
 સાચે સાચું ભાળે રે, સર્વે જાણેા ગુરૂ તમે. જોગીન ૦ ૨
 જે પ્રહ્લપદની વાત ન થાયે, તે પ્રહ્લપદ સુધી જોગી જાય;
 ત્યાયકી તેને જો ચી પાડે પાછો, એ વેરી તે કેવા કહેવાય ?
 વાત કહો તેની રે, સાંભળવી તો મુજને ગમે. જોગીન ૦ ૩
 જો નામ તેના હોય જાણવામાં, તો ગણાવી દેજો આજ;
 અમુક મળ્યા હોય તેમની જો કદી, તો તે પણ કહેજો મહારાજ,

અર્થ—“ એક પુરુષો જેવા જેવા કર્મ આચરે છે તેના તેના ખીજા લોકો
 પણ આચરે છે, અને તે જોને પ્રમાણ કરે છે તેન ખીજા લોકો અનુવર્તે છે ”
 “ કર્મમાં આસક્ત એવા અજ્ઞાનીઓની જુદી ભમાવળી નહિ, જ્ઞાની પુરુષે
 સાવધાનીથી વર્તીને બધા કર્મ કરવા ” “ લોકોને દલખતો આપવાને પણ
 જ્ઞાની પુરુષે કર્મ કરવા નટે છે ”

૧ પ્રશ્ન—જોગીને બ્રહ્મ કરનાર કોણ છે ? તથા તે કેટલા છે ?

કારણ થાશે મારું રે, હલસે આવ્યો મારો શમે. જોગીનં ૪
જેવી જેવી શંકા થઈ આવે ગુજને, તેવી તેવી પૂછીશ હું સર્વ;
કપરી કે સહેલી નહિ મારે અંતર, શંકા પૂછતાં ધરૂં નહિ ગર્વ,
ધીરાને દીધી ધારણ રે, ત્યારે તે તો શોણે લમે ॥ જોગીનં ૫

કાફી ૭૯ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ કહે ગણાવું રે, જોગીન દુઃખ દનારા;
તે સહેલામાં સહેલું પૂછ્યું રે, સાંભળ્ય બોધ તું મારા ટક. ૧
પદ વેરી કમર કશીને આવે, જોગીશુ કરવાને જુદું;
સેકડે પંચાણું ને જોતે, કારખી કાયા કરીને હુદ્
જુદ બૂઝાવે રે, વસમા ખટના ધારા. ગુરૂં ૨
કામ કોધ ન લોભ છે મોટા, મોહ મદ ન મત્સર જાણ;
જો છ અરિ જોગીકેરા તુ જાણે, તેવા સંચોગીના નિરવાણ,
સર્વેના જો ભાષો રે, મહાવેરી સર્પના ભારા. ગુરૂં ૩
જોમના રોપ જાણે જન જે કોઈ, કે ધરે રોષ તેના પર સાર;
જોકદમ તેના ઉપર પછે ચલવે, મારવો મોકમ માર,
સારી તૃષ્ણા તોડે રે, હાંફી ગયા કંઈ સારા. ગુરૂં ૪
જોમને છૂતવાનો ઉપાય છે બાઈ, બાળ પટ્ટનો કરવો સંગ;
તેવડે તો તરી સહેજે જવાયે, જો ભુંડાનો થઈ જાયે ભંગ,
ધીર ધર્ય ધીરજ રે, બોધ માની અમારા. ગુરૂં ૫

૨ હુદ્—કોધવાળી. ખટના—જો છ વેરીના ૫ બીજા પદ—(આ-
ગળા કહેવાશે: જુઓ કાફી ૮૧ મી) ઉત્તર—કામ, કોધ, લોભ, મોહ, મદ,
મત્સર, જો છ શત્રુ ચોગીને અને સદુ કામને વિધન કરનારા છે.

કાફી ૮૦ મી.

પ્રશ્ન.

- ગુરુ ગણાવો રે, પદ ક્રિયા તારે મને;
મહાવિકાળને વારે રે, આજ હું તો આવ્યો શુભ દને. ટેક. ૧
- તમે પરિપુ જેહ ગણાવ્યા, તેને જીતનારા ન જોયા કોઈ;
તમે તો યથારથ છત્ર ગણાવ્યા, શું છે સાચેસાચી એ સૌઈ,
અવનવ સાલજીવું રે, હું ધન્ય આવ્યો ગુરુ કને. ગુરુજી ૨
- વળી તમે કહ્યું કે તારનાર છે તે તો, આ તો બૂઝાકનાર છે જાણ;
આજ તો પૂર્ણાનદ હું પામ્યો, પ્રકુલિત યથા મારા પ્રાણ,
હાણ ગદ્ય હેલામાં રે, એવું તે ગુરુ કેમ બને. ગુરુજી ૩
- આજ સુધી નવ જે અમે જાણ્યું, તેહ તમે બતાવો છે ગુરુદેવ;
ધન્ય ધન્ય ગુરુ મારી છે કરણી, જે સાધુ આપ જેવાની સેવ,
દેવતા દેવ ! દાતા રે, શાને વસું હું તો વને ! ગુરુજી ૪
- ધીરજ ધરી ધ્યાન આપનું ધારું, સારો મારો સર્વે અર્થ;
આજ સુધીના ગયા દિવસ મારા, ગુરુ સંગમ નિહોણા વ્યર્થ,
ધીરે ધરી ધીરજ રે, લાગ્યું ધ્યાન ગુરુધને. ગુરુજી ૫

કાફી ૮૧ મી.

ઉત્તર.

- સમજ શિષ્ય મારા રે, સમજાવી દઉં સાર્યું;
બાકી નવ રાખુ રે, કે કાંઈ ન રાખું કાર્યું. ટેક. ૧
- પદ અરિનાં જીતણહારાં, છે સખ્યામાં પદ નિરધાર;

જાતિ માંહી કંઈક ફર છે બાઈ, તેના પમાડું તુજને પાગ,
 ભજન કરય તેનું રે, ભાગી પટ્ટનું ડાચું. સમજાવ ૨
 અહિંમા શમતા અને શાંતિ, તપ શૌચ અમતસર માર;
 એટલાં તો પદ અરિને હતો, ન જોઈએ છતવાને તગવાર,
 તાબે કરી દેતાં રે, નથી વાત પાચે કાચે. સમજાવ ૩
 એ છ જાણાંની તું જોડય સંગતી, લેધી હતી જઈગ સંસાર;
 કામાદિકે અરિ તાબે થઈ જાશે, ખાઈ જાશે ખરેખરી હાર,
 પછે ભય જશે ભાગી રે, ચૂકું ન જડપું વાચે. સમજાવ ૪
 જોગી મુનિ એ પટ્ટને સેવે, તે તો તની જાશે અંસાર,
 સચાગી મેવે તો જોગી શો થાચે, પૂર્ણપણે પામે એનો પાગ,
 ધીરો થાય હીરો રે, જો એ પદ મંપત્તિએ રાજે. સમજાવ ૫

કાશી લર મી.

મંત્ર.

ગુરુજી બતાવો રે, ગુરુને તો નામ ગાણી;
 મારે પૂજવાનું એ તો રે, મંગલ નાખો મારો હાણી. દેક. ૧
 પદપદી એવું નામ કહેછે, જોગી જંગમ દરવેશ,
 એને છતવાનું તો મહુ જન લાખે, એને હતો ને થાપ મહેશ,
 એવું કહેના સરવે રે, કરાવો પ્રીતિ તેહનાણી. ગુરુજી ૨

પદ્મદી એટલે છ પગવાળી, કોઈ વસ્તુ હશે નિરવાણુ;
 દે પદ્મદી એટલે ભ્રમર હું જાણું, જેનું કહી નાખીને પ્રમાણુ,
 ભ્રમરને જીતવો રે, એમાં તો પીડા શી છે ઘણી. ગુરુજી ૩
 પદ્મદી સમજાવો ગુરુજી, મુજને ભ્રમ ઘણા ઘણા થાય;
 કોઈ તો કંઈકનું કંઈક કહેછે, જેથી ભ્રમ ન દૂર પળાય,
 સાચું સમજાવો રે, ભ્રમને તો નાખો હણી. ગુરુજી ૪
 ખીજા કોઈને નવ પૂજવા જાણું, મારે તો સા'વું ગુરુત શણું;
 ગુરુ કહે તે તો ધ્યાનમાં ધરવું, કરવા પવિત્ર મારા કર્ણ.
 ધીરે ધ્યાન ધરવું રે, ગુરુ ગુરુ મુખથી ભણી. ગુરુજી ૫

કાફી ૮૩ મી.

ઉત્તર.

સાંભળ્યે શિષ્ય સારા રે, સંશય નિવારૂં તારા;
 ભ્રમ નાખું ભાંજ રે, આધાર તે ધર્યા મારા. ટેક. ૧
 પદ્મદી કોઈ વસ્તુ નથી ભાઈ, પુષ્પભોજી ભ્રમર નથી જાણુ;
 એને જીતવી તો કહણ મહા કા'વે, તેનું પાધરૂં કહું પ્રમાણુ,
 સમજી જા તું સત્વર રે, સાંધના બોધ છે સારા. સાંભળ્યું ૨
 સુધા જાને તૃણા ભાઈ જાણો, ત્રિજો શોક ચોથો મોહ જાણુ;
 જરા પાંચમી ને મૃત્યુ છે છઠું, એ છે પદ્મદીનું પ્રમાણુ,
 જીતે એને જે કોઈ રે, તેના ધારા નોધારા. સાંભળ્યું ૩
 એને જીત્યો તે જીતી ગયો નગને, એમાં હુબધાયો તે થયો રાંડ;
 આઝાઝ માર્ગ એક નવ સૂઝે, આજ્ય ધૂજને ધારી ખાંડ,
 માંડ માંડ મીઠડાં રે, કરા લાવે વારા. સાંભળ્યું ૪

૩ નોધારા—નોખા ૪ મીઠડા—મીઠડાકેરા. અર્થાત્ એ પદ્મદીને
 જીત્યાપિના જે સુખ મળે છે તે માંડ માંડ મીઠડાં કરવા જેવું છે. ઉત્તર—

એ પટ્પદિ તો મેં તુંને સમજાવી, વળી પૂછવું હોય તે પૂછ્ય;
મહાજ્ઞાની થઈ જા મુજ સંજો, પણ મરડીશ નવ કદી મૂછ,
ધીરા ગર્વ ન કરતો રે, ધરજે ધ્યાને એ ધારા. સાંભળ્યો ૫

કાફી ૮૪ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુ સમજાવો રે, મુને તો ખરી વાતો;
બ્રમણમાં હું ભટકું રે, ખત્તા ઘણા તો ખાતો. ટેક. ૧
પુરાણમાંહે પૂરેપૂરું સાંભળું, સ્વર્ગસુખ નિર્વાણ;
તે સ્વર્ગ તો ગુરુ શું હશે ભાષો, કરો તેનાં તો તમે વખાણ,
હુંકામાં સમજાવો રે, જણાવી દો એ જાતો. ગુરુજી ૨
તે સ્વર્ગમાં સુખ ભોગવવાનાં, મજે અતિશે સાર;
દુઃખકેરું તો ત્યાં નામ નહિ કાંઈ, એક દુઃખ રહેછે લગાર,
તે તો કહી દાખું રે, ભણી જાણી મેં જાતો. ગુરુજી ૩
પુણ્ય પરવારી રહું હવે મારું, પડવું આ સ્વર્ગથી મારે સાર;
એ વિના જીજ્ઞું દુઃખ નથી કાંઈ, આવ્યા કરે એનો એજ વિચાર,
છે જીજ્ઞું સુખ સરવે રે, યાચે ભોગથી માતો. ગુરુજી ૪
એ સ્વર્ગ તે ગુરુ શું હશે ભાષો, સમજાવોને મુજને આજ;
જો સમજી જાઉં ગુરુના ગુણથી, તો પામું ભૂમિમાં સ્વર્ગનું રાજ,
ધીરો ધરે ધારણ રે, ટળે અધારી રાતો. ગુરુજી ૫

હ્રુધા, તૃપ્તા, શોક, મોહ, જરા અને મૃત્યુ. વક્ષપ્રશ્નોત્તરની અતિ ધર્મદેવે
યુધિષ્ઠિરને પશું એજ પટ્પદિને ઉદ્દેશીને કહ્યું છે. જગ, “દિષ્ટવા તે પટ્-
પદી જિતા.” ૧ પ્રશ્ન—સ્વર્ગસુખ તે શું ? અને તે ભૂમિમાં શી રીતે મળે ?

કાફી ૮૫ મી.

ઉત્તર.

સમજ શિષ્ય શાણા રે, દખાડી દહાં સ્વર્ગ તને;
 મારે ન કાંઈ જોઈએ રે, આવ તું બેસ મારી કને. ટેક. ૧
 સ્વર્ગ વિષેની તો વાતો છે એવી, જ્યાં તેત્રીશકોટિ છે દેવ;
 યોગી મુનિ અપાર છે ત્યાં તો, સહુ સાધે છે ઈંદ્રની સેવ,
 ઈંદ્રાણી છે ઈંદ્રની રે, વિચરે સહુ નદનવને. સમજ૦ ૨
 બોગ વિલાસ ભરપૂર ત્યાં ભરિયા, પારવિનાનાં ત્યાં છે વિમાન;
 તેમાં બેસી મોજશોખ તો માણવી, એવું ભાખી ગયા છે ગુણવાન,
 ખોટું કેમ કહેવાયે રે, લાજ તો લાગે મને ! સમજ૦ ૩
 આ દહુરૂપી તારે સ્વર્ગ સમજવું, આત્મારૂપી ઈંદ્ર માનવો સાર;
 સત્વગુણનો ઉદય થાય જ્યારે, ત્યારે સમજવું સ્વર્ગ મન્યું નિરધાર,
 સમજી ગયો સ્વર્ગ તું રે, બીજું સ્વર્ગ કંઈ ના બને. સમજ૦ ૪
 મેંજ કહેલું એ સ્વર્ગ છે નિશ્ચે, બીજું કરવી ન માથાફોડ;
 અધિકારીને તો સ્વર્ગ એ સાચું, બીજાં રાજે સુખ વૈભવના કોડ,
 ધીરા ધરતી તુ ધ્યાનમાં રે, પછે દહાં ધારી જોને મને. સમજ૦ ૫

કાફી ૮૬ મી.

પ્રશ્ન.

સ્વર્ગકેરી શંકા રે, પરી થઈ ગુરૂ મારી;

૪ ભૂમિમા સ્વર્ગ કેમ માનવું તે સમજાવે છે આ દેહ ૪૦. ઉત્તર—
 પુરાણમા સ્વર્ગ લોક માનેના છે અને તેના વૈભવ વર્ણના છે એ આત કરણ-
 શુદ્ધિ નિમિત્ત કર્મ કરવાનો ઉત્સાહ પેદા કરવા માટેના પ્રેરણક વાક્ય છે
 સત્વગુણનો ઉદય એ ભૂમિમાનુ સ્વર્ગમુખ છે

હવાં નર્કના નિર્ણય રે, સમજવો ગુરૂ ધારી. ટેક. ૧

મહામહાકષ્ટ તો વેઠવાં નરકે, તેની ગણતી કરે છે પુરાણ;
એ વાતો તો છે સહુના જાણ્યામાં, ચાલે દુનિયા ઠરી નિરવાણ,
લાગે ભય ગુજને રે, વળી સમજ આવે સારી. સ્વર્ગ ૦ ૨

વિચારી જોડેં ત્યારે નર્ક ન ભાસે, કહે પડિત પુરાણી છેય;
ત્યારે તે સાચા કે હું ગુરૂ સાચો, સર્વ સમજવો હું ને તેય,
સંશય નાખો કાપી રે, વિનતિ મુણી મારી. સ્વર્ગ ૦ ૩

એ નર્કમાં નાખનારા તો માન્યા, યમના દૂત વિક્રાળ;
તેના સ્વરૂપનાં વર્ણન કર્યા છે, જેની વસમી માની છે દ્વાળ,
છે જ્વાળ પાણ તેવી રે, કરેછે ઘા એ તો કારી. સ્વર્ગ ૦ ૪

તે નર્ક તો ગુરૂ કહો કેવું, મારે માનવું મતિમાંય;
સિકંત શહુ સમજનીયો સાંધે, બૂકતાની ઝાલો ગુરૂ બાંધ,
ધીરાને ઘો ધારણ રે, જુઓ ધ્યાનમાં ધારી. સ્વર્ગ ૦ ૫

કાફી ૮૭ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ કહે જણાવું રે, નરક કશું ધીરા;
સમજ જા તું સદ લઇ રે, વડું વાલ ધરો વીરા. ટેક. ૧

નરકનો ભય નકે છે ગુજને, તેણું નિવારણ કરું આજ;
તારું કારણ કરી દેડું હું પળમાં, સજ ગુરૂશક્તિનો તું સાજ,
માન સાચું મારું રે, ફૂલાવી કરું ફીરી. ગુરૂ ૦ ૨

અધતામિસ તામિસ ઇત્યાદિક, નરકનાં નામ નિર્વાણ;

કુંભિપાક પણ નામ છે તેનું, એવાં એવાં અનેક કહે છે સુભાણ
 નથી તે તો જૂઠાં રે, છોડી છે સત્યકેરી શિરા. ગુરુ ૩
 એના તો તુજને બેઠે ભણાવું, સમજી જાને સહુ આજ,
 તારામાં તો તમોગુણ જે ભજતો, માન એને સહુ નરકનું કાજ,
 નથી નરક બીજું રે, સમજ સાચા એ હીરા. ગુરુ ૪
 એ નરક છે તું માનજે નિશ્ચે, બીજા નરકનું લેઇશ ન નામ;
 બીજું નરક નથી કોઇ સ્થાને, માનીશ તો કથળશે કામ,
 ધ્યાન ધારણમાં ધરજે રે, મારું કહું નરક ધીરા. ગુરુ ૫

કાફી ૮૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુ સમજાવો રે, આજ તમે ગુને સહુ;
 જણાવી દો સરવે રે, બંધુ હું તો કેને કહું. ટક. ૧
 ભાઈકેરી તો સગાઇ ભૂતજમાં, મોઢામાં મોટી મનાય;
 તેવો બંધુ મારે કેવો કેને ગુરુ, મારા જેવાનો ભાઈ કેણુ થાય,
 મારું મારું કેા ઇચ્છે રે, વક્ષણુ એવાં હું તો લહું. ગુરુ ૨
 મારા બંધુ મારા સારામાં નહિ કોઇ, રાજ ગુરુદેવ જાણ;
 ત્યારે હું તેને બંધુ કેમ લાણું, પૂરેપૂરું કહોને પ્રમાણ,
 સમજાવી દો સાંધ રે, વહેતે પૂર હું ના વહું. ગુરુ ૩
 મારા મનથી બંધુકેરો હું નિશ્ચે, અનેક વાર કરું નિરધાર;

૩ શિરા—નસ. સત્યની નસ છોડી છે. અર્થાત્ અયુ' કહેલું છે (અચાની-
 એને દુષ્કર્મથી અટકાવવાને બધ ઉત્પન્ન કરનાર્થે એ પુરાણનાં વર્ણનો છે).
 ઉતર—તમોગુણની ઉત્પત્તિ એજ જૂગિ ઉપર નરક છે. ૧ પ્રશ્ન—બધુ
 કેણુ!

તે નિર્ણય ટકી રહે નવ મારો, ધરાવો દદતા ગુરુ આ વાર,
 નિશ્ચય તો કરાવો રે, શરણ આપકેરું ગ્રહુ. ગુરુ ૭ ૪
 બધુકેરી સગાઈ જણાવો, યુદ્ધ મને તમે સાધ;
 પૂછવાનું બાકી હશે તો પૂછુ, બીજી મારા મનમાં નથી કાંઈ,
 ધીરાને ઘો ધારણ રે, ગુરુ વિશ્વાસે હું રહુ. ગુરુ ૭ ૫

કાશી ૮૯ ની.

ઉત્તર.

બધુ બતવાણુ રે, ધીરા ધરત્ર તું ધ્યાને;
 સગાઈ તો સાચી રે, બધુ કિયાની માને. ટેક. ૧
 માજણ્યો બધુ હોય જે તારો, તે જ તારે તુ ને નિરવાણુ;
 તો તો ખરો બધુ તેહ તારો, બાકી બધનરૂપ ગમાણુ,
 ન છૂટે તુ એનાથી રે, બૂડે જોડે જાને બંધુ ૨
 બધુ તો તારો રાદગુરુ માને, જે ધર્મરૂપી નિરવાણુ,
 પાતે તર્યા ને તારે જે શિષ્યો, તેનું થાય ન કોઈ ગમાણુ,
 બધન નાજો તોડી રે, ગદાચિત્ત જ્ઞાનજાને બધુ ૩
 એજ બધુ તારે માનવો નિશ્ચે, બીજો બધુ ન જાણવો કોઈ,
 બીજો બધુ જાણતામાં તુ બૂડીશ, સગ્યેસાચી બતાવી મેં સોઈ,

૨ માજણ્યો ૪૦—ભાગવતમાં કહ્યું છે કે—

“ પિતા ન સ સ્યાત્ જાતી ન સા સ્યાત્
 ધર્મુર્ન સ સ્યાત્ મગિના ન સા સ્યાત્ ।
 ગુરુર્ન સ સ્યાત્ સ્વજ્ઞેનો ન સ સ્યાત્
 ન મોચયેય સમુપેત મૃત્યો ॥ ”

અર્થ—“ જે આવેલા મોતથી હોવાને નહિ તેને પિતા, માતા, બધુ,
 બેન, ગુરુ, કે સ્વજન જાણવો નહિ.” ઉત્તર—ગુરુ એજ ખરો બધુ છે

ભમે તવ ભટકીરા રે, જાણી જઈશ સહુ જાને. બંધુ ૪
 ધ્યાન ધરીને તું વિચારી જોજે, મારી વાત જણાશે સત્ય;
 જો ધીર તારી ગઈ હશે જૂડી, મહાભોધી જે મત્ય,
 તો તો ભ્રમમાં ભટકે રે, રંગડાઈ મરે તુ રાને. બંધુ ૫

કાફી ૯૦ ની.

પ્રશ્ન.

ગુરૂ કહો ગરવા રે, પૂછી પાર લેઉં આને;
 મારે ઘર કહેવું કોને રે, વ્યર્થ આવું નહિ વાને. ટેક. ૧
 મેં છળં અટારી ને જાણી મૂકાવી, તેને ઘર કહેવું નિર્ધારી;
 મારા મારાનું અભિમાન ધાર્યું તે, યશું મારું ઘર પ્રમાણ,
 બાપીકું બોલાવે રે, પોતાના ઘર કાને. ગુરૂ ૨
 આકાશ જેટલું ઉચું જાંધું મે, મારું ઘર ગામ વચ્ચે નિરધાર;
 જો મંદિર તો મારું છે નિશ્ચે, વાસ વસતાં સુખી ધાઉં સાર,
 જો ઘર મારું નિશ્ચે રે, કહે કોઈ કે'તાં લાને. ગુરૂ ૩
 ત્યારે જો મંદિર શું નથી ગુરૂ મારું, જે મેં બધાવિયું બહુવાર;
 હું માનું છું કે નિશ્ચે મારું, આપો જેને કાને મેં માર,
 તે ઘર નથી એવું રે, કહેનાર આવશે વાને ! ગુરૂ ૪
 આપના મતમાં શું આવે છે, તે જાણાવો મને ગુરૂરાય !
 છે તમારા પર મારો દંઢ ભરૂંસો, તમથી અહિંત મારું નવ યાય,
 ધીરાને છે ધારણ રે, બીજાકે તો અંગ દાઝે. ગુરૂ ૫

૫ દાઝે—(મારા ઘરને મારું નથી, એમ સાબળીતે) પ્રશ્ન—મારું
 ઘર કયું ?

કાફી ૯૧ મી.

ઉત્તર.

ઠીક પૂછયું ડાવકું રે, ઉત્તર તું ને આપું સહી;
 મંદિર દઉં બતાવી રે, સરખાવી જાણે તું તો અહીં. ટેક. ૧
 માફં કહ્યું મંદિર ખડું કહેજે, તેમાં તરવાના છે ઉપાય;
 ખોટું કહેતામાં પડીશ ખાડામાં, ત્યાં નવ કરશે તારી કોઈ સાચ
 સાંભળી લે જાણાવું રે, એમ વદી વાણી કહી. ઠીક૦ ૨
 જે ઘર છે તેને ઘર ન સમજવું, દેહ રૂપી ઘર માનવું નિરધાર;
 એ ઘરમાંથી છે તરી જવાતું, તું તો પામી લે એના પાર,
 સમજી જા તું સરવે રે, વેહેતે પૂર જા મા વહી. ઠીક૦ ૩
 તારું ઘર જે નવીન કરાવ્યું, તે નવ હાલે ચાલે તલભાર;
 તારું દેહરૂપી ઘર કારજ કરવું, પામું તું ગુરૂજનકેરો પાર,
 છે ખડું ઘર એ તો રે, લેન ધ્યાનમાં તું ગ્રહી. ઠીક૦ ૪
 મંદિર કે મઠ સર્વ વિષે તું, સમજી ગયો નિરધાર;
 વળી પૂછવું હોવ તે પૂછજે સર્વે, નિર્ણય સમજાવી દઉં આ વાર
 ધીરો કરું હીરો રે, ભૂલે નવ તે તો કહી. ઠીક૦ ૫

કાફી ૯૨ મી.

મશ્ન.

ગુરૂજ સમજાવો રે, કોને શ્રીમંત કહેવો;
 આભૂષણ ધરી અંગે રે, ધનવાન કુખેર જેવો. ટેક. ૧
 ધનવાન તેને તો મારે માનવો, જે ધનવડે કરે સહુ કાજ;
 વિધ વિધ પ્રણય કરી વાવરે તે, ધનવડે લે વેચાથી રાજ,

ધનવાન તે કાહાવે રે, નિરધન તો નહિ તેવો. ગુરુછં ૨
 ધનનો ધણી ધન્ય કહેવાય જગમાં, તેવો કોઈ મનાય ન સાર;
 એના જેવો નહિ ગુરુછ કોઈના, ભારેમાં ભારે તો ભાર,
 કામનીઓ કરે કાલાવાલા રે, કહેશે ધનવંત સેવો ! ગુરુછં ૩
 એવા ધનાઢ્ય અપાર હું નિરખું, પણ શંકા ઉપજે નિરધાર;
 ધનવાન એવાને કેમ કહેવાયે, દરેકે તન મન જેનાં અસાર,
 શ્રીમંત કેમ ભાખું રે, લા'વો જાણે નવ લેવો. ગુરુછં ૪
 એ શંકાનું સમાધાન કરો ગુરુ, ધનવાન કહું કોને હુંય;
 ધનવાનનું ધનવાનપણું કહો, મારે સમજવું શુંય ?
 દાસ ધીરાને જણાવો રે, મોઘામૂઘી એ મેવો. ગુરુછં ૫

કાફી ૯૩ મી.

ઉત્તર.

સાંભળ્ય શાણા સરવે રે, તુલને જણાવી દહું;
 ધનવાન કહેવો કોને રે, જાણું કહું છું જેવું. ટક. ૧
 જડ દ્રવ્યાદિકનો સંગ્રહ કરના, ધનવાન મારું નવ હુંય;
 એ તો આવે અને જાય છે ચાલી, જેથી ધનવાન માનેછે તુંય,
 શેના તે ધનવાનજ રે, મારે મન તો એવું. સાંભળ્યં ૨
 હું તો જ્ઞાનધન જેણે ગેજન્યું, તેને ધનવાન ગણું નિરધાર;
 જેના ભંડાર તો અખૂટ ભરિયા, જે કદી ખૂટે નહિ લગાર,
 ધની ધન્ય તેહ છે રે, જોવારાણાં તેનાં લેઉં. સાંભળ્યં ૩

૪ અસાર—દલકાં-પુચ્છ. લા'વો ધન—મોઘારૂપી લાભ લેછે જાણતા
 નથી. ૫ મોઘામૂઘી—મોઘા મૂલવાળો. પ્રશ્ન—ખરો ધનવાન કોને કહેવો ?
 ૩ ધની—ધનવાળો. ઉત્તર—જ્ઞાનરૂપી ધનવાળાને ધનવાન કહેવો.

જડધન તો આપ્યાયકી ખૂટે, જ્ઞાનધન વધે અરધ્યે અપાર;
 એમ એનાયકો મોટું છે લાઇ, છે પ્રજ્ઞધનના ભારે ભાર,
 સમજી જા તુ શાણા રે, એ ધનને હું તો સેવું સાબળ્યં ૪
 કોને ધનવાન કે'વો તારે તે મેં કહી દાખ્યું આ વાર,
 પ્રજ્ઞધનવાળાને ધનવાન કહેજે, અન્યને ધની નવ કહીશ લગાર,
 ધારણ ધરને ધીરા રે, દૃઢ ભરું સે રહેવું. સાબળ્યં ૫

કાફી ૯૪ મી.

પ્રશ્ન.

ગમ ગુરૂ જાતાવો રે, આજ મુને અવિધારી,
 નિર્ધન કહેવો કોને રે, કહોને વાત વિચારી ટેક ૧
 જેની કને જઈ એક ન હોયે, તેને નિર્ધન કહેવો નિરધાર,
 કોડી કોડીકાને અકૂળાયે, કોઈ ભારે ન માને ભાર,
 હલકો ગણે સર્વે રે, નિર્ધનદશા નકારી ગમં ૨
 ધન વિના તેનું કારજ નવ થાયે, રો છે નિર્ધનતાને ધિ કાર,
 ઝૂરાઈ ઝૂરાઈ મરે તે અંતર, નિર્ધનતા કેવી કહેવાય નિરધાર,
 એનું સ્વરૂપ કહો સાઈ રે, વા'લા સહુ વિચારી ગમં ૩
 વ્યર્થ મનોરથ નિર્ધનકેરા, ન મળ્યું ધન કહી વદતો વાણ,
 મન પ્રકુલિત નવ રહે તેનું, જેમા તેમા વિચારતો હાણ,
 પ્રમાણ ન લાધતું રે, મતિ એવી છે મારી. ગમં ૪
 તેને નિર્ધન કહેવા હું વિચાર, તે ખરાખોટાનો જાણવો સાર,
 જેવું હોય તેવું દજે જણાવી, શિષ્યજનને પમાડજે પાર,
 ધીરને દજે ધારણ રે, જોજે કૃપા કરી ધારી ગમં ૫

કાફી ૯૫ મી.

ઉત્તર.

ગુરુ કહે નથી એમજ રે, તારું તો ધાર્યું જોડુ સહુ;
 નિર્ધન કોણુ તે જણાવુ રે, સામાજ એક ચિત્તે કહું. ટેક. ૧
 ધન ન હોય જેની કને તે, નિર્ધન નવ કહેવાય;
 મહારેવ કને ધન નથી કાંઈ, તદ્દપિ તે ધનવાનમા લેખાય,
 ધનપતિકેરા પતિ રે, લક્ષણ એવું હું તો લહું. ગુરુ ૨
 ધન મળો કે ન મળો ભાઈ, પાણુ અસતોની હોય જોઈ,
 નિર્ધનનો નિર્ધન તે કહેનાયે, માફ માનજે નિ સ દઈ,
 અસંતોષી તો નિર્ધન રે, ધીર માનવા તારે સહું. ગુરુ ૩
 ધન વિનાના નિર્ધન નવ કોઈ, તુ તો જાણો લેજે જરૂર;
 ધન વિનાના જ્ઞાતીજન સરવે, ગણાય ધન'દયયકી મહાશૂર,
 અતોપખર્જ સાહી રે, અરુક્ષમાને કહેતા દહું. ગુરુ ૪
 અસતોષી તે નિર્ધન જાણ્યો, સંશય રહ્યો નવ કાંઈ;
 બીજી શકા હોયે તો તે તુ પૂછે, એઠો અમજવવાને હું સાઈ,
 ધીરજ ધરય ધીરા રે, વાર વાર એ હું કહું. ગુરુ ૫

કાફી ૯૬ મી.

પ્રશ્ન.

ગરીબ કોને કહેવો રે, ગણના તેની ગણાવો,
 સ્વરૂપ સહુ તેતુ રે, ભાવ ધરી ભણાવો. ટેક ૧

૨ ધનપતિ—ક્રમેર ૪ દહું—અમે દહું—અમે બાળિયે
 ઉત્તર—અસતોષીને નિર્ધન જાણ્યો ૧ પ્રશ્ન—ગરીબ અથવા કમાલ
 કોને કહેવો ?

કાકા પડે જેને બોલતાં મુખે, તે ગરીબ કહેવાય ગુરુદેવ,
 સહસા કાર્યમા ભય ઘણો ધરતો, તેને ગરીબ માનવો તતખેવ,
 શકા શેની એમા રે, ગુરુદેવ અણાવો ગરીબ૦ ૨
 ક્રોધ કરી ક્રોધ બોલી ઊઠે તો, જય દબાઈ અપરમપાર,
 દીનદાસ જેવી દશાને પામે, જેના કુરી જતા સર્વ દિશાર,
 ગરીબ તેને કહેવો રે, વધિા હોય તો જણાવો ગરીબ૦ ૩
 સામટા શેરડા પડી જય જાણો, મુખ ઉપર નિર્વાણ,
 ગરીબ તો તેને અમે ગણી લેઉ, ન જાણીએ તેનેકાજે કશુ પ્રમાણ,
 કે ગાલ કહીએ તેને રે, ભરી ભ્રમ હણાવો ગરીબ૦ ૪
 એવાને તો હું કેગાલ માનુ, મારી સત્ય છે ગુરુ વાણ,
 આપને મુખે હાસર મુણુ હું, એટલે પિડમા માય પ્રમાણ,
 દાસ ધીરો રીએ ત્યારે રે, મુજને ગરીબ જન ગણાવો ગરીબ૦ ૫

કાફી ૯૦ ની.

ઉત્તર.

ધાર્યું તે જે ધ્યાનમા રે, તે ગરીબ નથી કોઇ,
 હોય ગરીબદાસ નામના રે, જાણુ જૂની છે કોઈ ટેક. ૧
 દીનદાસ સરખા જેહુ દખાયે, પડે શેરડા મુખ પર અપાર;
 તે તો કદના કઈકારજ કરતા, જેનો પમાય નહિ રજ પાર,
 ગરીબ નથી તે તો રે, દબતા નાખો ધોઇ ધાર્યું ૦ ૨
 લાઠિયાથકી તો સજાણ તેના, વધતા જણાયે અપાર,
 જેટલા બાહેર તેટલા ભીંતર, એના જાણવા સહુ નિરધાર,
 ગણાય કોણુ ગરીબ રે, સમજાવુ સાચી સોઇ. ધાર્યું ૦ ૩
 અનિતે દ્રિય તેને તમે માનો, ગરીબમાં ગરીબ કે કે ગાલ,
 બીજા કોઈને નવ ગરીબ માનો, કરે કૃત્ય ઘણા તે કરાજ,

સુધરી જાય કપારે રે, કુલસાણુ રહે રોધ. ધાર્યું ૦ ૪
 અનિતેન્દ્રિય તો ગરીબ રહેવાના, ભવોભવ નિરધાર;
 સુધરવાના નહિ કોઈ તે ઘડિયે, એ કંગાલનો પમાડયો મે પાર,
 ધીરા લેને સમજ રે, જુક્તિ જળવી જઈ. ધાર્યું ૦ ૫

કાફી ૯૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂ મેં માની રે, સ્વતંત્રતા તો સાચી;
 બીજી વાતો સરવે રે, લાગે મુને તો કાચી. ટેક. ૧
 સ્વતંત્રતા જેના માંહી સમાઈ, થઈ જાય તેનું તો સહુ કાજ;
 સ્વતંત્રતાથી સુખ સર્વે મળેછે, સ્વતંત્રતા અપાવે છે રાજ.
 એનું સ્વરૂપ છે કેવું રે, રહું એનામાં રાચી. ગુરૂ ૦ ૨
 સ્વતંત્રતાનું શમાણુ આવે તો, હું તો આનંદ પામું અપાર;
 અસ્વતંત્રતા દીડી ગમે નહિ મુને, ગુરૂ પમાડો તેના પાર,
 કોને સ્વતંત્રતા કહેવી રે, મળુ ગયાછે પાચી. ગુરૂ ૦ ૩
 સ્વતંત્રતાનું સુખ સમજવો. મારે કરવો છે એનો સંગ;
 હું સમજું એવું સ્વરૂપ જો એનું, તો ન વધારણા પ્રસંગ,
 સમજ્યો હું સ્વતંત્રતા રે, વદીશ હવાં તો રાચી. ગુરૂ ૦ ૪

૪ સુધરી જાય ૪૦—વ્યવહારિક ગરીબ તો કોઈ વખત સુધરી જાય છે, ત્યારે તેમના કુલસાણુ રોધને રહે છે—નાશ પામે છે. ઉત્તર—જેઓ પોતાની ઇન્દ્રિયોને જીતી શકતા નથી, પણ પોતે ઇન્દ્રિયોના વશમાં છે તેમને ગરીબ સમજવા.

૩ પ્રશ્ન ૪૦—હે પ્રશ્ન! તને તો સ્વતંત્રતામાં પાચી ગયા છો—પાક થઈ ગયા છો. અર્થાત્ પરિપૂર્ણ સ્વતંત્ર છો.

૪ હું ૪૦—જો સ્વતંત્રતાનું જેવું સ્વરૂપ હું સમજું છું તેવું જો

ગુરુગમ ઉદ પામી અંતરમાં, તેણે સમજ્યો સ્વતંત્રતાનું સ્વરૂપ;
બૂલતો હોઈ તો ભણાવજો ગુરુજી, છો તમે તો મોટા બૂપ,
ધીરે ધારણુ ન ધરાયે રે, દઢતા છે જેની કાચી. ગુરુજી ૦ ૫

કાફી ૯૯ મી.

ઉત્તર.

સદ્ગુરુ કહે નિર્ણય રે, હવે તું કરવા લાગ્યો;
મુને કુઃખ થઈ આવે રે, જોટી તૃષ્ણા નથી ત્યાગ્યો. ટેક. ૧
સ્વતંત્રતાનું સ્વરૂપ નથી લહેતો, તેને કાળે નકી નિર્ણય કરે તુંય.
તારું ધારેલું છે જોડું સરવે, વિચારે છે તું શુંયનું શુંય,
સ્વતંત્રતા ન એ તો રે, જરા જોને તું જાગ્યો. સદ્ગુરુ ૦ ૨
જેની મતિ વિષયાદિક મધ્યે, આસક્ત ન થાય કદાપિ જાણ;
સ્વતંત્રતા તેને સાંપડી કહેવી, એવું છે શાસ્ત્રો વિષે પ્રમાણ,
સ્વતંત્રતા ન બીજી રે, ત્યારે તો શિષ્ય પાગ લાગ્યો. સદ્ગુરુ ૦ ૩
સ્વતંત્રતાનું સ્વરૂપ તું સમજ્યો, તારૂં કહેલું મિથ્યા સર્વ;
મારું કહેલું તો સત્ય છે ભાઈ, તજી દે તારાનો તું તો ગર્વ,
ખરે ખરું ભાખ્યું રે, ભય તારો મેં લાગ્યો. સદ્ગુરુ ૦ ૪
વળી કાંઈ પૂછતું હોય તો પૂછજે, ઉત્તર આપીશ હું આજ;
તારું સાડું કરવાને કાળે, મેં મૂક્યાં પરમાર્થનાં બીજાં કાજ,
ધીરો કરવો છે હીરો રે, એમ તારા પર હું અનુરાગ્યો. સદ્ગુરુ ૦ ૫

તો પ્રસંગ વધારશો નહિ—વધારે વ્યાખ્યાન કરશો નહિ. પ્રશ્ન—સ્વતંત્રતાનું શું સ્વરૂપ છે ?

૨ જરા ઇ ૦—તું જરા જાગ્યો થઈને જો—વિચાર કર. ૩ વિષયાદિક—શબ્દ, રસ, વગેરે વિષયોમાં. આસક્ત—લાગેલી—ચોટેલી. ઉત્તર—વિષયાદિકમાં શુદ્ધિની અનાસક્તિનું નામ સ્વતંત્રતા.

કાફી ૧૦૦ મી.

પ્રશ્ન.

- ગુરુ હું પૂછું રે, સમાધાન તેનું કરો;
 સમન્વય છે સીધું રે, બૂડતો રખી કર ધરો. ટેક. ૧
- પરતંત્રને ગુરુ આમ માનું હું, તે તો સત્ય હશે નિરધાર;
 મારા મનથી એમાં શકા નથી કાંઈ, હવે હું તો શીખ્યો કરતાં વિચાર,
 તે સહુ કહી દાખું રે, કરું હું પથાશક્તિ વરો. ગુરુ ૨
- પારકાને તાબે ને રહેવું તે, મારે મને પરતંત્રતા થાય;
 તમારે મને તો તમે જાણો ગુરુ, એ લક્ષણ મારાથી તો ભેંવાય,
 કિવું મન તમારે રે, જણો ઉભરો તો ભરો. ગુરુ ૩
- પરતંત્રતાની પ્રેમી ને પીડા, મારે મને મોટી મનાય;
 તેવી પીડા યાદ નવ કરું હું તો, ને અવગુણમાં અવગુણ ગણાય,
 પરતંત્રતા ન આપીશ રે, માનું એમાં પૂરો મરો. ગુરુ ૪
- ધ્યાન માને શ્રીર તો એવું ધારે, પરતંત્રતાથી પસ્તાય;
 માફ માન્યું ગુરુદેવ ને માનો, દંઠ ધારણ તો મારી થાય,
 ધારો ધરે શ્રીરજ રે, ઉદ્ધાર સર્વ પાતે કરો. ગુરુ ૫

કાફી ૧૦૧ મી.

ઉત્તર.

- સર્વ છે નકામું રે, ધીરા ધારેલું તારું;
 હજી ધારણા ન ધારીશ રે, તારે કાને હું ઉચ્ચારું. ટેક. ૧

૨ વરો કરું—ખરચ કરું (મારી બુદ્ધિનો). અર્થાત્ત હું મારો અ-
 વિપ્રાય કહી દેખાડું. પ્રશ્ન—પરતંત્રતાનું શું લક્ષણ ?

પરતંત્રતા તું જોને ધારે છે, તેને હું નથી ધારતો જાણ;

તારું ધાર્યું તલમાત્ર નથી કાંઈ, સાચું તો નિરવાણ.

ખરું કહી દાખું રે, સમજી જા તે સારું.

સર્વ ૦ ૨

વિષયમાં આસક્તિ જે ધરવી, તે તો પરતંત્રતા છે પ્રમાણ;

ખીજી પરતંત્રતા હું નવ માનું, તું તો સમજીને ધાને સુજાણ,

તરી જઈશ ત્યારે રે, અસત્ય નવ ઉચ્ચારું.

સર્વ ૦ ૩

કોઈ કોઈને તાણે નથી નિશ્ચે, કોઈ કોઈનો ધાણી નવ ધાર;

સર્વે સ્વતંત્ર છે સ્વયંપ્રકેશ, તેનો કરી જોને તું વિચાર,

વંકાવે છે વિષય રે, વાત નથી એ વાર.

સર્વ ૦ ૪

હવે સમજાયું હશે તું નિશ્ચે, પરતંત્રતાકેરું સ્વરૂપ;

તારા અંતરની શાંકા સરવેતું, સમાધાન કરી કર તદ્રૂપ,

ધીરને દૃઢ ધીરજ રે, ધ્યાનમાં તને ધાર.

સર્વ ૦ ૫

કાશી ૧૦૨ જી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂ સુણે! ગરવા રે, પૂછવું મારે પેરે કરી;

ઉત્તર તેના આપો રે, નમું શિર પાદ ધરી.

ટીક. ૧

ગુરૂ શાંકા મુને મન ઉપની, ભગ એ તે કશું કહેવાય;

સરજ દેવ હશે એ શું સાચો, કે વિષયેન્દ્રિય એ તો મનાય,

મુને ન સમજાયે રે, સમજાણ પાડો ગુજને જરી.

ગુરૂજી ૦ ૨

૪ વાર—ટીક—સારી ઉત્તર—વિષયોમાં આસક્તિ તેનું નામ પરતંત્રતા. અર્થાત્ વિષયોને તાણે યવુ તે પરતંત્રપણું દહેવાય છે.

૨ સર્વ, ત્રિષયેન્દ્રિય, ઇન્દ્રિય, પ્રયત્ન, માહાત્મ્ય, મોક્ષ, પ્રુષ્ઠ, વૈરાગ્ય, ધર્મ, અને લક્ષ્મી, એટલા અર્થ ભગ શબ્દના યાવ છે, તે ઉપર વિકલ્પ કરીને ધીરો પ્રશ્ન કરેછે: પ્રશ્ન—ભગ એટલે શું ?

એ ઇચ્છા હશે કે પ્રયત્ન હશે ગુરુ, કે માહાત્મ્ય હશે ગુરુદેવ;
 ત્રાસ હશે કે મુક્તિ હશે એહ, કે મૌહુ* મુણ્ય હશે કહો એવ,
 સમન્તવો મુને સાંધ રે, કૃતૃણા મે તો કરી પરી. ગુરુ ૦ ૩
 વૈરાગ્ય કહે છે ન ધર્મ કોઈ કહે છે, ધનની શોભા કહે કો જાણ;
 એને ગુરુદેવ તમે શું કહો છો, તે તો ઉચ્ચારીને કહો વાણ,
 શિષ્ય સમન્તવો રે, ભવિષ્યમાં તો ભાર ભરી ગુરુ ૦ ૪
 ધીરાનો સંશય સાંધ નિવારો, લાગુ લગી લગી પાય;
 આપને તો છે ઉત્તર દેવામાં, ખપ ઉચ્ચારકેરો ગુરુરાય,
 કારણ થાશે મારું રે, વિનવે ધીર ધીર ધરી. ગુરુ ૦ ૫

કાશી ૧૦૩ છ.

ઉત્તર.

ગુરુ કહે સમન્તવુ રે, શાંતપણું તું તો સજે;
 સત્ય વાત કહું તુજને રે, અસત્ય નવ વદવુ રજે. ટેક. ૧
 તેં કહ્યાં જે જે ભગને માટે, નથી શિષ્ય તેમાંનું કાંઈ;
 એ તો અર્થસંપત્તિ એ શબ્દકેરી છે, કાંઈ માલ નથી એ માંહી,
 ખરું તો છે ન્યારું રે, અંતર રજ અને ગજે. ગુરુ ૦ ૨
 તું તારા મનથકી જ્યમ ધારે, ત્યમ ધારેછે લોક અનંત;
 મોટા મોટા એમાં માર તો ખાચે, શાણા વિચારવંતા સંત,
 તે તુને દહં સમન્તવી રે, મુજને ન્યારે તું તો ભજે. ગુરુ ૦ ૩
 ભાગ્ય માનેછે જેહને ભાઈ, તે તો ભગ નથી નિર્ધાણ;

૨ અર્થસંપત્તિ છં—એ તો એ (ભગ) શબ્દની અર્થસંપત્તિ (જૂદા જૂદા અનેક અર્થ) છે. અંતર છં—રજમાં અને ગજમાં જેટલો અંતર છે તેટલો અંતર એના ચાલતા અર્થમાં અને ખરા અર્થમાં છે.

પણ આત્માકેસ સબંધમાંહી રહેલા, શુભ ગુણ છે મમાણ,
સંખ્યા કહું તેની રે, વાર વાત કરચને વજે. ગુરૂં ૪
ઐશ્વર્યાદિક પડ્ગુણ લાઇ, તે તો ભગ૩૫ જાણવા સાર;
બીજી રીતે કાંઈ એને ન માનવું, જેથી વધશે ભારે તારે ભાર,
ખરેખરે ભાષુ રે, ધીર ધ્યાનમાં ધજજે. ગુરૂં ૫

કાશી ૧૦૪ થી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂ કહો ગરવા રે, ધારેલું મારું આજે સહી;
કલ્પના નથી કૂડી રે, હવે તો મેં કીધી કઇ. ટક ૧
લાલ લાલ લોકો સહુ કહે છે, તેના મેં કરી જોયો વિચાર,
લક્ષણુવંતો કોઇ પુત્ર મળે તો, સવે લાલ લાધ્યા અવિધાર,
શ્રાદ્ધ તો સુત સારે રે, દાધાંજલિ રૂડી દઈ ગુરૂં ૨
એ વગરના તો લાલ જે બીજા, તે તો ન વાર મનાય;
વેદ મુદ્દાં એમ વર્ણન કરે છે, કે ધન્ય જેને પુત્ર થાય,
છે લાલ એ તો મોટો રે, ગુણ એના લેવા અહીં. ગુરૂં ૩
બીજા લાલ તો ખૂરાડી દે છે, લાલ પુત્ર રૂપિયો તારે જાણ;
એ લાલ તો લેવો મારે ગુરૂજી, કંગે કેવું લાલકે મમાણ,
વદા ખોટું કાંઈ છે રે, માનવું મારે તમને કહી. ગુરૂં ૪

૫ ઐશ્વર્યાદિક પડ્ગુણ—“દૈશ્વર્યસ્યસમસ્તસ્યધાર્મસ્યયશસ શ્રિય । જ્ઞાનાવિ-
જ્ઞાનયોશ્વૈવેષ્ણામમમિતીરણા ” અર્થ—સવળા પ્રકારતુ ઐશ્વર્ય, ધર્મ, યશ, લક્ષ્મી, જ્ઞાન અને વિજ્ઞાન, એ જની શોભાને ‘ભગ’ કરીને કહે છે એ જને ઐશ્વર્યાદિક પડ્ગુણ પણ કહે છે એજ પાછલા પ્રશ્નો ઉત્તર છે.

૨ દાધાંજલિ—શમને દહન કર્યા પછી જે જલાંજલિ આપવામા આવે છે તે. પ્રશ્ન—લાલમા મોટો લાલ કયો ?

દવસેવાદિક લાભ ને બીજા, તે તો પુત્રથી છોટા જાણુ;
લાભમાં લાભ તો એજ કમાયા, બીજા બધી તો માની મેં હાણુ,
ધીરને ઘો ધારણુ રે, ને બીજા કાંઈ જાણુ નહિ. ગુરૂં ૫

કાશી ૧૦૫ મી.

ઉત્તર.

ખરું નથી તારું રે, સમજ સમજવું હવે;
કારણ કરવું તારું રે, દગાડવો ન દુનિઆ દવે. ટેક. ૧
લાભનું લક્ષણ તેજ જાણ્યું તે, મારે મતે નથી સત્ય;
વેદ માંહે ભલે કહ્યું હોયે તે, મારી પહોચે નહિ ત્યાં મત્ય,
મારે અસત્ય ન કહેવું રે, વચન આપું જાણ્યું ભવે. ખરૂં ૨
પુત્રાદિકકેરો લાભ ગણ્યો છે, વેદાદિક શાસ્ત્રની માંધ;
તેના અર્થે તો ચાયછે આવો, વિચારી જો ને મનમાં ત્યાંધ,
એ છે લાભ જોયો રે, રજાવું ન એવે રવે. ખરૂં ૩
આત્મારામકેરી ભક્તિ મેળવવી, કે મળી આવે નિરધાર;
લાભ તો તેને માનવો સરવે, છે બીજાએ તો ખાવાના માર,
ખરેખર જાણ્યું રે, સાચો ચિંત્ય અનુભવે. ખરૂં ૪
શ્રદ્ધા રાખી તું માનજે મારું, પુત્રલાભ તે નથી લાભ;
આત્મભક્તિ એ તો લાભ છે નિશ્ચે, ને કર્યાથી હાથમાં આવે આભ;
ધીર બને ધ્યાની રે, ગુરૂં મારા એવું કવે. ખરૂં ૫

૩ રંગાવુ ૬૦—એવા રવ(શબ્દ) વડે તારે રંગાવું નહિ—મનને રંગવાણુ કરવું નહિ અર્થાત્ વેદાદિકનાં એવાં વચન સામજીને તારે રાજ પવું નહિ. ઉત્તર—આત્મા(શ્રદ્ધા)ની ભક્તિ એજ મોટામા મોટો લાભ છે.

કાફી ૧૦૬ ફૂા.

પ્રશ્ન.

સાંઈ સમજવો રે, શંકા મારી કરી પરી;
 સમાધાન કરો મનકેરું રે, ધ્યાનમાં તો ધીરો ધરી. ટેક. ૧
 અધ્યાર પાસે હું તો ગુરૂ શીખ્યો, નામાઠામાકેરી વિધાય;
 ખત કાગળ ને વ્યાજ મેં કાઢ્યું, એ તો સારી વિદ્યા કહેવાય,
 અરથ થાય મારો રે, દુનિયાથી ન જાઉં કરી. સાંઈ૦ ૨
 તે વિદ્યાને વખોડી જ્યારે તમે, ત્યારે હું શાસ્ત્ર શીખ્યો અનેક;
 સદ્વિદ્યા તો સાચી તેને માની, નેથકી થયો વાણીના વિવેક,
 રહેતો ટેક લોકમાં રે, વિદ્યા જોઈએ તો વરી. સાંઈ૦ ૩
 શાંસ્ત્રાર્થ તો સારી પેરથી કરવા, છતવા સાચા જૂઠા જન;
 કોઈ મુને છતી જાય એવો, નથી સજ્જન કે દુર્જન,
 હું શાસ્ત્ર એવાં શીખ્યો રે, એ તો મારી વિદ્યા ખરી. સાંઈ૦ ૪
 એ શાસ્ત્ર શીખ્યાકેરી વિદ્યા જે મારી, વિશ્વમાહે વખણાય;
 તમારે મતે કેવી છે તે લાખો, જોગીરાજની જીવિત જણાય,
 ત્યારે ધીર ધરે ધારણ રે, ભારે ભાર જાણે ભરી. સાંઈ૦ ૫

કાફી ૧૦૭ મી.

ઉત્તર.

સાંભળ્ય શિષ્ય સાચા રે, વાચા વેગે ઉચ્ચારું;
 સમાધાન કરવાને હું બેઠો રે, શીખવું તને સારું. ટેક. ૧
 સાચી સમજણ ધરજે તું ધ્યાને, બીજી વિદ્યા બૂડાકે સર્વ;

- ગાડોઘેલો તુંને કરી એ દહે, વધારી વિધવિધ પેરનો ગર્વ,
માટે એ અવિદ્યા રે, ધ્યાનમાં હું તો ધારું. સાંભળ્યું ૦ ૨
- હવે સદ્વિદ્યા શીખવી દેઉં તુજને, કે જાણાણું વિદ્યા કોને કહેવાય;
બ્રહ્મણુ કરોશ તો તરીશ તું ભાઈ, તારું કુઃખ ન મેં તો સહેવાય,
માટે કહું સાચું રે, હું પઠેલું સરવે વારું. સાંભળ્યું ૦ ૩
- આત્મારામ માંહે પ્રતીત થયેલા, જેહ બેદા ભણાયે સાર;
તેમાનો તો બાધ થાય ને ભાઈ, તે વિદ્યા કહેવાય કરને વિચાર,
જીજી નથી વિદ્યા રે, ખરું કહેવું છે મારું. સાંભળ્યું ૦ ૪
- નામું કામુ કે શાસ્ત્ર શીખ્યો તું, તે વિદ્યા અર્થે ન કાંઈ;
સાચેસાચી વાત માનજે ધીરા, અસત્ય ઉચ્ચારશે નવ સાંઈ,
બાંધ સાહી બૂડતો રે, ધીરા તારવો ધારું. સાંભળ્યું ૦ ૫

કાશી ૧૦૮ મી.

પ્રશ્ન.

- સમય સારો મળિયો રે, શાંતમૂર્તિ સાંઈ ભાણું;
શંકાઓ મનકેરી રે, સર્વે આજ હું ટાણું. ટેક. ૧
- સાંઈ પ્રસન્ન પૂર્ણપણે બેઠા, ઉદાસીનતા તણ મુજ માટે;
સમાધાન મનનુ કરી લેઉં ત્યારે, ઉંચાનીચા ટાળી ઉચ્ચાટે,

૪ ઉત્તર—આત્માને વિષે પ્રતીત થયેલા બેદોતો જેનાવડે બાધ થાય તેનું નામ વિદ્યા. અર્થાત્ આત્માને વિષે આ જગત વગેરે રૂપ બેદ પ્રતીત થાયતે તે જથી કરીને મિથ્યા માનવામા આવે તેને વિદ્યા કહેવી. ગીતામા પણ કહેઠે કે “અવ્યાત્મ વિદ્યા વિદ્યાનામ્” — “અધી વિદ્યાઓમાં શ્રેષ્ઠ અધ્યાત્મવિદ્યા તે માત્ર સ્વરૂપ છે.”

વાટય વિચરવું મેં વારું રે, જોડું સર્વે હું ખાણું. સમય ૦ ૨
 ગુરૂ કહો લજ્જા કહેવી કોને, તેના સમજવો મુજને ભેદ;
 સ્ત્રીઓમાં તો નેહએ અતિ લજ્જા, એમ વખાણી કહે છે વેદ,
 માનવું મારે તે તો રે, વેદથી વાંકો કયમ ચાલું? સમય ૦ ૩
 લાજ વગરનો કહે લોક સરવે, માટે હું પણ ધરું લજ્જાય;
 નિર્લજ્જ જેવું કાંઈ કાજ કરું નવ, ગુરૂ કહો એથી અર્થ ન થાય?
 હું લજ્જા એને સમજું રે, ખરે રૂપે નિહાણું. સમય ૦ ૪
 મારું માનવું જોડું હોયે ગુરૂ, તો સકારણ જણાવો સર્વ;
 મન માનશે તો માનીશ હું નિશ્ચે, તણશ તન મનકેરો ગર્વ,
 નથી ધીર ઢોંગી રે, કે ધરાબોળકેરો ધાલું. સમય ૦ ૫

કાફી ૧૦૯ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ કહે સમજે રે, સમજવું ખરું આજે;
 લજ્જા તે શું જતાવું રે, નવ વડી આવે વાજે. ટેક. ૧
 તું તો ધારેછે જેહને ભાઈ, તે લજ્જા મારાયકી ન કહેવાય;
 માસ મનની વાત નાખી છે ભાઈ, કહ્યા વિના તો તે ન રહેવાય,
 સમજ જજે તું તો રે, કહું છું તારે કાજે. ગુરૂ ૦ ૨
 બીજા બૂડો કે તરો આ લવમાં, ન કરું તેને કાજે હું માયાકોડ;
 મારું કહ્યું માને નહિ જે જન, તેના શે પહોચાડવા મારે કોડ?
 જોડ શે જતાવવી રે, ખત્તા ખાવા જો આજે. ગુરૂ ૦ ૩

૨ વાર—(ક્રિયાવિશેષણ). મારે સારી રીતે રસતે ચઢવું. ૫ સકાર-
 ણ—કારણ સહિત. ધરાબોળ છું—કે હું ધરાબોળનો ધાલુ (ધાલનાર)
 નથી ! પ્રશ્ન—લજ્જા કોને કહેવી?

૩ ખત્તા છું—તેને જો આજ ખત્તાજ ખાવા ઉ તો મારે તેને શું
 કરવા જોડ જતાવવી જોઈએ?

નારીની લગ્ન એમાં નહિ કાંઈ, લાગવું તે ન લગ્ન મનાય;
 અધમ કર્મના ત્યાગ કરવો તે, તે લગ્ન સમજવા સઘાય,
 એના જે વિચારજ રે, તે તો માનવી લાગે. ગુરુ ૪
 એ ગુણકારી ગોળી વાળી મૂકી મેં, ગળી જવાય તે ગળી જાય;
 સાચું સમજે તો તરી જાય નિશ્ચે, બીજા જન ખતા તે ખાતે ખાય,
 ધીરને દેવી ધારણ રે, ગુરુભક્તિએ જે રાગે. ગુરુ ૫

કાફી ૧૧૦ મી.

પ્રશ્ન.

પાર પાતું પૂછીને રે, હું તો ગરવા ગુરુકાંઈ;
 બેઠા ઉત્તર આપવા રે, કરવા શિષ્યની સા'ઈ. દેક. ૧
 આપતા મનમા આપે વિચાર્યું, કે આજ કરવું માફ કાજ;
 ત્યારે તો મેં મારા મનને સજ-યા, રાંકાના વિધ વિધ સાજ,
 એક એક કરી આછો રે, તળવવી લઘુતાઈ. પાર ૨
 આભરણ કોને ગુરુ મેં કહેવું, તેનો નિર્ણય કરાવો આજ;
 મારા મનથી જેને આભરણ માનું, તે તો જણાવી દઉં મહારાજ,
 ખરું ખોટું કહેજે રે, વિશ્વમા ગયો વવાઈ. પાર ૩
 વિધવિધ ભૂષણ અજે ધરવા, કરી ઉપર ઉપરથી ટાપાટીપ;
 વિધાનું ભૂષણ તો અંગમાં ધરવું, દખાડવું અંગ રું મૌક્તિક છીપ,
 ભ્રમાણ કરાવવી રે, ભૂષણની એ કમાઈ. પાર ૪
 બીજાં ભૂષણ તો માનવાં ગુરુ, સર્વ જને માત તાત;

૪ એનો છંદ—અધમ કર્મના જે વિચાર તેને પણ લાજ માનવી. ઉ-
 ત્તર—અધમ કર્મના ત્યાગને લગ્ન કહેવી ૧ મા'ઈ—સાઢાય પ્રશ્ન—ભૂષણ
 કોને કહેવું ?

એ વગર ભણાં સર્વને કહેવું, આ તો ભૂપણુ ધરે ત્રખ્યાત,
છે ધીરાને ધ્યાને એવું રે, તેવું તે જાણે ગાઇ. પાર૦ ૫

કાફી ૧૧૧ મી.

ઉત્તર.

સાંધ કહે નથી સાચું રે, જાણાવી દઉં હું જીવિત;
સહુ મન ગમી કરતા રે, સાચી જૂડી તો ઉગિત. ટેક. ૧
તું જે જે તારા મનથકી માને, તે તે આભરણુ નથી કાંઈ ભાઈ;
આભરણુ શું તે હું દઉં સમજાવી, છે સાફ માટે લેને સાંધ,
કારજ તારું યાશે રે, મેળવીશ સહેને મુકિત. સાંધ૦ ૨
તોડવી તુષણા તનથકી જેહ, એહ આદિક ગુણગણ જેહ;
આભરણુ તો તેને માનવાં નિશ્ચે, સાચેસાચાં નિઃસંદેહ,
છે બીજાં સહુ જૂડાં રે, રમાડવાની એ રૂકિત. સાંધ૦ ૩
તારાં માન્યાં ભૂપણુ જે છે ભાઈ, તે કામ ન આવે કાઈ;
સાચી સમજણુ ધરો સાચું તો કહેછે, તે માન્યા સિદ્ધસમા જે સાંધ,
ભૂપણુ જૂડા બીજાં રે, દુનિઆ રૂકાવે રૂકી. સાંધ૦ ૪
ખરેખરી આટી મે તો ઉકાલી, હવે પડવા ન દેશી તુંય;
પડશે તો ઉકલશે નહિ એ, યઈજાશે શુ યતું શુ ય,
ધરને ધીર ધારણુ રે, પ્રૌઢી નથી મચુકિત સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૧૨ મી.

પ્રશ્ન.

સમજાવો મુને સાંધ રે, આજ તમે ભાવ ધરી;

૧ ઉકિત—વચન સહુ કોઈ મનમા ગમે તેવું સાચું કે જૂઠું વચન
પ્રોત્તે છે. ૨ સાંધ—પકડી. ૩ રૂકિત—મુશ્કેલી અનુસાર કળાવડે કાર્ય
તે. ૫ ઉકાલી—ઉકેલી ઉત્તર—તુષણા તનથી વગેરે ગુણોને ભૂપણુ

સમજવાનું રહ્યું બાકી રે, નિર્મળ કરો કંઈલા કરી. ટેક. ૧
 સાંધ જેવા સર્વેશ્વર મળિયા, ત્યારે બાકી રહ્યું મારે શુંય;
 જે પૂજવાનું તે પૂજી લેવું મારે, આજ તો નિર્મળ થઈ જાઉં હુંય,
 કહો સાંધ મુજને રે, સત્ય જાણાવોને જરી. સમજવો ૦ ૨
 સદ્ગુરુ કહો સુખ તે શું છે, મારે મને હું માનું આમ;
 મારા વિચાર હું વર્ણવી દાખું, કૃપા કરી ધ્યાને ધરજો તમામ,
 જોડા હોય તો કહેજો રે, તૃપ્તિનાદી જાઉં તરી. સમજવો ૦ ૩
 સુખપાલ ઉપર એસવું એ સુખ, સુખશય્યામાં સૂવું જાણ;
 જાતે સુખી થાવું કરવા બીજને, જેમ કરે જન તો સર્વ વખાણ,
 સુખ હું માનું એને રે, તમે તો વાત કહોને ખરી. સમજવો ૦ ૪
 દુઃખ કદી નવ આવે મુજને, સુખ રહે સદા કાળ જાણ;
 સુખ જીવાને તો માનવું નિશ્ચે, બીજું અસુખનું કંઈ પ્રમાણ,
 દાસ કીરો એમ ધારે રે, બહુ મન માંહે ભરી. સમજવો ૦ ૫

કાફી ૧૧૩.

ઉત્તર.

સાંધ કહે નથી સાચું રે, તારું માનવું છેલું;
 સહુ દેહ સમજાવી રે, બ્રહ્મ રંગમાં રેલું. ટેક. ૧
 સુખ જેને જેને તુંજ માનેછે, તે તો જોડામાં જોડી છે રીત;
 એ તો જોડામાં જોડી તુંને યદ્ય છે, કેવળ સ્વપ્નાકેરી પ્રતીત,
 સાચું નથી કાંઈ રે, માયાકૃત હું મે'લું. સાંધ ૦ ૨

૧ પ્રશ્ન—સુખ કોને કહેવું? ૧ ઉત્તર—દુઃખ કે સુખનો વિચાર ન કરવો તે સુખ. અર્થાત્ સુખ દુઃખાદિમાં સમાનશુદ્ધિ એજ ખરું સુખ છે.

દુઃખ અથવા સુખકેરું ને, જન ધરે નવ ધ્યાન;
 તેને તો સુખ સર્વે સમજવું, બીજા મૂઠ ગુમાવેછે માન,
 ન આવે સુખસમાણુ રે, મન રાખી રહે મેલું. સાઈ૦ ૩
 મેં કહ્યું તેનો તું વિચાર કરજે, ત્યારે જણાશે તુજને સાર;
 બીજા સુખ કોઈ નહિ દેખાવે, કદી ખાઈશ ન તું પેંજર,
 વાતો છે ખરેખરી રે, સમજાવું મેં તો પેંલું. સાઈ૦ ૪
 મેં કહ્યું તેણું સુખ ગાણે તુ, તો તરી જાય તું સંસાર,
 બીજા સુખની ઇચ્છા કરતા તું જૂડે, ખાવે જમ મુદ્ગરકેરો માર,
 ધીર ધરી ધારણુ રે, વાળવું મન છોકું. સાઈ૦ ૫

કાશી ૧૧૪ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુ કહો ગરવા રે, પૂછી જોઈ હું આજે;
 સંશય મારો ભાગો રે, શિષ્ય તારવાને કાજે. ટેક. ૧
 દુનિયામાં જે દુઃખ કહેવાયે, તે તો શું હશે ગુરુદેવ;
 મુજને સાંધ મમજવો તે સર્વે, સંકા કરવાનો પડીગઈ દેવ,
 થયું નથી મન નિર્મળ રે, હોલો સાલ્યો છે બાજે. ગુરુ૦ ૨
 આ તન રંગનો ભંગ તો થાયે, એવો આવો લાગે કોઈ રોગ;
 શું ગુરુ દુઃખ તેને તો કહેવું, જેથી ભોગવાય નહિ ભોગ,
 રહુ દુઃખ પડે ભારે રે, કાયા જોઈ મન લાજે. ગુરુ૦ ૩
 કે વેણુબાણુ વાગ્યાં હોય કોઈના, તેને માનવું દુઃખ નિર્ધાર;
 કે વેરી માયા પર કરીને રહેવું, તેનો પમાતો નથી મુને પાર,
 માટે સમજવો રે, કહું દુઃખ કોને આજે. ગુરુ૦ ૪
 સુખ દુઃખકેરું પૂછ્યું છે મેં પહેલાં, વળી થઈ આવ્યો મુને વિચાર;
 માટે પૃથક્ પૃથક્ કરી પૂછી જોઈ મેં, પમાડો એ બેનો તો ગુરુ પાર;
 ૧૩

સુખતું કહું ધીરને રે, દુઃખતું કહો શિષ્ય દાઝે ।

૫

કાફી ૧૧૫ મી.

ઉત્તર.

વાર મન પૂછ્યો રે, ઉત્તર તેનો આપુ અમે;
સહેજમાં સમજાવુ રે, જે દુઃખ તારા દિલને મને. ટેક. ૧
દુ ખે તો દુનિઆને ગાડી કરીછે, નાહિ નાહિ પોકરાવેછે સાર;
ત દુ ખકેરે સારૂં કહી દાખું, પછી ખદશ ન તું કદી માર,
છતી જદશ જગને રે, ઉભરા આવ્યા તારા શમે. વારં ૨
વિપવસુખ માહી વડી જાણુ જેહ, તેહ તો દુ ખ તું જાણુ;
જોના વિના જાણુ દુ.ખ નથી કોઈ, કર પૂરેપૂરું તુ મજાણુ, ,
વિચારી જો વાતમા રે, માત્ર કહેવું નિશ્ચે ગમે. વારં ૩
અનેક પ્રકારના વિષય ગણાયે, જોના સુખની ન રાખે છંદાય;
તો તો તેને કદ પિ નવ થાયે, દુ ખ કહું તો નવ દખાય,
પેખાય સહુ પાંધર રે, પૂર્ણાનંદ માહી રમે । વારં ૪
જે દુઃખ તુને સમજાઈ ગયું સહુ, બીજું દુ ખ નથી કોઈ જાણુ,
તારું કારણ તો કરી દેવું મારે, તેમાં ફરીફરી આપું મજાણુ,
રવી છે ધીરને ધારણુ રે, જોણે ભવમાં ના ભમે । । વારં ૫

કાફી ૧૧૬ મી.

મન.

ગુરુજી કહો મુજને રે, મનનો ઉત્તર સહી,

૫ પૃથક પૃથક—ટૂંક ગૂઢ. મન—દુ ખ કોને કહેવું ? ૧ ઉત્તર—
વિપવસુખની અસલ વાતસાને દુ ખ કહેવું.

- સંશય પડ્યો મુઠને રે, નિવારો વિચારે તે વહી. ટેક. ૧
- પોયાં પુસ્તક જેણે ભરિયાં અપારી, રાત દિવસ પાચે નિરધાર;
- મોટી શંકાઓના નિર્ણય કરતા, હું હુ કગીને વારવાર,
- થાય ધર્માધિકારી રે, જે અસત્ય ન જાણે કહી ગુરુજી ૨
- જ્ઞાનીમાં જ્ઞાની ગણાય છે જગમા, ભણ્યા બહુયા તેથી મહાભાર;
- કાશીએ જઘને પહેર્યું છે કંકાણ પાખ્યા ગઢ કેદારનો સહુ પાર,
- શાસ્ત્રો શીખ્યા સાચાં રે, વધુએ વાદવિધા ગ્રહી. ગુરુજી ૩
- જોવા જનને તો મેં વિજ્ઞાની કહેવા, જોમાં શંકા શેની ગુરુ થાય;
- પંડિત પુરાણી કે ઉપમા બીજી, ન આપતાં મન લખાય,
- પણ કહેવો જ્ઞાનો કોને રે, મધ્યે એ રાઢયમા હું રહી ગુરુજી ૪
- ધીરકેરી એ તો શંકા નિવારો, સાધ શુદ્ધ સ્વરૂપી રાજ;
- કોજ માઈ તો કરી દો નિશ્ચે, સંશયનિહોણો કરો આજ,
- ધીરને દો ધારણુ રે, લઈ જાઓ તરવાનું તહીં ગુરુજી ૫

કાફી ૧૧૭ મી.

ઉત્તર.

- ન કોને કહેવો રે, તે તો બતાવુ આજે;
- જોતાવી દહ જ્ઞાની રે, આજ તો તારે કાજે ટેક ૧
- પોયાં ભરી ભટક્યા તેમાં ન યુગાણી, કે પંડિત નવકહેવાય;
- વેદ ભણ્યા માટે નહિ જ્ઞાની, જોવડે વિજ્ઞાની ના વખાણાય,
- નિર્ણય કરે ન્યાયના રે, તે ખરી વાતમા કાજે પંડિત ૨

૧ વિચારે નહી—અર્થાત્ વિચાર કરીને ૩ વધુ—શરીર પ્રશ્ન—જ્ઞાની કોને કહેવો? ૧ ઉત્તર—જે બધા અને મોક્ષના માર્ગને જાણે તેને જ્ઞાની બોલ્યો.

સર્વશાસ્ત્રના સિદ્ધાંત સમજાવે, પામે રાજ્યદ્વારમાં માન;
 પંડિતજી પંડિતજી કહેવાયે જગમાં, ધરે મનમાં મહાઅભિમાન,
 પંડિત ન હો તે તો રે, વ્યર્થ આવ્યા એ વાને. પંડિત૦ ૩
 બંધ અને મોક્ષ જે જન જાણે, ભલે શાસ્ત્ર શીખ્યો નવ જાણ;
 તે પંડિત જ્ઞાની વિજ્ઞાનો કહેવાયે, જેનું યાચ જગતમાં સર્વ પ્રમાણ,
 બીજા બૂઝે બૂઝાડે રે, રૂડા તોય નવ રાજે. પંડિત૦ ૪
 મોક્ષ બંધન જેણે જાણ્યા જરૂરે, તે તરી ગયા મુખી યયા જાણ,
 શાસ્ત્ર શીખ્યા કે ન શાખ્યા તે સરખા, વિચારો જોઇ જેણે આ હાણ,
 ધીર ધરય ધારજ રે, શીખી ખત્તા નવ ખાતે. પંડિત૦ ૫

કાફી ૧૧૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી જાણાવો રે, દુઃખ દિવનુ કાપો,
 ભલું આજ ભાણાવો રે, મહતા માપા આશુમાપો. રેક. ૧
 ભણ્યા ગણ્યા નર જોવામાં આવે, કોઇ તો શીખ્યા શાસ્ત્ર અનેક;
 રૂડી રીતિ તેમની ન જાણાયે, વધુમાં લહેવાય નહિ વિવેક,
 ગાંડા જેવા ગર્વે રે, આવી કહે તન તાપો. ગુરુજી૦ ૨
 ત્યારે શું તેમને હાલ્યા કહેવા, જે છે શાસ્ત્રના શીખેલા જાણ;
 કે ગાંડામા ગાંડા કહેવા મારે, તેનુ પામરૂં દોષને પ્રમાણ,
 સમજી રી દો સાંઈ ૨, જોકે મારાને ગાપો ગુરુજી૦ ૩
 ભણ્યો ગણ્યો હોય તેને શું સાંઈ, મારે મૂર્ખ કહેવો નિર્વાણ;
 અથવા મૂર્ખ તો કોને કહેવો ગુરુ, નિવારો એ સરાય મુજાણ,
 મારી પ્રમાણ ભમાવો રે, ચતો ટાળો બજાપો. ગુરુજી૦ ૪
 મૂર્ખ જેવા તો જાણાય નહિ જે, તને મૂર્ખ કહેવાયે કેમ ?
 હાલ્યાને ગાંડા કહેવામા ન કાંઈ, આ તો આચરવાતાણા હિલ્લ નેમ,

ધીરને લાગે એવું રે, ઉપજે તનમા તાપો

ગુરુજી ૫

કાફી ૧૧૯ મી.

ઉત્તર.

સમજની દેઉ શાણા રે, સમજ મારી પાતો,
 અતરમા વિચારજે રે, ખરેખર છે આ તો ટેક ૧
 તું તો કહેછે કે ભણેવાને કહેવો મૂરખ મારે જાણ,
 પણ હું તો કહું છું કે ભણ્યો નહિ તેને, મૂરખ કહેવો નહિ નિરાણ,
 મૂરખ કોને કહેવો રે, જાણાવું તેની જાતો સમજાવી ૨
 અહતામમતાથી જે ભરિયો, તેને કહેવો મૂરખ ને અજાણ,
 દહાદહિમા હું હું કરી જે માંડ્યો, માનવો તેને પેટે પડ્યો પાષાણ,
 મહામૂરખનો મૂરખ રે, શોરાપૂરી જે પાતો સમજાવી ૩
 અહતામમતાએ કંઈક બૂડાડ્યા, પડિત પથ્થર કર્યા અનેક,
 જ્ઞાનીજનને તો ગોધા ખવડાવ્યા, વિસરાવ્યા વિજ્ઞાનીના વિવેક,
 હું પદ છે એવું રે, ફરવે કરા મનમાનો સમજાવી ૪
 એવો જન જ્યાર તું જોયે ત્યારે મૂરખ માનજે સાર,
 ભણ્યો હોય કે ન ભણ્યો પાચે પણ, કરજે તેને વિષે તું વિચાર,
 ધીર ધ્યાને ધારજે રે, ન જોઈશ ભાટ બ્રાહ્મણ નાત્યો સમજાવી ૫

કાફી ૧૨૦ મી.

૩૨.

ગુરુજી જાણાવો ર, કિના પયમા પળવું,

૫ ડાહ્યાને ઇ—ડાહ્યાને માડા કહેવામાં કાંઈ (૩૫) નથી પ્રશ્ન—
 મૂર્ખ અને કહેવો ?

૩ પેટે—તેની માતાને પેટે ૪ મનમાતો—માતાના મનથી માતો
 (મત.) ઉત્તર—અહતામમતાનામાં મૂર્ખ કહેવો

- સંશય તો નિવારો રે, માધવને ક્યમ મળવું. ટેક. ૧
- સુગમમાર્ગ કિયો કહિવો મુખથી, કિયો માનવો સારમાં સાર;
 દુઃખદાયક તો માનવો કોને, તેના જાણાવો જરૂરી વિચાર,
 સમજવજો સાંધ રે, છતનું સહુ છળવું. ગુરુજી ૨
- વાટે વિચરતાં જેમ આવેછે, માર્ગે અનેક ગુરુદેવ;
 તેમ પંથવાળાની કંઈ ખોટય નથી, જાણાય એકના પંથ અનેક તતખેવ,
 કિયે તો વિચરવું રે, હેઠામાં કોશુ હળવું. ગુરુજી ૩
- સારમાં સારો તો શુદ્ધ જાણાયે, જોતા માંહી નિરવાણ;
 તે પંથે શું પળવું ગુરુજી, તેનું આપો પરેપરે પ્રમાણ,
 સત્ય સમજવો રે, ખાંત ક્યાંયકી ખળવું. ગુરુજી ૪
- ધીરના સંશય સર્વ નિવારો, શુદ્ધ સ્વરૂપી કયે નરનાથ;
 ખૂડતાકેરી જાંય તો સા'ચો, તારી ઉદ્ધારી દયોને સાથ,
 નાથ ધીરાદાસના રે, છે મોધું આપનું મળવું! ગુરુજી ૫

કાફી ૧૨૧ મી.

ઉત્તર.

- સમજી જા તું સારને રે, અસાર તજજો બાઈ;
 સાચેસાચું દેખાડું રે, રખે જાતો શરમાઈ. ટેક. ૧
- જે જે શંકા થાય તારા મનમાં, તે તે પૂછી જોજો તું આજ;
 મોટી નાની શંકા તારી નિવાડું, કરવું આજ તારું તો મારે કાજ,
 હુ પદ નવ ખારીશ રે, પૂછ્યામાં નથી લણુતાઈ. સમજી ૨
- સારમાં સારો તો પંથ જાણાયે, જેમાં સંત રૂપાળા જાણાય;
 સાહ્યગીકેરો તો પાર ન હોયે, મોટા મોટા પાંડિત જેમાં તાણાય,

- ભલા ભલા ભૂવે રે, પંથની જોઈ ભલાઇ. સમજી ૩
- તેવી પેરે માર્ગ વાટિકાકેરો, જ્યાં જતાં અનંત સુખ લહેવાય;
- એ હલયમાંથી કોઇને નવ કહેવો, સારો પંથ તો તારે સદાય,
- માનવો નવ નિશ્ચે રે, છે ખોટી સર્વ કમાઇ. સમજી ૪
- પોતાને પોતાની આજખ થાય, તેને માર્ગ માનવો નિરવાણ;
- ખીજ સારા તે નકારા જેવા સહી, જાણવા તારે તો પ્રમાણ,
- ધીરજ ધરવી ધારા રે, ભેટવું તેવે ધાઈ. સમજી ૫

કાફી ૧૨૨ મી.

પ્રશ્ન.

- ગુરૂ કહી નાખો રે, પૂછી પાર હું લેઉં;
- પાંધરી પેર જાણું રે, અરણ આપના સેવું. ટેક. ૧
- સારા માર્ગની તો વાત હું સમજ્યો, હવે નકારા પંથતાણી કહો પેર;
- જે પંથમાં લોભ અતિશે દખાયે, શું ન જવું તેવાને ધેર,
- તે બૂઝાડી દ નિશ્ચે રે, મારે મન છે એવું. ગુરૂજી ૨
- ભેટિયાં મંદિર જ્યાંય જાણું ત્યાં, શું મારાથી નવ જવાય?
- ખોટામાં ખોટો શું પંથ એ કહેવો, જેને પાળતાં દુઃખી થવાય,
- જાણાવી દો સરવે રે, તમે જાણો ગુરૂ જેવું. ગુરૂજી ૩
- વિકટ માર્ગ હોયે કોઇ વસમો, પડ્યા કાંઠા વાટમોઝાઝ;
- વાઘ વરૂનો ભય અતિ જાણું, માનવો તેને રસ્તો મારે અસાર,

૪ વાટિકા—વાડી. ઉત્તર—જે પંથે જવાથી આત્મરવરપતું શાન થાય, તેને ખરો પંથ જાણવાં.

૩ ભેટિયાં મંદિર—જે મંદિરો મેવક જન પામેથી ભેટ સામગ્રી લેવાના હેતુથી જ બાધેલાં છે તે. પ્રશ્ન—નકારો પંથ કોને કહેવો?

જાણી ઘો સર્વે રે, લાવય હુ તો નવ લેઉં. ગુરુજી ૪
 માઠો માર્ગ કયો તે બતાવો, જ્યો તે પ થે નવ જાઉં;
 ભૂખ્યો હોઉ તોય બેસા રહું ગુરુ, ખાનું ધારી નવ ખાઉં,
 ધારણુ ધરશે ધીરો રે, ન કાઢ્યુ કોઇનું દેવુ ! ગુરુજી ૫

કાશી ૧૨૩ મી

ઉત્તર.

ધીર ધરી ધીરા રે, સમજ સમજાવુ તને;
 મને મશ્ન લાગે પ્યારા રે, આજ તો તારી દેઉં તને. દેક. ૧
 જે નહારામાં નહારો જણાયે, પંથ પાખંડીકરો જાણુ;
 તેને નહારો કહેવાયી શું તારે, દર્શો પ્રેમનું કંઈક પ્રમાણ,
 અજ્ઞાની તો તરતા રે, થોડો વાર પ્રેમધને ધીરો ૨
 કર્મપ્રવર્તક માર્ગને નિરખી, નિંદા નવ કરી જરાય;
 છે અજ્ઞાનીઓના એ કામનું સર્વે, જ્ઞાનીજન વિજ્ઞાનમા ધરાય,
 જોઈ કહેવે શુ લાભજ રે, બૂઝં ધાર્યો કોઇનું બને ? ધીરો ૩
 કંટકાદિ વાટમાઢી વેચાયા, તેને મર્ગ કહેવો ન તારે ખરાબ,
 જાળવી જનારને હુ ખ નથી તેમાં, રહ્યા કરનારા ગ્રહે શુદ્ધ આળ,
 સાહેબ શોધી કાઢે રે, મેં જોયા એના ઘણા જાને. ધીરો ૪
 નહારો માર્ગ તો માનવો તારે, ચિત્તના વિક્ષેપ જ્યાં લહેવાય,
 બીજને સારા નરના નવ કહેવા, એ નહારામાં નહારો માર્ગ કહેવાય,

૨ તારે—તારે શુ કહ્યું છે? દર્શો છું—તેના નહારા માર્ગમાં પણ પ્રે-
 મનું કાઠક પ્રમાણ દેખાય છે, અને તેથી જો તેજ પ્રેમધનરૂપે પાય—અ-
 તિશય વૃદ્ધિગત થાય તો થોડી વારના અગાળી પણ તેમા તરી જાય છે
 ૪ આમ—નીર, અર્થાત્ તત્ત્વ.

ધીરા ધરચ ધ્યાનમાં રે, વસીશ ન એવે વને.

ધીર૦ ૫

કાશી ૧૨૪ મી.

પ્રશ્ન.

નમન કરી તમને રે, પૂછુ પ્રશ્ન હું ભાવે;

જાણાવી ઘો જલ્કિત રે, ગુરુજી મોટા કા'વે.

ટંક. ૧

સ શય મારા નિવારો ગુરુજી, નવા તેમ તેમ ઉત્પન્ન થાય,

જેમ બુદ્ધબુદ્ધ થાયે ને જાયે, મારા સશયનું રૂપ એવું કહેવાય,

મૂશળધારે વરસો રે, ગુરુદેવ તો હાવે.

નમન૦ ૨

અતિ વૃદ્ધિએ બુદ્ધબુદ્ધ નહિ થાયે સહુ અભરે ભરાશે સાર;

મન માફં સાગર થઈ જાશે, ત્યારે સાચેસાચો પમાશે પાર,

સાર તો શોધાશે રે, ખત્તા મન નહિ ખાવે.

નમન૦ ૩

શમ શું તે તો પૂછવું મારે, એને જાણુ છું હું તો આમ,

શાંતિ શાંતિ રાખતી મર્ષે ડામે, તેનું શમ નામ કહેતા તમામ,

ખઈં છે માફં ખાતે રે, લેવાયો શાંતિને લા'વે

નમન૦ ૪

તમને પૂછ્યા વિના પાણી ન પીયું, એવો ધર્મો ગ્રં પૂર્વધી નમ;

શમ વિપેનું માફં માનવું સાચું, તે તો જાણાવો રાખાને રે'મ,

ધારણુ ઘો ધીરને રે, ફરતા જેને નવ ફાવે

નમન૦ ૫

કાશી ૧૨૫ મી.

ઉત્તર.

ખોટું છે તાઈં ખાંતે રે, ધારવું તો આજ સહુ;

૫ ઉત્તર—જે માર્ગમા ચિત્તનો વિશ્લેષ જણાય તેને નહારો જાણવો. અર્થાત્ ચિત્તની એકાગ્રતા ન થતા જ્યા ચિત્ત ઘણી તરફ ફેરકાવું હોય તેને નહારો માર્ગ જાણવો ૨ બુદ્ધબુદ્ધ—પરપોટા પ્રશ્ન—શમનું લક્ષણ શું ?

જાણવી ઘે સર્વે રે લાલચ હું તો નવ લેઉં. ગુરુજી ૪
 માઠો માર્ગ કયો તે બતાવો, જેથી તે પ થે નવ જાઉં;
 બૂખ્યા હોઉ તોય બેસા રહું ગુરુ, ખાણું ધારી નવ ખાઉં,
 ધારણુ ધરશે ધીરો રે, ન કાઢ્યું કોઈનું દેહું ! ગુરુજી ૫

કાફી ૧૨૩ મોજે

ઉત્તર.

ધીર ધરો ધીરા રે, સમજ સમજવું તને;
 મને મત્ર લાગે પ્યારા રે, આજ તો તારી દેડં તને. ટેક. ૧
 જે નહારામા નહારો જાણ્યે, પથ પાખંડીકરો જાણુ;
 તેને નહારો કહેવાથી શું તારે, દર્શે પ્રેમનું કંઈક પ્રમાણ,
 અજ્ઞાની તો તરતા રે, ઘોડા વાર પ્રેમધને ધીરો ૨
 કર્મમર્તક માર્ગને નિરખી, નિંદા નવ કરી જરાય;
 છે અજ્ઞાનીઓના એ કામનું સર્વે, જ્ઞાનીજન વિજ્ઞાનમાં ધરાય,
 જોડું કહેવે શુ લાભજ રે, બૂરું ધાર્યે કોઈનું બને ! ધીરો ૩
 કંટકાદિ વાટમાંહી વેરાયા, તેને માર્ગ કહેવો ન તારે બરાબ;
 જાણવી જનારને દુઃખ નથી તેમાં, અહારુ કરનારા ગ્રહે શુદ્ધ આળ,
 સાહેબ ગોધી કાઢે રે, મેં જોયા એના ઘણા જને. ધીરો ૪
 નહારો માર્ગ તો ખાનવો તારે, ચિત્તના વિદ્વેષ જ્યાં લહેવાય;
 બીજને સારા નરના નવ કહેવા, એ નહારામાં નહારો માર્ગ કહેવાય,

૨ તારે—તાડે શુ દુખ છે? દર્શે ૪૦—તેવા નહારા માર્ગમાં પણ પ્રે-
 મનુ કાંઈક પ્રમાણ દેખાય છે, અને તેથી જો તેજ પ્રેમ ધનરૂપે પાય—અ-
 તિગમ શ્રદ્ધિગત થાય તો ઘોડી વારના અજ્ઞાની પણ તેમા તરી જાય છે.
 ૪ આમ—તીર અર્થાત્ તત્વ.

ધીરા ધરચ ધ્યાનમા રે, વસીશ ન એવે વને

ધીર૦ ૫

કાફી ૧૨૪ મી.

મશ્ન.

નમન કરી તમને રે, પૂછુ મશ્ન હુ બાવે,
જાણવી હો જુક્તિ રે ગુરુજી મોટા કા'વ ૧૬ ૧
સ રાય મારા નિવારે ગુરુજી નવા તેમ તેમ ઉત્પન્ન થાય,
જેમ જુગજુગ થાયે ને જાયે મારા સરયનુ રૂપ એવુ કહેવાય,
મૂળજધારે વરમો રે, ગુરુરૂપ તો હાવે નમન૦ ૨
આતિ વૃદ્ધિએ જુગજુગ નહિ થાયે મહુ અભરે ભરાશે સાર,
મન માફ સાગર થઈ જશે, ત્યારે સાચેસાચો પમાશે પાર,
સાર તો શોધાશે રે, ખત્તા મન નહિ ખાવે નમન૦ ૩
શમ શુ તે તો પૂછવુ મારે, એને જાણુ છુ હુ તો આમ,
શાંતિ શાંતિ રાખવી સર્વ ઝંમે, તેનુ શમ નામ કહેતા તમામ
ખરૂ છે માફ ખાતે રે, લેવાયો શાંતિને લા'વે નમન૦ ૪
તમને પૂછ્યા વિના પાણી ન પીવુ, એવો ધર્યો મે પૂર્વથી નેમ,
શમ વિષેનુ માફ માનવુ સાચુ, તે તો જાણાવો રાખાને ર'મ,
ધારણુ હો ધીરને રે, ફરતા જેને નન ફાવે નમન૦ ૫

કાફી ૧૨૫ મી.

ઉત્તર.

જોડું છે તાફ ખાતે રે, કારકુ તો આજ સેહુ,

૫ ઉત્તર—જે માર્ગમા ચિત્તો વિલેપ જાણાય તેને નકારો જાણવો
અર્થાત્ ચિત્ત ને એમઅતા ન થતા જ્યા ચિત્ત વણી તરફ રે કાણુ હોય તેને
નકારો માર્ગ જાણવો ૨ જુદા—પરપોટા મશ્ન—ગમનુ લક્ષણુ શુ ?

સાચું દેઉં જાણાવીને રે, જોડું રજ હું ના કહું. ટેક. ૧
 સર્વ સ્થળે જેહ શાંતિ રાખવી, તેહ શમ તો કંઈક કહેવાય;
 જ્ઞાની જન તો એમ કહેછે, શમ રજ જેટલો નવ થાય,
 અરથ કરનાશ રે, અળગા નવ હું તો લહું. જોડું ૦ ૨
 આત્મનિષ્ઠા એજ શમ તમે માનો, શાંતિ રાખ્યામાં શમ નવ હોય;
 જોલણ બીજ પેરે તેમાં શું, આત્મજ્ઞાનીને માને સોય,
 આત્મનિષ્ઠાવાળા રે, શમ ધરતા તે કહું. જોડું ૦ ૩
 એ વિના બીજ કોઈ ન મનાયે, શમ ધરતા જાણાય ન જાણા
 શમનું સ્વરૂપ તો મેં સમજાવ્યું, લક્ષણવંતું અરપી ઘણું લાંણ,
 હાણ છે જોળમાં રે, વહેતેપુર હું ના વહું. જોડું ૦ ૪
 જોધ માની મારો ધીરજ ધારી, આત્મનિષ્ઠા રાખજે સાર;
 શમધર જગધર જેવો યદ્યપ તું, તારા મન મધ્યે તું વિચાર,
 ધીર ધરય ધીરજ રે, તરી ગયા એવે બહુ. જોડું ૦ ૫

કાફી ૧૨૬ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુ સમજાવો રે, હવે મુજને આજે;
 કાંઈ દમ કોને રે, મારે તો ગુરુજાને. ટેક. ૧
 શમકેરું જેવું સમજાવ્યું, તેવું દમનું ભાજો સર્વ;
 આપના તો સર્વે છે જાણ્યામાં, તજ બેઠો કૂડો ગુરુ ગર્વ,
 પર્વ છો પૂરા રે, એ કહો મારે કાને. ગુરુ ૦ ૨
 દમકેરું હું સ્વરૂપ સમજી, તેવું જાણાવી દઉં ગુરુદેવ;

સાચું હશે તો સમજ્યો કહેવાઈશ, હશે જૂઠું તો તજીશ તતખેવ,
તજતાં નથી હરકત રે, બરકત નાખત વાજે. ગુરુ ૩

ચોર ચોરી કરનારાકરો, નિગ્રહ કરવો જોઈ;

તેને તો ગુરુ દમ હું માનું, મોઘામૂલો એ જાણું મેહ,

હું અર્થ ખરો સમજ્યો રે, જીજ્ઞે યોગતાં લાજે ગુરુ ૪

એથી ભિન્ન દમસ્વરૂપ હોયે, કે આપ માનતાહો કાંઈ અન્ય;

તે તો મુજને સહુ જણાવી દેજે, છે આજનો દિન મારે તો ધન્ય,

ગુરુ કૃપા કીજે રે, ધીરાદાસને કાજે. ગુરુ ૫

કાફી ૧૨૭ મી.

ઉત્તર.

નથી નથી સાચું રે, ભ્રમણા કર્ય તારી પરી;

સર્વે છે તારા ખોટું રે, જે વાતો બાપે બરીબરી, ટેક. ૧

દમનું સ્વરૂપ તો જે સમજ્યા તેના, દમ નીકળી ગયો જાણ;

ત્યારે તો તેનું સ્વરૂપ અમજ્યું, વહેરા લીધી પહેલાં તો હાણ,

ત્યારે તે કમાયા રે, ધ્યાનમાં તે જુઓ ધરી નથી ૨

પાય કર્મેન્દ્રિય અને વગી જે, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય કહેવાય,

એકાદશનું તો મનડાને ગણવું, તેના નિગ્રહ જોઈ કરાય,

કહેવો દમ તેને રે, જીને તુ વિચારી ફરી. નથી ૩

મારું કહેવું સર્વે છે સાચું, તાર જૂઠામા જૂઠું છે જાણ;

૪ નિગ્રહ કરવો—કમજ કરવો પ્રત્ય—દમનુ લક્ષણુ શુ ? ૧ બરી-
બરી—અર્થાત્ બનાવી બનાવીને ૩ પાય કર્મેન્દ્રિય—દાય, ધમ, ગુદ,
ઉપધ, અને વાળી પાય જ્ઞાનેન્દ્રિય—તચા, ચમુ, શ્રોત્ર, ઘ્રાણ, જીભા.
ઉત્તર—પાંચ કર્મેન્દ્રિય, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય, અને મન, એ અગિયાર દ્વિયોનો
નિગ્રહ કરવો તે દમ

તારા કહેવાયકી તુજને યાશે, આચરીશ તો અધ્યા હાણ,
 જશે માણ પલકમા રે, રહેને એ તુ દુ ખથી ડરી નથી૦ ૪
 સાચુ સમજ્યાયકી સાચો કહેવાઇશ, જૂઠું સમજે જૂઠો કહેજે જન,
 તારે કાને તો મારે મહુ કહેવુ, મન કરવુ તારૂ મે પ્રસન્ન,
 ધીરજ દેવી ધીરને રે, જોડુ નવ કહેવુ જરી. નથી૦ ૫

કાફી ૧૨૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુ સમજવો રે, સમજવુ મારે સહુ,
 ગુરુ મળ્યા ગરવા રે, તો શકા જઇ કોને કહુ. દેક ૧
 તિતિક્ષા કોને દે'વી ગુરુ મારે, તે સમજવોને સાઇ,
 મારૂ કહેવુ તો જોડુ માના સરવે, તોય કહેવુ જોઇએ કાગવુ કાઇ,
 માટે બોલુ બાવા રે, લક્ષણ જેવુ હુ તો લહુ ગુરુ૦ ૨
 અનેક આવ્યા કઇ સહન કરવા, દેહ દુ ખદેવા અપાર,
 નિતિક્ષા તો તીના કહેવા એ મારે, કરી જુઓ ગુરુ પિયાર
 એવો અર્થ સમજવો રે, વહેતામાહી હુ તો વહુ ગુરુ૦ ૩
 એ અર્થકેરા પ્રમાણુ તો આપુ, જો ઇચ્છા આપને અતર હોય,
 તો સર્વજ્ઞ આપ સર્વસ્વર ગુરુ તેને નવ અભાણુ ક ઇ સોય,
 જાણુલુ તમે સરવે રે, બહુ કૈવે કથુ બહુ? ગુરુ૦ ૪
 આપનુ કહેવુ ક ઇ જૂઠું હાયે તો જાણાવને ગુરુદેવ,
 આપ ઉપર દઠ ભરસો ગણો, સાચે સાચો માધોશ સેવ,
 ધીરજધર ધ્યાને રે, ધીર સર્પ સત્વ કહુ ગુરુ૦ ૫

કાશી ૧૨૯ મી.

ઉત્તર.

નથી તારું કહેવું રે, કે પૂછવું કંઈ સાચું:

જુક્તિ હું જણાવું રે, ભાસે તેણે સહુ કાચું.

ટેક. ૧

કુઃખ દહને સહન કરાવવાં, તે તો તિતિક્ષા નવ કહેવાય;

પણ કર્મથકી દૂડાં કષ્ટકેરી, પ્રાપ્તિ જે માંહી થાય,

સહન કરવું તે તો રે, તિતિક્ષા એવી વાંચું.

નથી૦ ૨

પ્રારબ્ધ લખિયાં કુઃખ જે આવે, જાણે તે બોગવે છૂટકો જાણ;

તે તો તિતિક્ષાને તરી ગયા ભાઈ, બોલે બીજું માગી લીધી હાણ,

મારું કહ્યું માને રે, તેને જોઈ હું રાચું.

નથી૦ ૩

હવે સમજાઈ ગયો હશે તુજને, તિતિક્ષાકેરો જે અર્થ;

તારો સરખાવ્ય લાગશે તુંને જોડે, જણાશે વાજ આવ્યો હું વ્યર્થ !

અર્થ રૂપી ગર્થ આપ્યો રે, પૂર્ણાનંદ હું પાચું.

નથી૦ ૪

ધીરજ ધરીને પિચાર તું કરજે, તિતિક્ષાતું સ્વરૂપ રાખજે ધ્યાન;

સમજીશ તો તરી જઈશ તું પળમાં, મળે મોંઘામાં મોઢું તુંને માન,

ધીરા ધરતી ધીરજ રે, આ જીવતર છે કાચું.

નથી૦ ૫

કાશી ૧૩૦ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી સમજાવો રે, સર્વ મકારે તુજને;

તમો વધા મુખ એવું રે, તારવો છે મારે તુજને.

ટેક. ૧

૪ તારો ૪૦—તારો કરેલો તિતિક્ષાનો અર્થ મારા અર્થ સાથે સરખા-
વી જો. ઉત્તર—પ્રારબ્ધ યોગથી જે જે કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય તે તે સહન કરવાં
તેનું નામ તિતિક્ષા.

ત્યારે તો પૂછીશ હું મનમાન્યુ, તેના ઉત્તર દલ્લે દવ,
 ગાત સ્વરૂપી સિદ્ધ જ્યારે મેં નિરખ્યા, ત્યારે દુ ખ દૂર કર્યા તતખેવ,
 કપાયા કર્મ દૂડા રે, સાર વશ્યુ સર્વ મને ગુરુ ૦ ૨
 ધૃતિ ધૃતિ જોગીજન કહેછે, તે ધૃતિ કોને કહેવી દવ;
 મુજને તો સાચે સાચુ જણાવો, જો ટળાવ્યો હું પદનો આહમેવ,
 એને જાણુ હું જોવી રે, તેવી દાખુ શુભ દને ગુરુ ૦ ૩
 ઉદ્ભવ નવ કરવો કંઈ મનમા, તેને ધૃતિ કહું હું સાર,
 ખરેખરી વાત હું તો સમજ્યો છુ, કયો એના ઉપર ઘણો વિચાર,
 એમા નથા સશય રે, રજ ગુરુ ૦ તો મને ગુરુ ૦ ૪
 માત્ર કહેવું ખરૂં માનતા હો તો, જાણાવી દલ્લે આ વાર,
 ધૃતિકેરો તો ધીરને ધ્યાને, કરવાનો દદ વિચાર,
 છે તરવાકેરું સ્થાનક રે, મરવી જોઈએ ધૃતિ જને ગુરુ ૦ ૫

કાશી ૧૩૧ મી.

ઉત્તર.

નકામું નકામું રે, અનુમાન તુ તો કરે,
 જે જોઈએ તે ન લેતો રે, શો લોકિકપણે અર્થ શરે ? ટેક ૧
 ધીરજકેરું ધ્યાન એવું ધરવામા, તારે લાભ નથી તવ માત્ર,
 તારે જાણવાનું તે દઉ જણાવી, મેં માન્યો છે તુને કિંચિત પાત્ર,
 સમજ સમજવું રે, દદતા ધરે તો તો તરે નકામું ૦ ૨

૩ ધૃતિ—ધીરજ—મનને પકડી કે અટકારી રાખવાનો શુભ પ્રયત્ન—
 ધૃતિનું શુ લક્ષણ છે ?

૧ લોકિકપણે ધન—અર્થાત્ત સમ્પત્તિ પારિભાષિક અર્થ છોડીને લોકિક
 (લોકીઆ સામાન્યપણે વપરાતો) અર્થ કરે એ તેથી શો અર્થ મરવાનો છે ?
 ઉત્તર—દદતા ધારણ કરીને છદ્ધિઓ વગેરેના વેગને રોકવા તેનું નામ ધૃતિ

જીભકેરા સ્વાદ થાય ને તુજને, તેને ચેકવા વારંવાર;
 બીજી ઈદ્રિઓનું જાણવું એવું, ને પામવો ધૃતિનો પાર,
 ધીરજ કહેવી એને રે, સમજે એવું તે ના મરે. નકામું ૦ ૩

ઇંદ્રિયાદિકના વેગને ને જન, રોકી રાખે નિરવાણ;
 ધૃતિધર તો તેહ કહેવાયે, બીજા સર્વે જાણો અજાણ,
 સમજ ધરી સમજાણ રે, ડરવ્યે ન કોઈનો ડરે નકામું ૦ ૪

ધૃતિકેરું ધ્યાન એ વિધ ધરજે, કરજે આચરજે એવા કર્મ;
 તો તો તરીશ ને તારીશ ભાઈ, મળ્યા જનને જણાવી ધર્મ,
 થા ધૃતિધર ધીર રે, તરીશ તેણે તું તો ખરે. નકામું ૦ ૫

કાફી ૧૩૨ મી.

મશ્ન.

ગુરુ થો બતાવી રે, દાનકેરી સહુ રીતિ;
 પિંડ માહી કરાવો રે, પૂર્ણ એની પરતીતિ દેક. ૧

દાનેશ્વર થઈ દાન તો દેવુ, ધન અર્પવું અપરમપાર,
 કોઇક તો ધન અર્પવા માહે, ગણે છે પાપ અ બાર,
 ધાન્ય કહેછે દેવુ રે, કરે ન કોઇ અનીતિ. ગુરુજી ૦ ૨

તે ધાન્યને વેચનાર ફરે જન, ધન આપે તો કરે મધપાન;
 વસ્ર આપે તો તે પણ જઈ વેચે, ત્યારે શેનુ તે દેવુ દાન,
 દાન કોને કહેવુ રે, જાણાવો તેની નીતિ ગુરુજી ૦ ૩

દાનેશ્વરી પદ મોટામા મોટું, જેની ગણના ન કોથી ગણાય,
 પોતાનો જીવ તો આપી દતા જન, એ શું ગુરુ જોણુ મનાય!
 મુખ માગ્યુ આપવુ રે, દતાં ન ધરવી ભીતિ ગુરુજી ૦ ૪

દાન દવાતુ તો સમજી હું એવું, આપ મનમાં ધરો શો નેમ ?
 મુને જાળવી સહુ જીવિત જાગાવો, વાઢી નાખો મારો વે'મ,
 ધીરને કરો હારો રે, જાએ નેમ જગ છતી. ગુરુ ૭૦ ૫

કાશી ૧૩૩ મી.

ઉત્તર.

દાન કહેવું કોને રે, તે હું જણાવુ તુજને; છે મીતિ તો પૂરાણ રે, તારાપર તો મુજને.	દેક. ૧
દાનેશ્વરી થઇ દાન તો દેવું, મોટું પદ તેમાં મનાય; જ્ઞાનદાન જો દ જોગીજન, તે વાત તો વારૂ ગણાય, બીજું નથી કામતુ રે, જણાવી દઉં સહુ તને.	દાન૦ ૨
હવે દાન તો કહેવું કોને, તેનો ઉત્તર આપુ આજ; પ્રાણીકરો દ્રોહ છોડી દેવો, તેને દાન કહે ચોગારાજ, બીજું નથી દાનજ રે, ભટકો ભલે વને વને !	દાન૦ ૩
દાનકેરી એ મે પેર પાતાવી, તું સમજ્યો હોઇશ સિકાંત; મેં કહ્યું તેવું જો દાન સમજે તો, થઇ જાયે તુ મહાત, શાંતવૃત્તિ ધરવી રે, વસવું જગજકેરે જને	દાન૦ ૪
દાનદેવું અને દાન શુ તેની, રીત કહી ધરી મેમ; તારો તો મેં જડામૂળથી કાપ્યો, આજ તો દાનનો વે'મ, ધીરજ ધરી જોએ રે, ધીર દાન નથી ધને !	દાન૦ ૫

કાશી ૧૩૪ મી.

પ્રશ્ન.

વારૂ કહો સાંધ રે, પૂછું મેમ ધરી હવે;

- વાતો સર્વ સમજવો રે, રસવાળે આપ રવે. ટેક. ૧
- વ્રત તો કોને કહેવું ગુરૂ મારા, તે સમજવો સર્વે દયાળુ;
આપના જાણ્યામાં તો છે સર્વે, વ્રતકેરાં જે કૃત્ય વિશાળ,
સમજવો તે મુજને રે, આણી સારે અનુભવે. વા.૩૦ ૨
- એકાદશી તો સહુ જને કરવી, દશમે એકલુક્તા રહેવું સાર;
દ્વાદશીએ પણ તે વિધ કરવું, તેના પમાડો ગુરૂ પાર,
એ શું થયાં વ્રતજ રે, કવિઓ મોટા કરી કવે. વા.૩૦ ૩
- ગોતરાટ કરવાને ગાયો તો પૂજવી, ખાણું એક દિન આંતરે સાર;
એ સર્વે તો ગુરૂ વ્રત મનાયે, ઉતરે વ્રત કરનાર ભવજળ પાર,
એ સર્વે ગુરૂ સાચું રે, દિવ વાટે ઘાટે લવે ! વા.૩૦ ૪
- મારા મનની પ્રતીત ન થાયે, માટે પ્રશ્ન પૂછું ગુરૂદેવ;
વ્રતનો નિર્ણય દેજો બતાવી, સમ્યક્ સાધી નથી મે રોવ,
ધીરને દેજો ધારણ રે, જે છે અનુભવે નવે ! વા.૩૦ ૫

કાશી ૧૩૫ મી.

ઉત્તર.

- વા.૩ પૂછી વાતડી રે, કબે તારું હું કાપું;
પથારથ ઉત્તર રે, તુંને તો આજે આપું. ટેક ૧
- એકાદશી આદિક વ્રત જે જે, કરે જગતના જન;
તેને તો વ્રત ન માનું અમો કદી, મુણી થાઉં નહિ મસન,

૧ રસવાળે ૪૦—આપ રસવાળા રવ(રાખ્દ)થી સર્વ વાતો સમ-
જવો. ૩ દશમે—દશમી તિથિએ. એકલુક્તા—એક વાર ભોજન કરીને
૫ જે ૪૦—જે ધીરે નવીન અનુભવમાં આવ્યો છે. પ્રશ્ન—ત્રણ કોને
કહેવું? ૧ ઉત્તર—વિષયભોગનો ત્યાગ એજ વ્રત જાણવું.

- મન નવ રીઝે રે, જાપ અજાપા જાણું. વારં ૨
- ભોગને ભોગવવા નહિ લાઈ, તેના પર અરુચિ ધરવી અપાર;
- તેને તો અમો માનું છું નિશ્ચે, વ્રતતણો પ્રકાર,
- બીજાં નથી વ્રતજ રે, દુનિયાનું એ તો દાણું. વારં ૩
- એકાદશી કરતા ને ભોગ ભોગવતા, લાખો જોયા છે જન;
- નવરાત્રી કરતા ને નાર નિરખતા, શું તેથી વ્રત થાયે પ્રસન્ન,
- ભોગને ભગાડે રે, ઉત્તર એનો હું આપું. વારં ૪
- એ તો વ્રત નથો કોઈ કાળે, સાચેસાચું તું માન;
- એ વ્રતથી તો આવે નવ કાંઈએ, લેવા સ્વર્ગધકી વિમાન,
- ધીર વ્રત મેં ભાખ્યું રે, મોટું તેને તું માણું. વારં ૫

કાશી ૧૩૬ મી.

પ્રશ્ન.

- સંશય ટાળો મારો રે, સાંઈ તમે કૃપા કરી;
- સમજાવી દો સરવે રે, શિષ્ય મારો હૈર ધરી. ટેક. ૧
- શૂરાપૂરા થઈ રાગુમાં ધાવું, મારવા રાત્રુ અનેક;
- હુધિયાર બાંધી ખુખારા કરવા, રાખવો મોઢામાં મોઢો ટેક,
- ખખડાવવાં ખાંડાં રે, અરિકાયા કરવી પરી. સંશય ૨
- અમે બેશીને અસવાર કહેવાણું, સૂકાવણું ન્તેરાળા માંય;
- સાખાશ સાખાશ એવા રાખે સુણવા, બાકીપણું ન રાખવું કાંય,
- શીશને મૂકી આણું રે, જાણવું ન જઈશ મરી ! સંશય ૩
- લાલ ધરવી ને રાખવી હિમ્મત, કરવું પરાક્રમ તો પૂર;
- કથાવવી કીર્તિ લોક માંડે, કહેવાણું સાચા શર,

મણી થાય તો વરવી રે, ઇંદ્ર અપ્સરા સુંદરી. સંશય૦ ૪
 ગુરૂ શૂર તો તેજ કહેવાયે, એટલું પૂછવું છે મારે જાણ,
 માર ખરું હોય તો કહી દીજે, ભાખ્યું મેં જોઇ પુત્રકંતુ મમાણ,
 ધારણા ધીરકેરી રે, જુઓ ખાતેથી છે ખરી ! સંશય૦ ૫

કાફી ૧૩૦ મી.

ઉત્તર.

માઈ કહે સુણ્ય એવા રે, માયા શૂરવીર ભાણુ ;
 પરાક્રમ કહેવા કોને રે, તે તો તુને આજ દાણુ. ટેક ૧
 હિમ્મત ધરવી ને હયિયાર બાધવા, અરિ સગે મચાવવો જંગ,
 એ તો અપ્સરા વરવાની અદ્વિજામણુ ધારવો મનમા એ પ્રસંગ,
 બીજી નહિ વામના રે, ઇચ્છે એટલે કયા ચાણુ ? સાઇ૦ ૨
 સાચા શૂરા તો તેજ કહેવાયે, છુ વિવેકી કરને નિચાર,
 જે વાસનાને અટકાવે તે, સાચા શૂરાનો ધરે ટેક સાર,
 અડગ માને તે તો રે, એવે શૂરે રણ રાખ્યું !! સાઇ૦ ૩
 બીજી શૂરા તો બાપડા સર્વે, ખરો માર સહે નવ કાય,
 અપ્સરાની આશા તૂટી જ્યારે, ત્યારે તે તો નિરાશી થાય,
 જાયે નાશી રણયકી રે, પુરૂષપણુ હું પાણુ. સાઇ૦ ૪
 એવા નાસતા તો અનેક જાણાયા, મુણ્યા પારવિનાના કર્ણી,
 વાસનાજીતે કોઈ નવ નાઠો, રાખ્યા મહાઅરિને જોણે શર્ણી,
 ધીરને દીની ધારણુ રે, એવા સુણ્યા અમે લાણુ સાઈ૦ ૫

૨ એટલે—(સુખની કે મહત્વની) ૪ પાણુ—આગમચથી જહૂણી
 ઉત્તર—જે વાસના(ઇચ્છા)ને જીતે તેને શૂરો સમજવો

કાશી ૧૩૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી નિવારો રે, સંશય મારે સહેલો;
 વિદ્ય વિદ્ય થાય કલ્પના રે, રખે થાઉ હુ ઘેલો. ટેક. ૧
 બીજા ઉપર પ્રતીતિ નથી મારી, માટે નિર્મળ કરો નરનાથ;
 મારા સંશય સર્વ દૂર કરીને, જાલો ગુરુજી જન્મણો હાથ,
 સાંધ સમજાવો રે, કુંડે કાઈ નવ ઠેલો. ગુરુજી ૨
 સત્ય તો મારે કહેવું ગુરુ કાને, એ સંશય પડિયો આજ;
 વેગે વાહાલાજી નિવારો તેને, કરો દો આપના શિષ્યનું કાજ,
 પરમારથ કરવા રે, સમાધિ સાધી મેલો. ગુરુજી ૩
 સાચું વચન તો બોલવું મારે, એવું પાશુ કરવું ધરી ટેક;
 તેને શું સત્ય ગુરુ મારે કહેવું, બેગે ધારી સત્યતાણો વિવેક,
 સંશય ટાળી નાખો રે, બ્રહ્મચરંગમા રેલું. ગુરુજી ૪
 સાચું સમજવાની ઇચ્છા છે સખળી, તો તે દખાડી દીને દયાળ;
 આપના પિના નથી અવનિર્મા, કોઈ મારા પર થનાર કૃપાળ,
 ધીરાને કરો હીરો રે, ખાંડાની ધારે હું બેલું. ગુરુજી ૫

કાશી ૧૩૯ મી.

ઉત્તર.

સમજ સમજવું રે, સત્યનુ સ્વરૂપ તને;
 તું ધારેછે મન જેવું રે, રૂચે ન કાંઈ તેવું મને. ટેક. ૧

૩ પરમારથ ૪૦—શિષ્યના સંશય છેલ્લા રૂપ પરમાર્થ કરવાને,
 આપે સમાધિ સાધી હોય તો તે પણ પડી મૂકા પ્રશ્ન—સત્ય તેને કહેવું?
 ૧ ઉત્તર—નિરંતર બ્રહ્મચિંતન કરવું એજ સત્ય છે

સત્યની બ્રમાણમાં સર્વે બ્રમાએ, બોલે સાચું બોલવું એહ સત્ય;
 તરવું તારવું એથી તો જાણે, કરી ઝીણામાં ઝીણી મત્ય,
 બીજું માને જૂઠું રે, ઝીકણાં તો ઝીકે જને. સમજ૦ ૨

સાચાબોલા જનમા કહેવાયે, તેમાં માન માને અપાર;
 પણ તેને તો સત્ય હું નથી લેખવતો, સત્ય સ્વરૂપ કહું નિરધાર,
 છે સહેલું સમજવું રે, તું આજ આગ્યો શુભ દને. સમજ૦ ૩

સત્ય ઉચ્ચવું તે સત્ય નથી કાઈ, કે ધરવું તેહતાણું અભિમાન;
 પણ બ્રહ્મનો વિચાર નિરંતર કરવો, તેને સાચેસાચુ તું સત્ય માન,
 બીજું તો બૂડાડે રે, ડૂબી જવું એવે ધને. સમજ૦ ૪

ધ્યાન ધરીને તુ જોને વિચારી, મારી લાગશે સારી વાત;
 બીજી સર્વે તો બૂડાડશે તુજને, જોટી જોટી કરાવશે ખ્યાત,
 ધીર ધરી ધીરજ રે, વાસ વચ બ્રહ્મ વને. સમજ૦ ૫

કાફી ૧૪૦ મી.

પ્રશ્ન.

ઋત તો કહેવું કોને રે, તે જાણાવી દીને આને,
 સંશય ટાળો નાખો રે, શિષ્યકેરા ભક્ષા કાને. ટેક. ૧

સાચુ બોલવું તેને ઋત હું તો માનુ, બીજાનો મનથી ન રાખું ભાર;
 સત્યવક્તા કહેવાઈ ફરું હું, વળી કહેવાઈ ઋતતણો ધરનાર,
 માનો તેને ઋતજ રે, હું થી જૂઠા જન લાને. ઋત૦ ૨

મારા જેવું તો પ્રત નવ કોઈયો, ગુરૂજી કદી રખાય;
 જૂઠા બોલો મુને પ્રાઇ કહે તો, તેના પલક માહી મા શું જાય,

- કઠોર વેણુ ભાણું રે, એ પેર નતધર રાજે. નાત૦ ૩
- બીજાની બડાઈ મુજ આજે ન ચાલે, મુણાણું કડવાં અતિશે વેણુ;
 ઘડી ઘડીમાં ચડાવી દેહ, જન જૂઠો જોઈ હુનેણુ,
 એ આચરણું જે મારું રે, ખરું જોડું કરો આજે. નાત૦ ૪
- અમને તો જે જે અ શય પડતા, છે તેના નિવારતા તમે જાણુ;
 બીજાનું તે નવ કરણું અમારે, તલમાત્ર ગુરૂં પ્રમાણુ,
 ધીરને દીજે ધારણુ રે, જ્ઞાનદાનને સાજે. નાત૦ ૫

કાશી ૧૪૧ મી.

ઉત્તર.

- ગુરૂં કહે જાણાણું રે, જાણી જા તું ભાઈ;
 મત્ર નથી મ્રાંઈ મોટો રે. ગોવિંદગુણુ લે ગાઈ. ટેક ૧
- એકલું સાચું જોલતા જે જન, તેણે ન કન ધર્યું ન કહેવાય;
 કતને માટે શું શું તારે જોઈએ, આજ તેનાં લક્ષણુ તુ થી લેવાય,
 દહ મન ધારીને રે, કરી લે તુ તો કમાઈ. ગુરૂં ૨
- સાચાની સાચે સારું લાગે તેણું, જેહ જોલણું મારા શિષ્ય,
 નત તેને તો જ્ઞાની જન કહેતા, એ જોગીએ જાણણું જોઈએ લવિષ્ય,
 ન જાણે તે જૂડે રે, સત ન કરે સહાઈ. ગુરૂં ૩
- નતનું સ્વરૂપ સમજણું હવે, ઉત્તર આખ્ય તેના તુ આજ;
 હાજ એણું તારે કહેણું તો જોઈએ, ન ચંદ્રશ કૃતમ્ ધરે કાજ !
- શકા હોય તો પૂછજે રે, ટળે તારો લઘુતાઈ. ગુરૂં ૪
- ધ્યાનમાં ધારજે મારી વાતો સહુ, આજુમૂઝી જાણી નિરધાર;

૩ કઠોર ૪૦—જે મને જૂઠો કહે તેના પ્રતિ પ્રશ્ન—નત કોને કહેણું ? ૧ ઉત્તર—સત્ય અને મંત્ર વચનને નત કહેણું.

સામાન્ય મૂલની સમજ નહિ સહુ, છે ભારેમાં ભારે એના ભાર,
ધિંગડમલ મધને રે, ધણી ભણી જા ધાઇ. ગુરુજી ૦ ૫

કાશી ૧૪૨ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી સમજવો રે, ત્યાગ કોને કહેવો મારે;
ધીરજ રહુ ધારી રે, પ્રશ્ન પૂછું વાર વારે. ટેક. ૧
પંચકેશનો ત્યાગ કરે તે, ત્યાગ માનું ગુરુદેવ;
વહાલાં ઉપરથી રાગ તણુ તે, ત્યાગ માનુ તતજેવ,
દેવસેવા મૂક રે, ત્યાગ રૂપ મયુ ત્યારે. ગુરુજી ૦ ૨
મિત્રકેરું તો કહ્યું નવ માનુ, ત્યાગ તેનું તો નામ કહેવાય;
હડીલો થઇ અવનિમા કરે તે, હુ પદપણુ લહેવાય,
ત્યાગ નામ તેનુ રે, સમય મળવો સારે ગુરુજી ૦ ૩
ઘરકેરા કાજ અનેક હોયે, તે તજી જાનાજી જાણુ સાર,
વહાલાના વેણુનો ત્યાગ કરવો તે, ત્યાગ માનુ નિરધાર,
તરિયાની તૃષ્ણા તોડુ રે, ભયે ઉપોષણુ ધારે. ગુરુજી ૦ ૪
આડો આપું ઇચ્છેલી વસ્તુમા, કોઇનુ કહ્યું ન કરે લગાર,
ત્યાગ હુ તો સમજીછુ તેને, મહાભાગ ! ખરા મારા વિચાર !
સાચેમાયું લાખો રે, ધીર તો એણુ ધારે ! ગુરુજી ૦ ૫

કાશી ૧૪૩ મી.

ઉત્તર.

ગુરુજી કહે જૂઠું રે, હડીલાપણુ એ તો;

૨ ગગ-પ્રીતિ ૪ તરિયાની ઇ—સ્રી ભલે જૂએ મરે, તથાપિ તેના
સખ ધી તૃષ્ણા તજીને જતો રહુ, તેને ત્યાગ કહેવો ? પ્રશ્ન—ત્યાગ કોને
કહેવો ?

ત્યાગ નથી તેમાં રે, ચતુર ચેલા ચેતો. ટેક. ૧
 સર્વ વસ્તુપર વૈરાગ્ય ધરવો, છે ત્યાગ તો તેનું નામ;
 ત્યાગ બીજા કશાને ન કહેવાયે, કાંઈ સરે ન તેયકી કામ,
 ત્યાગની વાતો એવી રે, વઢેલો વાટે વહેતો. ગુરૂં ૨
 મિત્રનું ન માનવું ને સમા રહાવવી, એ તો હઠીલાપણાની વાત;
 મારો કકકો ખરો કરવાના એમાં, પડે જાત તેવી તો ભાત,
 સમજ સમજવું રે, લક્ષણ ત્યાગનું લહે તો. ગુરૂં ૩
 માનવું માતપિતાનું ન સાચું, રખડવું યાત્રા કારણ રાન;
 એ તો વાતો સહુ હું પદપણાની, લજા જન યદ્ય ભૂલવું ભાન,
 ન ત્યાગ કાંઈ તેતો રે, આખર અગે દુઃખ સહેતો. ગુરૂં ૪
 ઢોંગી સંત તો હજતા એને, સાથે લઈજતા નિરધાર;
 માર ખવડાવતા મોટો મોટો કહી, તે સમજતો નહિ કાંઈ ગુમાર,
 ચેત ચેતાવું રે, ધીર વહેતે એ વહેતો. ગુરૂં ૫

કાફી ૧૪૪ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂં કહો ગરવું રે, પૂછી પાર તો લેવો;
 ધન કહેવું કોને રે, દાવ મૂકી નવ રવો. ટેક. ૧
 ધનકેરા તો અંબાર ભરિયા, મારા ઘરની માંય;
 તેને તો લેવા અનેક દૂરે જન, કહી મુને કાંઈનું કાંય,
 લાલચે લપટાયે રે, માની મીઠા મેવો. ગુરૂં ૨
 નાશવંત એ ધનને હું લેજું, તો તે દ્રવ્ય શોણે કહેવાય ?
 બીજું જાણતા દો તે ઘોને જાત્રાવી, સંસાર સાંત યથે રહેવાય,

સાચું સમજવો રે, ધનવાન કેવો કહેવો. ગુરુજી ૩
 પશુ પક્ષી આદિક ધન હોયે, તે તો ફીટી પલકમાં જાય;
 એવું તેવું ધન સર્વ જવાનું, ત્યારે કિયું ધન તો અચળ કહેવાય
 બતાવો મને એવું રે, લાભ રૂઝો મે લેવો. ગુરુજી ૪
 ધનવાન કિયો કહેવો ગુરુ મારે, ધન કોને કહેવું નિરધાર;
 સત્યારથ કહું ઘો સમજવી, પામરજનને પમાડો પાર,
 ધીરાને કરો હીરો રે, અર્થ સમજવી એવો. ગુરુજી ૫

કાફી ૧૪૫ મી.

ઉત્તર.

શાણા શિષ્ય સાંભળ્યે રે, વાત કહું સાચી તને;
 તારું મન પરોવાયું રે, જાણવાને અચળ ધન. ટેક. ૧
 તે તુજને જાણાવી દઉં પલકમાં, નવ લાગે એમાં કશી વાર;
 સલક્ષણો યા સર્વ સમજીને, વધશે ભારે તારો ભાર,
 વાહવા ! કહેવાશે રે, જગતકિરા રાંઈ જને. શાણા ૨
 જન માનવું તું તો જરૂર જાણે, ધર્મ અચળ ધન નિર્માણ;
 બીજું ધન તો કોઈ નથી ભાઈ, પૂરેપૂરું સમજ પ્રમાણ,
 ધનવાન કહું હાવાં રે, ન જવું પડે ખૂંટવા વને. શાણા ૩
 ધર્મકેરો જે ધારક જન તે, ધનવંત કહેવાયે સાર;
 બીજો ધનવંત ધરાણીમાં નથી કોઈ, વળી વળી કરચને નિચાર,
 સાર એ શોધાશે રે, આવીશ ત્યારે શુભ દને. શાણા ૪
 ધનવાન ને ધન બે તું સમજ્યો, યદ્ય ગયું તારું સહુ કાળ;

૫ સત્યારથ છં—હું એમ કહું કે જે સત્યાર્થ હોય તે મને સમજાવ
 ઘો. પ્રશ્ન—ધન કોને કહેવું ?

હાવા વળી પૂછ્ય બીજુ જે અતર, તારે હૃદે બાધી પુણ્યની પાળ,
ધીર તરી જા તેણે રે, ભીજા સદા સુધાધને શાણાં ૫

કાફી ૧૪૬ ની.

પ્રશ્ન.

ગુરૂ જી ગણવો રે, યજ્ઞકેરા કારણ હવે
યજ્ઞ તો કોને કહેવો રે, આણો એવે અનુભવે ટેક ૧
યજ્ઞકેરં રૂપ હું તો જાણુ છું, તેણે જાણાવી દઉં આજ,
મારી સમજણ પ્રમાણે હું બોલીશ, માત્ર કરજે સાત્ર સહુ કાજ,
ભટક્યો ભ્રમ માહી રે, રાખો ગુરૂ બળતો દવે ગુરૂજી ૨
અનેક અનેક ક્રિયાઓ કરવી, ધરની એવી સહુ ધ્યાન,
યજ્ઞ તો તેને માન્યો મારે, સાચેસાચી ધરી મન માન,
ક્રિયારૂપ અમલ રે, કરવો યજ્ઞ દિન કવે ગુરૂજી ૩
એવો યજ્ઞ તો હું માનુ છું નિત્યે, તમે કેવો કહો ગુરૂદેવ,
તે તો સરવે મુજને સમજવો, સાધુ રૂટે પ્રકારે તમારી સેવ,
અવા યજ્ઞ કરતા રે શાણાં મે તો જોયા સવે ગુરૂજી ૪
બીજી રીતિ કંઈ હોય એમાં, તો તે દખાડો ગુરૂ દયાળ,
શિષ્યને સમજાવી પડિત કરી દો, ભયુ લખો ધન હું આ ભાળ,
જાણ ધીરની પ્રુઝાવો રે, નહોભાય મન મારૂં નવે ગુરૂજી ૫

૫ સુધાધને—અમૃતના વસતી ઉતર—ધન એજ ખરૂં ધન
સમજનુ ૪ સરે—સરે અથવા મ ૫ (કાવતુ) મળતા જોયા

૫ જાનુ ૧૦—તમે મારા બાળમાં જનુ લખો, હું આ બાળ તમારા
આગળ ધરૂં છું પ્રશ્ન—યજ્ઞ કેને કહેવો ?

કાફી ૧૪૭ મી.

ઉત્તર.

યજ્ઞ સમજવું રે, હવે હું તો શિષ્ય તને;
 સમજી જી સદે લેઈ રે, આનંદ થાય કહેતાં મને. ટેક. ૧
 યજ્ઞકરો વિધિ તેં જે ભાખ્યો, તેથી યજ્ઞ ન થાય લગાર;
 દિવ્યકેરું એ તો કારજ કરતા, ભાગી નાખે ઉલટો તારો ભાર,
 ખોટોખોટું સમજાવે રે, ભુક્તિ ઉપાધી તે જને. યજ્ઞ૦ ૨
 હું રૂપ જાણી જે યજ્ઞન કરવું, તે યજ્ઞ જાણવો નિર્વાણ;
 બીજી વાતો સહુ જીવ વિનાની, જાણવું બંધનકેરું પ્રમાણ,
 હાણ થાય હેલામાં રે, આવે ન સાચી વાત કને. યજ્ઞ૦ ૩
 યોગીશ્વરો જેવો યજ્ઞ કરતા, તેવો યજ્ઞ તુંને દેખાયો સાર;
 યજ્ઞ કરવાની ઇચ્છા જો થાયે, તો આવો યજ્ઞ કરજે નિરધાર,
 પાર ત્યારે પામીશ રે, ભીજઈશ સુધાધને. યજ્ઞ૦ ૪
 ભીજ યજ્ઞમાં તો બૂડી જઈશ નિશ્ચે, યજ્ઞન કરવા બેઠો જેણી વાર;
 તું ને તારો કરણહાર તો બૂડશો, આખર ખાશો જમડાનો માર,
 ધીર ધરજે ધ્યાને રે, ન લોભાઈશ એવે ધને. યજ્ઞ૦ ૫

કાફી ૧૪૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુ યજ્ઞ સમજાવ્યો રે, સમજ્યો હું તો સરવે ખરું;

૨ ઉપાધી—ઉપજાવી. ૫ યજ્ઞન કરવા—પૂજવા. કરણહાર—યજ્ઞ
 કરાવનાર. ઉત્તર—આત્માનું સ્વરૂપ જાણીને તેમાં એકાગ્ર થવા રૂપ પૂજન
 તે જ યજ્ઞ.

- વળી પાછી હું તો રે, શકા તેને લગતી કરું. ટેક. ૧
- તે શકાનું મમાધાન કરો ગુરુ, ધાય ત્યારે તો મારૂ કાળ;
દક્ષિણા કોને કહેવી ગુરુ મારે, તે સર્વ સાચુ જાણાવો મહારાજ,
કારણ કરો મારૂ રે, ચરાણુ આપકેગ ધરૂ. ગુરુ ૦ ૨
- મારી પાસે ધન જે જે હોયે તે, આપણુ વિખતે મારે જાણુ,
તેને તો ગુરુ હું દક્ષિણા માનુ, બીજી દક્ષિણાનું કાંઈ પ્રમાણુ,
રોજવવા દિનને રે, એ હું દક્ષિણા ઉચ્ચરું. ગુરુ ૦ ૩
- મારા સર્વ લુપ્તનને મુખ કરીને, સોનું હોય તે દ્રુષ્ટ દાન,
દક્ષિણા તો મારે માનવી જેને ઘર વાડી જેણુ કરણુ સ્મશાન,
જોડુ છે એમા કાંઈ રે ? અતર જુડુ નવ હું ભરૂ. ગુરુ ૦ ૪
- આજ સુધી સમજ્યોહું આણુ, તે સમજ્યુ મારૂ ખરૂ કે અસત્ય,
ગુરુજી મુજને જાણાવો દીને, મનિ મુજાય છે મારી મત્ય,
ધીરને દો ધારણુ રે, મારૂ જોડુ ધાય તેણુ ડરૂ !! ગુરુ ૦ ૫

કાફી ૧૪૯ મી.

ઉત્તર.

- શાણા શિષ્ય સાભળ્ય રે, પ્રમાણુ કહું દક્ષિણાતાણુ,
સાચી વાત સમજવુ રે, સાડે ભાગ્ય તાડે ગણુ. ટેક. ૧
- યજ્ઞનારાયણુ રાજ કરવાને, દક્ષિણા દેવી પડે જોણી વાર,
ત્યારે તો જ્ઞાનદાન અર્પજે તુ ભાઈ, પામીશ દક્ષિણાનો ભનો પાર,
એ દક્ષિણામાં દક્ષિણા રે, સશય મર્ચ તારા હણુ. શાણા ૦ ૨
- જગતમા બીજી દક્ષિણા નથી કોઈ, જ્ઞાનાપદેશ સમાને જાણુ,
પસમી વાતો સારી સહુ યાચે, ખૂર કરી જોને તુ પ્રમાણુ,

ભલાઈ મળે બૂતળ રે, બૂકું હું તો નવ ભણું. શાણાં ૩
 એ દક્ષિણા દેઈ ઘણા કમાયા, તાર્યા તર્યા ઘણા નિર્વાણ;
 રાજ થયા જન સર્વે તો અધી, નથી રજ ખોટી મારી વાણ,
 સત્યારથ કહેવું રે, માન્યું ખોટું જને ઘણે. શાણાં ૪
 ધીર ધીરજ ધરીને તું આપે, જ્ઞાનાપદેશની દક્ષિણા જાણ;
 તેમાં તરવાનું તો તારે છે નિશ્ચે, લક્ષણવંતુ મેળવી લા'ણ,
 છે કમાઈ જવાનું સાચું રે, પૂરેપૂરા આવ્ય પણે. શાણાં ૫

કાફી ૧૫૦ મી.

પ્રશ્ન.

બળ કોને કહેવું રે, બતાવી દો ગુરૂરાઈ;
 હું સમજ્યો છું જેવું રે, તેવું તો દઉં બતાઈ. ટેક. ૧
 છુદ્ધિનું બળ મારું હોયે જ્યારે, ત્યારે મારે સમજવું આમ;
 બીજું બળ તો નહિ અવનિમાં કોઈ, હેડા મારાથી મોટા તમામ,
 તારું હું બૂકતાને રે, ભલે બૂકું હું ભાઈ. બળ ૨
 અંગનું બળ હોયે અતિશે, તો કબજ કરું અરિ તમામ;
 કેદમાં પૂરીને કરું કીડીઆરી, રમાડી દઉં કોઈના હું રામ,
 કામ કરી નાખું રે, જમડાને લેઉં સાઈ. બળ ૩
 ધનનું બળ જો હોયે મુજમાં, તો ભોગવું વૈભવ અનંત;
 મોટા મોટા મનુષ્યને મોઢે, મારે તો કહેવાયું મહંત,
 ધન મારે માનવું રે, છે એથી જૂઠા જરૂરાઈ. બળ ૪

૫ પૂરેપૂરા ઇ—તુ પૂરેપૂરા પણ (સારા)માં આવ—પૂરેપૂરે સાકું
 (લેવાદેવાનું) કર. ઉત્તર—જ્ઞાનદાન એજ દક્ષિણા છે. ૧ પ્રશ્ન—બળનું
 સક્ષય શું? બતાઈ—બતાવી.

એવાં એવાં બળ હું ગુરૂ માનું, પણ સમજું ન બીજું કાંઈ;
તમારે મતે બળ કહેવું તે કાને, તે સમજવો સાચુ સાંઈ,
ધીરને ઘો ધારણ રે, ગુરૂગણ જાણે ગાઈ. બળ ૦ ૫

કાફી ૧૫૧ મી.

ઉત્તર.

સમજ સમજવું રે, પમાડું બળ પાર ખરે;
સાચેસાચો મનમાં રે, વિચાર તે તો વાર કરો. ટેક. ૧
બુદ્ધિબળ કે અગળજા ભાઈ, વા ધનબળ કહ્યું તે મુખ;
તે તો કરુ તારે કામ ન આવે, ઉલટું થઈ પડે એથી દુઃખ,
ન આવે મુખસમાધુ રે, દિલવિચ એથી ડરો. સમજ ૦ ૨
એવડે કાંઈ કેદ ન થાય, થાય તો છૂટી છૂટી જાય;
ન છૂટે તો તારું કારણ કયજે, તું તો ગોદા ઘણાઘણા ખાય,
ખરું બળ હું દખાડુ રે, તેના બાર તેમાં ભરો. સમજ ૦ ૩
ખરું બળ તો હું માનુછું તેને, જેનાપડે કેદ થાય તારું મન;
પ્રાણાયામની સુદ્ધિવ્રત્યુક્તિ કરીને, મન રાખે કબજે તું અનુદિન,
બળ તેને હું માનું રે, ખાતેથી તજ્ય ખરખરો. સમજ ૦ ૪
બળ વિષે સમજવી હીંધુ સહુ, હવે બાકી નથી તલમાત્ર;
તુ ને તો મેં મારા મનથી માન્યોજે, જ્ઞાન એવાને સાચો સુપાત્ર,
ધીરા ધરો ધીરજ રે, તો તો તમે દુઃખથી તરો. સમજ ૦ ૫

કાફી ૧૫૨ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂ કહો મુજને રે, હું પ્રશ્ન ને આજે;

- કરી ઘો મારું કારજ રે, જ્યમ જોઈ બીજા લાજે. ટેક. ૧
- શૌચ તો મારે કહેવું કોને, તે સમજાવી ઘો ગુરુદેવ;
- સાચે મને મેં તો કાંઈક કરી છે, ગરવા ગુરુ તમારી સેવ,
- તરવું મેં તો તેણે રે, ચઢી પુણ્યની પાજે. ગુરુ ૨
- મારા મનથી જેવું સમજું છું, શૌચતાણું સ્વરૂપ;
- તેવું બતાવી દઉં હું તમને, સાંભળજો મહાયોગીના જૂપ,
- મુને લાલ લેવાડ્યો સારો રે, હોલો મૂકાવ્યો સાદ્યો બાજે. ગુરુ ૩
- મળકેરો તો ત્યાગ કરવો તે, હું શૌચ માતું મહારાજ;
- એ ખરું કે ખોટું તે લાખો, આજ કરવા મારું કાજ,
- બીજા નથી ઇચ્છા રે, સમજો સરવે સાજે. ગુરુ ૪
- ખરા ખોટાની તુલના કરાવો, ને મારું હોય ખોટું નિરવાણ;
- સાચેસાચું હોય તો કંઈ ચિંતા નહિ, ન જોઈએ જેને તો ઝાઝાં પ્રમાણ,
- એવી ધીરની છે ધારણ રે, માત્રો રાખવું ને માજે. ગુરુ ૫

કાફી ૧૫૩ મી.

ઉત્તર.

- સાંઈ કહે ચેલા ચતુર રે, આતુરતા તારી નરખી;
- સમજાવી દઉં સટલેઈ રે, પૂરણ પેર મેં પરખી. ટેક. ૧
- શૌચકેરું સ્વરૂપ સનજાવું, સમજી જશે સટલેઈ આજ;
- કટલેઈ તો તારું કારજ યાશે, નહિ કોયી લેવાય તારી લાજ,
- ફુનિઆ ભજો ભાખશે રે, વૃત્તિ બાણશે સરખી. સાંઈ ૨
- કર્મ માંહેથી આસક્તિ તજવી, તેને શૌચ કહે સહુ સંત;

બીજી રીતે શૌચ કો ન બોલાયે, મળત્યાગે ન શૌચ રહત,
સમજવું સાચેસાચું રે, હૈડામાં જોને હરખી. સાંધ૦ ૩

બીજી વાતો સમજે તો ખૂડાડે, આ તો તારે તારાં પરિયાં સમેત;
ભાવ ધરીને તું જોને ભટકી, ધરશે જોઈ જન તારાપર હેત,
સારાં તો સાચું દાખે રે, નણાથી જોને નરખી. સાંધ૦ ૪

વળી પૂછવું હોયે તો પૂછી લે, આવે સારું માફું તારે ને ચત;
નિર્ણય તેના તો કરી દઉં સરવે, બોગ ભવિધ્યે શંકા રહત,
ધીરને દેવી ધારણુ રે, રખે ધડ તારું જય ધરખી. સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૫૪ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂજી ઘો ગણાવી રે, યમ કોટલે પ્રકારે;
મોટામાં મોટો માને રે, મૌનધર મુનિ ભારે. ટંક. ૧

તો તો તેનું સ્વરૂપ સમજવો, મારે જાણવાની છે ઇચ્છાય;
આજ પ્રસંગ મળ્યો મને પૂરો, અધૂરો મૂકું તો વારું વીતી જાય,
જાણાવો ઝટલેઈ રે, સહુ સમજવું મારે. ગુરૂજી૦ ૨

યમ કોટલે શું યમરાજ હશે ગુરૂ, જો એમ હોય તો કેવા પ્રકાર;
યમરાજ તો મૃત સૂરજનો, એમા વધુ નથી કંઈ વિચાર,
વારૂ વાત સમજાવો રે, મારો મારો કહો જ્યારે. ગુરૂજી૦ ૩

ચોગી મુનિ વારંવાર વદતા, યમ જાણે તે જીતે જન;
પાળે તે તો પ્રભુશો યદ જાયે, ત્યારે તે કહો યદ પ્રસન્ન,

૩ આસક્તિ—પ્રીતિ ૫ ધરખી જાય—પાછું દહી જાય (ધૃત—ધ
સારે કરવો, એ ઉપરથી) ઉત્તર—કર્મમાં અનાસક્તિ તે શૌચ જાણવું
૨ વીતી જાય —(મળેતો પ્રસંગ). પ્રશ્ન—યમ(મનોનિગ્રહ) ન
કેટલા પ્રકાર છે ?

સર્વે સમજાવો રે, ગુણગુણોશિંગળ થઈ ક્યારે ? ગુરુજી ૪
મારી વાતની મારે પડી છે, નહિ જીજને તેમાં અર્થ;
સે'લામાં સે'લું તે કપડું હું માલું, તેમાં નથી જતો કોઈના ગર્થ,
વ્યર્થ વાજે આવે રે, ધીર ધ્યાન એવું ધારે. ગુરુજી ૫

કાફી ૧૫૫ મી.

ઉત્તર.

સમજ સમજવું રે, યમકેરું સ્વરૂપ માયું;
જેં તો કર્યો છે નિર્ણય રે, તારું ન રાખું કંઈ કાચું. દેક. ૧
જાર પ્રકારનો યમ કહેવાયે, જે ધરે તે અમર કરે કાય;
ભવની ભાવટ ભાગી નાજે તે, કહેવાય યોગીતણી મહારાય,
અચળ થઈ જાયે રે, ભાગે કાળનું કાચું. સમજ ૨
અહિંસા તો આચરવી જોઈએ, સત્ય પાળવું જોઈએ સાર;
મનવડે પરાયું ધન નવ ઇચ્છુ, રહેવું અમંગ તો અવિધાર,
વાતો છે વસમી રે, જોવાપર હું રાચું. સમજ ૩
લજ્જાવાળા લોકમાંહી કે'વાયું, સંચય કરવો નહિ તત્તભાર;
સ્વધર્મના વિશ્વાસી તો થાયું, પાળવું બ્રહ્મચર્ય ટાળી વિકાર,
ધરવું મૌન માનવે રે, કે'વું પૂર્ણાનંદ પાચું સમજ ૪
સ્થિરતા પર્વત જેવી ધારવી, ક્ષમાવાન થવું નિરધાર;
જારમું અભય આપવું અરિને, એ યમકેરા સમજ પ્રકાર,

ધર ધીર ધ્યાનમા રે, યમનુ સ્વરૂપ સાચું.

સમજા ૦ ૫

કાફી ૧૫૬ મી.

પ્રશ્ન.

વા'લ ધરી મુજ પર રે, યમ કહ્યો ગુરુદાઈ,
તે સમજી ગયો સર્વે રે, એમા ન જાઈ વનાઈ. ટેક ૧
યમ કહ્યો ત્યારે આશા ઉપજી, હવે નિયમ કહ્યો ગુરુદેવ;
એ બ નેનુ ૩૧ સમજાવો સાઈ, મેં તો નથી સાધી કંઈ ગુરુસેવ,
અહમેવ ટાળો મારો રે, ન જાણુ ગુરુ ગુણ ગાઈ. વા'લ ૨
નિયમનું ૩૫ મુજને સમજાવો, જે યમનો ભાઈ કે'વાય;
કે સોબતી એના સાચો ગણાયે, જે ધારે તે યોગી થાય,
એ તે હશે કેવો રે, સાચું વેણ લેક સા'ઈ. વા'લ ૩
અયાગ શ્રમ તો આપુ ગુરુજી, આજ અહીં બેઠો પામવા પાર;
ઘણા દિવસની ઇચ્છા તો પૂરાશે, વળી સમજાશે સાચો સાર,
વારાહરતી પૂછીશ રે, કરી લઇશ કમાઈ વા'લ ૪
ધીરને ધીરજના કુળ મળિયાં, મીઠામા મીઠાં સાર;
ગુરુજીએ તો મારો વધાયો વિશ્વમા, ભારેમા ભારે ભાર,
ધીરો કર્યો હીરો રે, બેઠું ગુરુપદ ધાઈ. વા'લ ૫

કાફી ૧૫૭ મી.

ઉત્તર.

વિવેક જોઈ તારો રે, દેહ અમજાવી ખરી વાતો;

છે સદ્ગુણ શ્રમ મારે રે, બગડતું નથી કંઈ આતો. ટેક. ૧
 યમના બાર પ્રકાર છે જેવા, તેવા નિયમના છે બાર પ્રકાર;
 નામ તેનાં તુંને દેઈ ગણાવી, થાયે આચરતાં શુદ્ધ નિચાર,
 સાચું જાય સમજ રે, જાણે જૂઠી સહુ જાતો. વિવેક ૦ ૨
 અંતર માંહી પવિત્રતા ધરવી, તેવી બા'રની કરવી બાણ;
 જપ તપ હોમ તો પૂરાં આચરવાં, સ્વધર્મનિષ્ઠાનું થવું પ્રમાણ,
 અતિથિનો આદર રે, કરવો જોઈએ પ્રખ્યાતો. વિવેક ૦ ૩
 આત્મારામનું પૂજન કરવું, રમતા જોઈ ધરાવવું નાગ;
 પારકાનું સાચું કરવા કાળે, અ જોઅ ગ ઉદ્યોગી કરવાં તમામ,
 સંતોષ સાચો માનવો રે, અસંતોષ એ કાળી શતો. વિવેક ૦ ૪
 જેને ગુરુ ગણિયા તેની સેવા, સાધવી જોઈએ સાર;
 એ નિયમના કહી દાખિયા ગે તો, બાર તુ ને તો પ્રકાર,
 ધ્યાને ધાર ધાર રે, બચે ત્યારે માર ખાતો. વિવેક ૦ ૫

કાશી ૧૫૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી આ ગુદામાં રે, જ્યારે હું આઝો ત્યારે;
 આપ એવું બોલ્યા રે, મુને જોયો કરતો જ્યારે ટેક. ૧
 અધ્યાત્મ શા કાળે તું કંપી રહ્યો છે, ત્યારે હું મુખ બોલ્યો આમાં

૧ ઉત્તર—અંતરાશાય (મનની પવિત્રતા), બદિરાશાય (શરીર વગેરેની શુદ્ધતા), જપ, તપ, હોમ, સ્વધર્મનિષ્ઠા, અતિથિમત્કાર, મધ્ય-સાર્યન, એક આત્મના નિરાસ કરી ન રહેવું, પરાપકાર, સંતોષ, ગુરુસેવા, એ બાર નિયમના પ્રકાર છે.

૨ ગુદા—ગુરુજીની ગુદામાં. પ્રશ્ન—મૃત્યુ નથી જોઈ શાથી કહે નામ ?
 અર્થાત્ મૃત્યુને ક્યારે જનાય ?

- મૃત્યુભય મારા મનમાં લાગે છે, તેણે અગ કંપે છે તમામ,
ત્યારે તમે હસિયા રે, દીકું છે મૃત્યુ કમારે ? ગુરુજી ૨
- એ તો અલ્યા સહુ વાત છે બૂઝી, મૃત્યુ નથી નથી નથી જાણ,
તોય મુને વિશ્વાસ ન આવ્યો ત્યારે તમે જા ર કરી બેઝ વાણ
હવે તો જાણાવો ર, મોઘી વાત એ મારે ગુરુજી ૩
- મોત નથી એવું કહોછો તમે સાધ એ તો વાત લાગે નિપગીત,
આ ર તો અમત્ય નવ વદો કહી, એની છે મારા મનની પ્રતીત
ત્યારે કેમ કરવું ર આનવ કયે નિચારે ? ગુરુજી ૪
- મોત નથી એ મનાય નહિ કદો, છે એમ ગુરુ મ્હે ન કે'વાય,
એ સશયને તો સાધ નિનારો ધાર ર ધીરો ત્યારે થાય,
સાચુ સમજનો રે, ધાન ધીરો તો ધારે ગુરુજી ૫

દાક્ષી ૧૫૯ મી.

ઉત્તર.

- સાઈકે' સાડ પૂઠયુ ર હવે સમજવું તને;
તુ અધિકારી થયો તેનો રે, એવું ભાશ્યું કઈક મને દેક ૧
- તાર ક'વું પણ સત્ય છે શાણા તેમ માડ કે'વું નથી બૂઝ,
સાચી વાન તુ ને દેહ સમજવી, મારે કરવી ન કદાપિ પૂઠ,
સમજીજી સર્વે રે, જાણી તો ધાને જને સાઈ ૨
- અપિધા અવસ્થા ધારે જ્યાસુધી, જન જગતી તો જેહ
એ અપિધા અવસ્થા નિમે તો થાયે, મોહ્યો મૃત્યુ નિ સદેહ,

૨ પૂઠ ન કરેની—સત્ય મ્હેતા પાછા દહતું નહિ ૩ અપિધા ઇ—
જગતી (જુદી)નો જન જ્યાસુધી અપિધા અવસ્થા (અજ્ઞાનપણાની
સ્થિતિ) ધારે છે ત્યાસુધી તે મોહ્યો (જડચેત જનો નિરૂક નહિ હોવાથી)
મૃત્યુ ભામે છે

એમ તારૂં માનવું સાચું રે, (હવે) બા'દુર મારે વચને બને. સાઇ૦ ૩
જ્ઞાન થયેથી મૃત્યુ નથી ભાઈ, સ્વર્ગ મૃત્યુ કે પાતાળ માંય,
જેમ રજ્જુ મધ્યે મર્પ નથી કો કાળે, તેમ જ્ઞાનીને મૃત્યુ ન ક્યાંય,
એમ મારૂં તારૂં સાચું રે, આવી જાને શુભદાને. માંડ ૪
હવે એ બેમાથી તુ વિચારી જોતે, કોનું કે'વું સત્ય મનાય,
તારૂં હોયે તો તુ તારૂં માને, માડ હોયે તો માડું કે'વાય,
સગજ ધીર સાચું રે, મૃત્યુ નથી વનેધને. સાઇ૦ ૫

કાફી ૧૬૦ મી.

પ્રશ્ન.

નિવારો શકા મારી રે, ગુરૂજી આતમગ્યાની,
ક્ષમા કરો મુજને રે, પૂછું હવે વાત જાની ટેક ૧
ગુરૂજી આપ ને ધર્મને ધારો, તેનું કારણ કહો થઈને કૃપાળ,
શા પ્રયોજન કાળે ધર્મને ધરો, એટલું જાણની ઘો દયાળ,
સમજાવી ઘો શિષ્યને રે, મટાડી ઘો મહામાની. નિવારો ૦ ૨
હવે કાઈ લેના દેવા નથી ગુરૂ, ધર્મ આચરવાનું જાણ,
અજ્ઞાનીને આચરવું એ જાણ્યું, જે માની બેઠો જાણ ને નાણ,
આપને નથી કારણ રે, ગર્જ હવે છે શાની નિવારો ૦ ૩
તમારો ધર્મ એવું તમે જાણો, તે મુજને જાગે નવાઈ,
તમાગ ધર્મની તમારે શાનાં, માઈ હવે છે કમાઈ,
એ નથી સમજતું રે, ઉચ્ચારો ખરી આની. નિવારો ૦ ૪

ધીરાને ધારણુ ઘો સમજવી, કરો જાણી તો ઝટ લઈ સ્વામ,
સ રાય ફર જ્યારે પળી જાયે ત્યાં તો ઝોળખાયે આત્મારામ,
ધીરાનુ ધાય કારજ રે, કરી ઘો સાચો ધ્યાની નિવારો ૦ ૫

કાશી ૧૬૧ મી.

ઉત્તર.

સમજવી દેઉ સાણુ રે, મન છે તાત્ર મેમવાળા,
ઉત્તર આપુ ઝેના રે, કષાઈ જાય સહુ કાળા ટેકે ૧
અમારો ધર્મ તો છે જે માટે તેની જીક્તિ જણાવુ આવ, તારૂ કારજ સરવે કરી દેડ, બેટાડી દેઉ તુ ને પ્રહગજ,
સમજ સમજવુ ર, નથી કંઈ નદી નાળા સમજતી ૦ ૨
મન વાણી જેને પહોચી ન ગકતી, એવો પરબ્રહ્મ જાણવા કાજ,
તેના પદની પ્રાપ્તિ થવા માટે, અમો ધર્મ ધરિયે નીલાજ,
ભવાબ્ધિને તરિયા રે, તદપિ એ પદ ગસાળા સમજતી ૦ ૩
એની ગરજ તો અહોનિશ રે'જે મારા અતરની માય,
એ કાજે તો મારો ધર્મ મનાજે, મળજે એવુ મુને જ્ઞાય ત્યાય,
બીજુ નથી જોઈતુ રે કાવા કે જન કગળા સમજતી ૦ ૪
હવે કિયે કારણે છે ધર્મ અમારો તેયકી થયો તુ જાણ,

એવા ધર્મને ધારણે તું ભાઈ, તારી ધરો ન કો દો હાણ,
ધીરા ધરણે ધારણુ રે, વેણુ નથી વિકરાળાં. સમન્તવીં ૫

કાફી ૧૬૨ મી.

પ્રશ્ન.

મુનિ ! મુજને સમન્તવો રે, સાચેસાચું સહુ આળે;
કારજ કરો મારું રે, આળે મારું ગુરુરાળે. ટંક. ૧

મૌન કોને કહેવું ગુરુ મારે, એ સમન્તવો ગુરુદેવ;
ત્યાર પછે તો હું તેને ધારું, સાચી અનુભવી સદગુરુ સેવ,
પછે પૂછું બીજું રે, વ્યથા ન આણું વાળે. મુનિ. ૨

જમતાં જાજા જન નવ જોડે, તે શું મૌનધારી ગનાય;
દાદરા વર્ષનું જત કો જોને, ઘટમાં તે વર્ષ ગાણાય,
કોઈ નથી કંતું રે, પૃથિયે ધર્મ કણ કાળે. મુનિ. ૩

મૌનધારી જો જમવા જોશે, ન તેને જોઈએ કંઈ વસ્ત;
તો હું હું કરીને હાંકો તો મારે, જોમ સાંભળે જન સમસ્ત,
ત્યારે તે મૌન શેનું રે, મારે તો મન નવ રાળે. મુનિ. ૪

એ વગરનાં અનેક છે એવાં, આડાં અવળાં એ માંય;
તે સર્વ શકાઓનું મૂળ તો કાઢો, જ્યારે જાણી ગુરુજી ખાંય,
ધીરાને દો ધારણુ રે, જોથી બીજા જન લાળે. મુનિ. ૫

કાફી ૧૬૩ મી.

ઉત્તર.

જા દઈ જણાવું રે, કારજ તારું કરવા;

આજ ક્યેં મેં નિર્ણય રે, ધીર અભરે ભરવા. ટેક. ૧
 ખરું મૈન તુંને દહું સમજાવી, તારી શ્રાંતિ ભગાડું આજ;
 સર્વ પ્રકારે સુધારું હું તુલને, કરી દહું તારાં સહુ કાજ,
 દદ ધરય ધારજ રે, ભવજળ તો તરવા. અટ૦ ૨
 બાહેરની ઇંદ્રિય વાણી આદિક જે, તેને બંધ કરવી નિરવાણ;
 ખાતોવેળા મૈન જે જન ધારે, તે તો પ્રત માનવું પ્રમાણ,
 ન કરે તેનાથી એ સાડું રે, છે અજ્ઞાનીને કરવા. અટ૦ ૩
 ખરું મૈન તો છે ભાધ નિશ્ચે, મનનો નિગ્રહ જેહ;
 બોજ બધાં તો છે જ્ઞેવાનાં, કે કેવાનાં માનો તેહ,
 કુંચી સાચી સમજાવી રે, દેહાગાંહી અધ હરવા. અટ૦ ૪
 મૈનતું સ્વરૂપ મે સર્વ અમજાવ્યું, તારે અતર રાખજે જાણ;
 વાદવિવાદ કાજે નથી ભાજ્યુ, છોને કૂટે અજાણ પાપાણ,
 ધીર ન માને તે તો રે, ન દ અર્થ કંઈ સરવા. અટ૦ ૫

કાફી ૧૬૪ મી.

પ્રશ્ન.

મૈન સમજ્યો માધવ રે, શંકા થઇ મારી પરી;
 બીજું એક સમજવો રે, હું તો કહુ કરગરી. ટેક૦ ૧
 એ મૈનકેરું તો હું સ્વરૂપ સમજ્યો, પણ લક્ષણ ન જાણું જરાય
 એનું લક્ષણ ગુરુ મુજને જણાવો, ત્યારે તો મનકું ધરાય,
 કારજ થઇ જાયે રે. સુધાધન લેજી ભરી. મૈન૦ ૨
 લક્ષણ જાણ્યા વિના ગુરુ હુંથી, લક્ષ્ય કેમ પહોચાય;

એ તો સર્વ છે આપના જાણ્યામાં, માટે તે કહી દો ગુરુરાય,
પવિત્ર કરો કાયજ રે, દિલથી નવ જાઉં કરી. મૌન૦ ૩

૧ મૌનનું લક્ષણ જ્યારે હું જાણું, ત્યારે તો જાણું સર્વ;
ત્યાર પછે તો આચરું તેના, તન મનથી તજીને ગર્વ,
પર્વ મજે પ્રોહુ રે, સ્નાન તેમાં લેઉં કરી. મૌન૦ ૪

જે જે ઇચ્છા મારે મન ઉપજે, તે તે પૂરો છો ગુરુદેવ;
હવે આ શંકાનું સમાધાન કરી દો, જાઉં હું તરી ગુરુ તતખેવ,
ધીરજ દો ધીરાને રે, નીરખું દૃઢ ધ્યાન ધરી. મૌન૦ ૫

કાફી ૧૬૫ મી.

ઉત્તર.

વાઝ વાત પૂછી રે, ખાતે ખુલાસો જાણું;
જણાવી દઉં સવ રે, બાકી કાંઈ નવ રાખુ. ટેક. ૧

મૌનનું લક્ષણ જાણુ તારે, તો તે જણાવી દઉં હું આજ;
સર્વ શંકા પરી કરતા તો થાયે, જ્યમ ત્યમ તારું કાજ,
છે મારે મન એટલું રે, હું પદ ચૂકે નાખુ. વાઝ૦ ૨

૩ લક્ષ્ય—જે પદાર્થનું લક્ષણ ક્યું હોય તેને લક્ષ્ય કહે છે. પ્રશ્ન—
મૌનનું લક્ષણ શું ?

૧ ઉત્તર—અહંભાવને તજીને વાણી અને મનનો નિગ્રહ કરવો અને
તેથી કરીને બહારથી તથા અંતરથી નિર્મળ થવું. એમ યદા હપરાત પ્રપંચ-
(સસાર)નું ભાન જણું રહેવું (પરમાર્થત. સમાર છેજ નહિ એમ
નિશ્ચય થઇ જવો) તેને મૌન કહેવું. અર્થાત્ ‘સસાર નથી’ એમ નિશ્ચય
થયા વિના વાણી વગેરે બાહ્યરતા વ્યવહાર અને મગ્ધ વગેરે અંદરના
વ્યવહાર બધ પડતા નથી, માટે સસારનું ભાન નાશ પામવું, એ મૌનનું
લક્ષણ હીકમ છે.

વાણી આદિક ને મનનો નિગ્રહ, જે કરવો સુખાણુ;
 એ બનેવડે બાહ્યલ્ય તરૂં, નિર્મળ થાવું નિર્વાણુ,
 ભાન મુખંચકેરું રે, ટળી જવુ હું દાખું. વારૂં ૩
 મેં કહ્યું તેવું થાયે જ્યાં, ત્યારે મૌન લક્ષણ કહેવાય;
 બીજી રીતે નવ થાય કદાપિ, એક એ એનું લક્ષણ લહેવાય,
 સુન્નબી દીધું સચું રે, જાણવે સરવે આખું. વારૂં ૪
 વળી પૂછવું હોય તે તો પૂછીએ, આજના દી આખ્યો તું ને જાણ;
 તારી શકાવું સમાધાન તો કરવું, આપી પેર પેરના પ્રમાણ,
 ધીરને દેવી ધારજ રે, (વળી) ચખાડું જે હું આખું. વારૂં ૫

કાફી ૧૬૬ મી.

૩૨૨.

ગુણનિધિ ગુરૂ મારા રે, શંકા પરી કરો તમે;
 પૂછું પામ લાગી રે, જેને મોટા જોગી નમે. ટેક. ૧
 પંચભૂતતણો દેહ કહાવે, જોજ આત્મા છે નિર્વાણુ;
 પાચભૂતના પાચ વિપય છે, જે પંચભૂતના સ્વભાવ પ્રમાણુ,
 તેવું કહેવું છે મારે રે, દમન મારા દિલમાં દમે. ગુણં ૨
 એ પંચભૂતના સ્વભાવડેરો, ત્યાગ ઘટતો નથી ગુરૂદેવ;
 એકમેકનો ત્યાગ એનવ કરનાં, પૃથ્વીગધ જળ રસ જીવો તતજીવ,
 વિચારો એમ સર્વતું રે, હૃદ આત્મારામ રમે. ગુણં ૩

૨ નો ઈ.—એ પાચ વિપય (સજ્જ, સ્પર્શ, વગેરે) તેજ પાચ ભૂતના સ્વભાવ છે

૩ ઘટતો નથી—અર્થાત્ અગત છે પ્રથમ—પાચ વિપય તત્ત્વાધી દેહ નારા પામે તો પત્તી મુક્તિ વેગવે કોણ ? ખુસામો પચભૂત અને તેના પાચ વિપય એ વસ્તુ નોખા નથી, કેમકે પચભૂત એ સ્થૂળ રૂપ છે

પાંચ વિષય તજવાયકી ગુરૂજી, પંચબૂત જાહે જાય;
 જોઈને દહ પડી જાય નિશ્ચે. તો મુક્તિનો માણિગર કોણ થાય,
 જો તો વિચારો રે, આશુ કશું કહીએ અમે. ગુણ ૭ ૪
 વિચાર કરતાં તમને જાણાશે, કે પંચ વિષય તો નવ તજાય;
 જીજી રીતે જોણવું જોય તે જોવા, મારી શંકા પરી નવ થાય,
 ધીરને ઘો ધારણ રે, તડવિતર્ક ત્યારે રામે. ગુણ ૮ ૫

કાફી ૧૬૭ રી.

ઉત્તર.

સાંઈ કહે શિષ્યને રે, સાંભળ્ય વાત તું મારી;
 શંકા કાઢી નાખું રે, જોને તુ જુક્તિ ધારી. ટેક. ૧
 પૃથ્વી આદિ પંચ બૂત ને કા'વે, તેના કરી જો તું તો વિચાર;
 જોને વિષે મમજવવું છે મારે, ધ્યાનમાં ધરય મારો ઉચ્ચાર,
 કારજ તારું થાશે રે, રીખાનાણુ રહું સારી. સાંઈ ૦ ૨
 પંચબૂત પછે તુ વિચાર જે, તેના ને ને ધર્મ કહેવાય;
 શબ્દાદિકની સમગ્રજી શ્રહે જે, તારૂ કારજ તેયકી થાય,
 દહ કરય ધ્યાનમાં રે, નિર્મળ મતિ કરું તારી. સાંઈ ૦ ૩
 પંચબૂત રૂપે નથી બાઈ, કે તું તેના ધર્મ રૂપે નથી જાણુ;

અજાણ કરી પચભૂતડપી તુ, દહરૂપ માની બેઠો પ્રમાણ,
 હું પદપણુ માને રે, તે તો તુ જો વિચારી સાંધ૦ ૪
 એ હું પદપણુનું અભિમાન ટાળી દે, અનાત્મધર્મ વિષયને જાણ,
 એટલે તારૂં કારજ થઈ જશે, કોણ છે કેવું તે થાશે પ્રમાણ,
 વિસરી જઈશ વાદને રે, ઉઘડશે ધીર જ્ઞાનજારી. સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૬૮ મી.

મંત્ર.

એ શંકા મટી મારી રે, પણ બીજી થઈ આવી;
 તેને તો નિવારે રે, જ્ઞાનસાજ સજાવી. ટેક. ૧
 તમે કહ્યું કે પચભૂત દહરૂપે, તુ તો નથી નિગવાણ,
 એ તો શકા મુને મોટી થઈ ગુરૂ, તેનું પાઠ્ય આપો પ્રમાણ,
 સમાધાન કીજિયે રે, ટાળી માઈં મહુ ભાવિ એ શકા૦ ૨
 મારા મનમા તો દહ એવું છે, હું તો છું દહરૂપ નિરધાર,
 ગોરો ગળરૂ જેવો છું હું જાતે, છું વળી હંમેશા અપરમપાર,
 સર્વથી છું અદતો રે, કદા નવ જાય દ્રાવી. એ શંકા૦ ૩
 શરીર તો કૃશ દેખાય માત્ર, પણ છું ખાદ્ય પીણ સાર,
 કોઈનાથકો હી જઈ નહિ હું, ભરે ગમે તેવો દરે દિદાર,
 સમજતું નથી સાધ રે, એવી સમજ કયમ આવી. એ શકા૦ ૪

હું તો માનું છું હું રહુ રૂપે છું, તમે તો ભણિછો નકાર;
ત્યારે તેનું કારણ સમજવો, કરાવો મુજને શુદ્ધ વિચાર,
સમજી જાય સર્વે રે, ધારો જાય જો ક્ષાત્રી. એ શંકા ૦ ૫

કાફી ૧૬૯ મી.

ઉત્તર.

સાંઈ કહે સમજવું રે, ઉકેલી તારી આંટી;
સીધીચઢ વાત છે રે, નયો ચાલ કંઈ રાહો. ટેક. ૧
અવિવેકથી એમ વણાય તુજને, બૂને તારા જેવા ઘણા જન;
એમાં તો તારો વાંક નથી કાંઈ, સમજી રી રડ'ં કેવું તારું તન,
વિચારીને જોને રે, ઘાટવની એ ઘાંટી. સાંઈ ૦ ૨
વિવેકવડે તું રહુને વિચારે, એટલે વણાગે તુજને આમ;
રહુ તો ઇંદ્રિયાગેરો છે દુષ્ટ, એ તો છે એનાથી જૂદા તમામ,
વિવેકવડે જોને રે, ત્યારે વધગે તું ખાંટી. સાંઈ ૦ ૩
તું તો તેનાથી અજગો છું અતિશે, તે કાને રડ'ં છું દુષ્ટાંત;

ઘટને જોનારો છે ઘટયકી જૂદા, સમજી જા એવડે તું સિદ્ધાંત,
વધુ નાગી કહેતો રે, આવશે નવ ઉકાંટી. સાંઈ૦ ૪

આત્માને સાક્ષીરૂપે તો જાણવો, દઢ ધરી મનનો ભાવ;
ત્યારે તો તારો પડશે પાધરો, મન ગમતો આપટમાં દાવ,
ધીર વીર થઈશ ધોરા રે, આર્થું જ્ઞાન અમી છાંટી. સાંઈ૦ ૫

કાફી ૧૭૦ મી.

પ્રશ્ન.

સમાધાન કરો સાંઈ રે, પ્રશ્ન એક પૂછું હવે;
ઉત્તર તેના આપો રે, બચાવો મને બળતો દવે. ટેક. ૧
તમે ગુરૂ જીને આત્મા કહોછો, જેનાં કરોછો વિધવિધ વખાણ;
વારંવાર એનું એજ બાળોછો, પેર પેરનાં દોછો પ્રમાણ,
સમાવેશ કરોછો રે, તમે આત્મા માંહી સવે. - સમાધાન૦ ૨
મુજને વારંવાર કહોછો, આત્માને જાળખ્ય તું જાણ;
એને જાળખતાં તો કારજ થાશે, મળશે લક્ષ્મી સર્વે લા'ણ,
જીતી જઈશ જગને રે, આવીશ સાચે માચે રવે સમાધાન૦ ૩
એ માહી તો મુને શંકા થાશે, તે કહી દીધું હું જાણ;
તેનું નિવારણ કરિયે ગુરૂજી, શિષ્યજનનું કરવા કાજ,
આત્મારાજમાં રમાડો રે, આણી પૂરે અનુભવે. સમાધાન૦ ૪
એ આત્માને જાણ્યાયકી કૃણ શું ? એટલું જાણવો ગુરૂદેવ;
જાણવાનો અધિકારી નથી હું, કે નથી સાંધી મેં ગુરૂદેવ,

૨ મવે—મૈા—મર્થ. ૩ આવીશ ધ—સાચા રવે (રાખદમાં) આવી-
શ—તુ તાત્વિકપણે સત્ય કહેતા સીખીશ.

તોય કરો અનુગ્રહ રે, ધીરા પર જ્ઞાન નવે.

સમાધાન૦ ૫

કાફી ૧૭૧ ની.

ઉત્તર.

જાણાવી દેઉં જીવિત રે, સમજી જા તું વહેલો;

પામી પાર થાને રે, તું તો સહુના પહેલો.

ટક. ૧

આત્મા જોગખવાનુ કૃણ તારે જાણવું, તે તો મારે જાણાવવું આજ,

દૃઢ ધ્યાન ધરી સાભળજે સર્વે, તારૂ કટદેઈ કરી દેઉં કાજ,

ખાતે ખુશી થાને રે, વાડે ચઢાવી વેલો.

જાણાવી૦ ૨

સાક્ષી ચૈતન્ય જોણે આત્માને જાણ્યો, તે જીવનમુક્તપદ પામ્યો જાણ;

એ જાણ્યાકેઈ કૃણ છે ભાઈ, પા'ન૩ છે એતુ પ્રમાણ,

બીજું નથી કાઈ રે, નથી ઘાટ ઘડવો છેલો.

જાણાવી૦ ૩

એથકી બીજું કૃણ શું છે બાકી, તેનો કરી જ્ઞેન તું વિચાર,

હવે તારાવડે તુજને સમજશે, પામી જઈશ પિડ બ્રહ્માંડનો પાર,

જાણીતો થઈશ જાતે રે, વિઠ્ઠલ જોગખીશ વહેલો.

જાણાવી૦ ૪

મે કહ્યું તેના વિચાર તુ કરજે, વારવાર ધરીને ધ્યાન,

તેમા તો તું તરી જઈશ નિશ્ચે કરો, પામીશ મોટા મોટામાં માન,

ધીરા થઈશ હીરો રે, વંશે સુધાના રેલો.

જાણાવી૦ ૫

કાફી ૧૭૨ મી.

મંત્ર.

- ગુરુ જાણાવો રે, મુજને સુખી કરવા;
 ભણી વિદ્યા ભાણાવો રે, ભવજળથી તરવા. ટેક. ૧
- શુક્રિવડે સહુ જાણાવી દીધું, તેમ જાણાવી ઘો ગુરુરાય;
 મારે પૂછવાનું તે મુજને જાણાવો, તો તો કારણ મારું થાય,
 મોટી વાતો મૂકું વેગળી રે, અરથ મારો સરવા. ગુરુજી ૨
- મુક્તિ મુક્તિ તમે ગુરુજી ભાણો, તેનું સ્વરૂપ દાણો ધ્યાણ;
 મારા મનમાં ગડભાગ તો થાયે, એ તે હશે સૌમ્ય કે વિક્રાણ,
 મધી મરે મુનિઓ રે, મુક્તિભાજન ભરવા. ગુરુજી ૩
- સર્વનો સમાસ થાયે એમાં, ત્યારે કેલું છે મુક્તિસ્વરૂપ;
 તે તો જાણવાની મુને ઇચ્છા થઈ છે, તે જાણવો યોગીના ભૂપ !
 જાણાવી ઘો જાણવી રે, સંશય મારા હરવા. ગુરુજી ૪
- મુક્તિનું સ્વરૂપ હું જાણી જઉં તો, પછે તે મળવા કરું પ્રયત્ન;
 કયીર જેવી કાયા મારી છે તેને, કરી દઉં મુક્તિ મેળવી રત્ન,
 ગુરુમસાદે ગમ લાઘે રે, ધીરાને ધ્યાને ધરવા. ગુરુજી ૫

કાફી ૧૭૩ મી.

ઉત્તર.

- સાંઈ કહે છે સહેલું રે, ન કપરામાં કપરું ખરું;
 તારે કાળે હું આળે રે, સુખ દુઃખ કરી સર્વે પર. ટેક. ૧
- મુક્તિનાં રૂપ અનેક માને છે, પર શાસ્ત્રના જાણનાર;

પુરાણવાળા પેર જૂદી કહે છે, કાઢે બિન્ન શ્રુતિવાળા એના સાર,
 વાતો કરે વેગળી રે, વાદ વદવાથી હું તો ડરું. સાંધ૦ ૨
 કોઈ કોઈનું મળતું નવ આવે, પાણુ સિદ્ધાંત તો થાય એક;
 તે ભવના વિચાર કરી કહું, ધરી વપુમાં વાર વિવેક,
 સમજને તું તે તો રે, સંશય તારો હવાં હરું. સાંધ૦ ૩
 આત્માશમને જાણવો ને ભાઈ, તે તો મુક્તિ માનવી સાર;
 બીજા મતવાળા મુક્તિ માને જૂદી, તેના કરી જોવો મનથી વિચાર,
 જોઈ નવ કહેવું રે, ત્યારે ધીર તું તો તરું. સાંધ૦ ૪
 મુક્તિપદ જોળવવું જોણે, તેણે માનવી મારી વાત;
 બીજાનું મુક્તિપદ જોઈ કરવો, વારૂ વિચાર થઈ સાક્ષાત,
 ત્યારે આવશે ધ્યાનમાં રે, મુક્તિપદ કેવું ધરું ? સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૭૪ મી.

પ્રશ્ન.

સાંઈ શંકા મારી રે, પરી કરો પ્રભુ આજે;

૨ મુક્તિનાં અનેક રૂપ—સામ્પ્રસારવાદીઓ કહે છે કે દુઃખનો
 અત્યંત નાશ તે મુક્તિ; યોગવાળા કહે છે કે પરમાત્મસ્વરૂપમા એકતાન
 થવું તે મુક્તિ, મીમાંસક કહે છે કે સ્વર્ગાદિ સુખ ભોગવવા તે મુક્તિ, વેદા-
 તીઓ કહે છે કે આત્મસ્વરૂપે રહેવું તે મુક્તિ; ઉપાસકો કહે છે કે ઇશ્વરના
 લોકમા વસવું, અથવા તેની પાસે વસવું, અથવા તેના જેવા થઈને વસવું,
 અથવા તેના ભોગ ભજીને એકરૂપ થવું, એ મુક્તિ, નારિનકો કહે છે
 કે દેહનો નાશ થવો તે મુક્તિ; જૈનો કહે છે કે કર્મના બંધ તૂટવા
 પછી સ્વતંત્રપણે ઉચ્ચસ્થાનમા ગ્રહેવું તે મુક્તિ, વગેરે બિન્ન બિન્ન રૂપે
 મુક્તિ માનેલી છે ઉત્તર—આત્માને જાણવો તેનું નામ મુક્તિ.

સમજવી દો સટ લેઈ રે, સર્વે મારે કાજે. ટેક. ૧
 આ દુનિયામાં હું તો ગુરુજી આવ્યો, રહ્યો વર્ણાશ્રમકરે મોઝાર;
 તેથકી મારે તેનાં કારજ કરવાં, તેના કરી જુઓને તમે વિચાર,
 કરવાં તો સહુ જોઈએ રે, લોકકેરી તો લાજે. સાંધ૦ ૨
 તમે તો વારવાર કહોછો, કે કર, આત્માને વિશ્રામ;
 તો તો તારૂં કારજ થઈ વ્દશે, ઝમમગશે જૂતળમાં નામ,
 આત્મારામ રીઝશે રે, હું પદ્મ તો લવાજે. સાંધ૦ ૩
 ગુજને તો એમાંહી શકા થાયે, કે કરવો આત્માને વિશ્રામ;
 તેથકી તો ગુફિત કંઈ પેર થાશે, તે ગુને સમજવો મહાધામ,
 કારજ કરવા માઈ રે, આવો સાચે સાજે. સાંધ૦ ૪
 રાંગ પરી મારી સર્વ કરો ગુરુ, જ્યારે ઝાલ્યો જમણો હાથ;
 આપના સ ગનો રંગ લગાડો, સાઈરાજો હવે ગુને સાથ,
 ધીરને દો ધારણુ રે, દાખો અનહદનાદ વાજે. સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૭૫. મી.

ઉત્તર.

સાંધ કહે સહેલું રે, તારૂં પૂજતુ ભાઈ;
 કપડું નથી કાંઈ રે, રાત્રું લે તું સાંધ. ટેક. ૧
 તાગ મનથકી તું માની જોઠાજો, કે હું તો છું ફલાણી નાત;
 તે મધ્યે છું હું મોઝામાં મોઝો, છે બીજનથકી જૂદી મારી જાત,

૧ પ્રશ્ન—મારે વર્ણાશ્રમના ધર્મ પાળવા કે આત્માને વિશ્રામ કરવો
 (આત્મરૂપે રિપત થવું) ?

૧ ઉત્તર—તું વર્ણાશ્રમવાળો છવ નથી પણ તેનાથી જૂદો આત્મા છું
 માટે તારે આત્મરૂપે રિપત કરવી, એજ તારી ગુફિત છે. •

- કોઈ નથી મારા જેવો રે, છે મારી ખરી કમાઈ, સાંઈ૦ ૨
- સંસારથી કંટાળી થયો તું, કદાપિ જોગીજન;
- તો તે માંહે મહંત થઈ જોશે, કરે જોડાનાં મન પ્રસન્ન,
- વળગે એ ઉપાધિ રે, મળે ઝાઝાં બાઈ ભાઈ, સાંઈ૦ ૩
- માગીખાવાતું મન કરે ત્યારે, ક્ષય વિધ વિધ વાંચે ઢોંગ;
- પૈસો કમાવાને પેરે પેરે તું, સજીવ જોશે સોંગ,
- એમ વળગે ઉપાધિ રે, જોડામાં રહે સમાઈ. સાંઈ૦ ૪
- પણ તું દિન આદિક કોઈ નથી ભાઈ, કે કોઈ નથી આશ્રમ નિર્ધાણ;
- તું તો નાખામાં નાખો છું અતિશે, તેનું પરખી જોને પ્રમાણ,
- ત્યારે તો સમજશે રે, ધીરા જોને તું ધાઈ. સાંઈ૦ ૫

કાફી ૧૭૬ ની.

મંત્ર.

ખોટું છે એવું ભાખે નવ ગુરૂજી, તમારા જેવા પણ રહે જોઈ,
 કર્મને દ કરવા રે, બાકી શું રહ્યું હાવે? શુદ્ધ૦ ૪
 ક્યમ કર્મ તેનાં તજવે નહિ કોઈ, જ્ઞાની દખે અનેક;
 ક્યમ બ્રહ્માપદશ કરે નવ તેને, વારૂ ધરાવે નવ પિવેક,
 એ ધીરને લાગે ખોટું રે, જ્ઞાની મોટા શે કહાવે! શુદ્ધ૦ ૫

કાદી ૧૫૭ મી.

ઉત્તર.

સાંધ કહે સાચું રે, છે કહેવું તારૂં સહુ;
 એમાં ભેદ છે ભારે રે, સાંભળ્યે સવે તુને કહું. ટેક. ૧
 અનેક પ્રકારનાં કર્મ તો કરતા, દુનિયાના દિવાના લોક;
 મહાજ્ઞાની તેને જીએજો જાતે, પણ ધરતા નથી કાંઈ શોક,
 ઉલટા રીઝે અંતર રે, લક્ષણ તેવું હું તો લહું. સાંધ૦ ૨
 કર્મ તજવાનું જો કહે તેને, તો તે માને નહિ તક્ષમાર;
 એમ જાણી શ કરસ્વામીએ આચરિયાં, કર્મ તો અપરંપાર,
 ભણે તરે કર્મથી રે, બગડ્યાથી શું છે બહુ? સાંધ૦ ૩
 કર્મ કરનારને વારવો તેથી, જ્ઞાનશેઢે ચઢાવવા સાર;
 વિકટ મોર્ગે ચઢતાં વાર થાયે, નવ પમાય વહેલો પાર,

ઉભયબ્રહ્મ થાયે રે, તેણે વહેતામાં હું વહું. સાધ૦ ૪

કર્મ કરતા હોય તેને કર્મ કરાવું, જ્ઞાન ધરતાને ધરાવું જ્ઞાન,

કર્મ કર્યાથકી પણ મળે કાલક, એવું સમજે સહુ મહાન,

માટે નવ જોયે રે, જાણે ધીર જ્ઞાની સહુ સાધ૦ ૫

કાફી ૧૭૮ મી.

પ્રશ્ન.

સકા પડી મુજને રે, બન્નેએ કર્મ કરવા સહી;

સમાધાન કગે તેતુ રે, પ્રશ્ન મારે પૂરો શ્રદ્ધી ટેક. ૧

શકરસ્વામાંએ કર્મ તો કીધા, ગમે તે કારણમાટે;

તેના તો મારે વિચાર નથી કરવો, થઈ આવ્યો એમા ઉચ્ચાટ,

તે તો તમે ટાળો રે, લક્ષણવંતી વાણી લહી શકા૦ ૨

અજ્ઞાની તો સર્વ કર્મ આચરતા, તેને પુછી કરતા જ્ઞાની સાર,

એ તે કંઈ નવાઈ ગુરુજી, નવ પમાય મુજથી પાર,

વિચાર થાય મુજને રે, ન જાકે વહેતા માડી વહી શકા૦ ૩

જ્ઞાની અજ્ઞાની સમાન હશે ગુરુ, એમ કહના મુજને થાય;

એક પથે તો એ જાણુ પાતતા, ત્યારે એમા કોણ રંચત ને રાય,

૪ ઉભયબ્રહ્મ—(કર્મ તથા દેવાથી અને જ્ઞાનનો માર્ગ હાથ ન લાગનાથી) કેમકે જ્ઞાનનો માર્ગ અવ્યક્ત છે ગીતામા કહે છે કે ‘ અવ્યક્તાદિ ગતિર્નુ સ દેહવાદ્વિરવાપ્યતે ’ —“ મનુષ્યો અન્યક્ત ગતિ મહાદુ જે પ્રીતે પામી શકે છે ”

૫ મને પ્રશ્ન—આ ત દ્રશ્ય શુદ્ધિ મળે છે ઉત્તર—એવા કર્મમાર્ગોએ જ્ઞાનના અધિપત્રી નથી માટે તેમને જ્ઞાનીઓ અટકાવતા નથી

૧ પ્રશ્ન—અજ્ઞા ની જેવા કર્મ કરે છે તેનાજ કર્મ જ્ઞાની પણ કરે છે ત્યારે જ્ઞાની અજ્ઞાનીમા ફેર શો ?

શકા ઘણી પડતી રે, તમે નાજો તે તો દહી શકા ૦ ૪
 તમારા પ્રસંગથી પૂર્ણ કરો મને, શુદ્ધ સ્વરૂપી કરો સાધ,
 મન મસ્તાનાને સીધુ કરી ઘો, નવ કરે ઝોટી કલ્પના કાધ,
 ધીરાન ઘો ધારણ રે, વિજ્ઞાન જાણે જ્ઞાને રહી. શકા ૦ ૫

કાફી ૧૭૯ મી.

ઉત્તર.

શકા દૂર કરવી રે, આજ તારી તો મારે;
 ભેદ દહાં ભણાવી રે, ફરી ન પૂછે તુ ક્યારે ટેક ૧
 જ્ઞાની અજ્ઞાનીનો ભેદ ભણાવું, સમજને કરજે વિચાર,
 અજ્ઞાનીજન તો હું પદ માને, માને સર્વ કર્મનો હું કરનાર,
 નિર્મ્યા સર્વ થાયે રે, ત્યારે હું કરતા ધારે. શકા ૦ ૨
 જોવાને તો અજ્ઞાની કહેવો, હવા જ્ઞાનીનું લક્ષણ કહું નિરધાર,
 ગુણાદિક ઈદ્રિયાદિક હું નથી ભાધ, તેણે કર્યા કર્મ મારા નથી સાર,
 એવી રીતે નાજો રે, સર્વથી જ્ઞાની વિચારે. શકા ૦ ૩

૨ નિર્મ્યા ઈ૦—પ્રારબ્ધથી નિર્મ્યા કર્મ થાય ત્યારે અજ્ઞાની માને છે કે તો કંતા હું છું ૩ ગુણાદિક—શબ્દ, રૂપરંગ, વગેરે ઈદ્રિયાના ગુણો. ઈદ્રિયાદિ.—શ્રોત્ર, ત્વચા, વગેરે તેણે—ઈદ્રિયો વગેરેએ ઉત્તર—અજ્ઞાની પ્રત્યેક કર્મ હું પામી કરેડે અને તારી હું પવરદિત કરેડે જુઓ ભગવદ્ ગીતા

“ નૈરાશ્રિત્કરોમીતિપુત્તોમન્યેતતત્ત્વમિત્

પરમ્પન્ શૃણ્વન્ સૃજન્ જિહ્વન્ નયન્ મચ્છન્ રમન્ થતન્

પ્રપ્તન્ તિથજન્ ઘૃહન્ નુન્મિષન્ નિમિષપ્રાપ્તિ

ઈદ્રિયાર્ણોદિશયેષુ વર્તેત્તત્તિ ધાયન્”

“ગુણા ગુણુ વર્તેતે શતમત્વાન સજ્જતે”

“જ્ઞાની પુરૂષ પશુ અજ્ઞાનીની પેટે જન્મ્યે છે, સાબ જે છે, રૂપ જે છે, સુધે છે, ખાય છે, નાપ છે, સુએ છે, શ્વાસ લે છે, ખોલે છે, તને છે, લે છે, આખા ધાડે છે,

વિષયવાસના માટે એમ વિચારે, એ તો ઈંદ્રિયાતણું છે કાળ;
મારે એમાં કાંઈ લેવા દેવા નથી, ભલે કરે જેનું તો જે રાજ,
એમ સમજે પૂર્ણ પેરે રે, જ્ઞાની કહેવો તે ત્યારે. શંકા૦ ૪
હું પદનું અભિમાન નહિ રજ, એ જ્ઞાનીનું લક્ષણ સાર;
એ બે માંહી તો ભેદ છે એવો, તેના કરી જ્ઞાને નું વિચાર,
સર્વે સમજશે રે, ધીરા ધ્યાનમાં ધારે. શંકા૦ ૫

કાફી ૧૮૦ મી.

પ્રશ્ન.

સાંધ એક શંકા રે, મારી આજ દૂર કીજે;
પૂછી પાર પામું રે, જોઇ મુજપર કીજે. ટેક. ૧
પૂછી પાર તો પામી લેઉં હું, મનઘમ્મ પૂર નિરધાર;
સરવે સમાધાન થાયછે મારું, મળે છે સાચામાં સાચો સાર,
ત્યારે નવ ચૂકું રે, લેવાય તે સહુ લીજે. સાંધ૦ ૨
કોક માણસને કોકે ચઢાવ્યો, વળી પ્રેર્યો કારણ કરવા માટે;
ઘમ્મ ના'તી તોય તેણે કરિયું, ધર્યો ત્યારે તો મનમાં ઉચ્ચાટે,
તોય કર્યું તેણે રે, દાષ કોને તે લીજે. સાંધ૦ ૩
ઘમ્મ તો મનમાં હતી નહિ તેને, તોય તેણે પાપ કર્યું જે સાર;
તે કોની પ્રેરણાથી પ્રભુ કીધું, તેના પમાડો મુજને પાર,

મીચિછે, તેમ છતાં પણ હું કાઇ કરતો નથી પરંતુ ઈંદ્રિયો તેના વિષયોમા વર્તેછે
એમ તે ધારેછે. અને એમ ધારીને તેમાં તે હું પદ સખી આસક્ત થતો નથી "

૧ પ્રશ્ન—પાપ કરનારની ઇચ્છા વિના પણ તેનાથી કાઇ વાર પાપ-
કર્મ થઇ જાય છે એ કોણ કરાવેછે ? જુઓ ગીતા.

“ અથ કેન પ્રયુક્તોય પાપં ચરતિ પૂરુષ
અનિચ્છન્નપિ વાર્ણ્યેય વલાદિવ નિયોજિતઃ ॥”

હે કૃષ્ણ ! મનુષ્ય પોતાની ઇચ્છા ન છતાં તેને જાણે કાઇ બળ-
કારથી યોજવું હોય, તેમ તે પાપ કોની પ્રેરણાથી કરે છે ?

સાચું સમજવો રે. અંતર મારું જ્યમ ભીજે. સાંધ૦ ૪
 એવો અવનવો કોણ છે સાધ, જે આણધર્યેલું કરાવે કાળ;
 ઇચ્છેલું તે તો કરાવે નિશ્ચે, એમાં નથી વિચારવાનું મહારાજ,
 પણ ધીરને તો જાણાવો રે, પૂછેલું અમૃત પીજે. સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૮૧ મી.

ઉત્તર.

સાધ કહે સમજવું રે, સમજી જા તું વહેલો;
 પલકમા પાર પમાડું રે, મટાડું મનનો મેલો. ટેક. ૧
 તારે તો જે પૂછવાનું છે ભાઈ, તેનું સમજાવું કારણ સર્વ,
 પલકમાંથી પડિત કરી દઉં, તારા તન મનનો ગાળી ગર્વ,
 સાચું સમજવું રે, હાલો કરી દઉં ઘેલો. સાંધ૦ ૨
 સર્વ પાપ કરાવનારો છે, કામ વેરી કરાજ;
 ક્રોધાદિક સહુ ઉપજે એનાથી, કરે ઉલાળનું એ ધરાજ,
 એમ કરે અવળું રે, લટકાવે વાડવિણુ વેલો. સાંધ૦ ૩

૩ ઉવાળ—પાછળ બાર ધરાજ—આગળ બાર ઉત્તર—કામ નાગનો
 મનોવિકાર એ સર્વ પાપ કરાવે છે ગીતામાં એવિને વિસ્તારથી કરે છે કે—

“કામ એવ પ્રોષ એવ રતોગુણ સમુદ્ભવ ।
 મહાશનો મહાપાપ્મા કિદ્ધવેરમિદ્ધ વૈરિણમ્ ।
 ધૂમેનાનિરતે વન્દિ ચંપાદર્શો મોત્સવ
 ચયોલ્લેનામ્ભો ગર્ભ સ્તયા તેનેદમાદૃતમ્ ।
 આદૃત કામમેત્તા જ્ઞાતિના નિત્યવૈરિણા ।”

“પાપ્માન પ્રજીદ્ધ લેન જ્ઞાનચિજ્ઞાનવાશનમ્ ।”

“એવ કુદ્ધે પરં કુના સરસ્થ્યાત્માનમાત્મના ।

જદિ શનુ મહાશત્રો કામસ્ય દુગમદ ॥”

“રને ગુણથી ઉપજેલો જે કામ નામનો વિકાર છે તેજ પ્રસંગોપાત્ત
 ક્રોધ પાપ છે એ વિકાર મોટો શક્ષ્ત અને મોટો પાપી છે એને તું શનુ

રત્નેગુણથી છે ઉત્પત્તિ એની, રહે અધૂરો એ સદાકાળ;
મુક્તિના માર્ગના એ છે લુટારો, એને જાણે જોગી મુનિ વિકાળ,
ન ધાર્યું કરાવે રે, ભયામાં કરે એ કલો. સાંધ૦ ૪

એના વિના નથી કોઇ બીજો, એ તારા પ્રશ્નના ઉત્તર પ્રમાણ;
સર્વ એનામાં તું સમજી જાણે, રખે એનાયકી રહેતો તું અજાણ,
હાણ કરશે હેલામાં રે, નથી ધીર એ છેલ્લો. સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૮૨ મી.

પ્રશ્ન.

સંતમુખથી મેં સાંભળ્યું રે, યોગીને વેરી કહાવે;
એ વાત મારે આંતર રે, સાચી ગુરૂ નવ આવે. ટેક. ૧
સંત મહંત શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણે, તેને વેરી તે કોણ કહેવાય;
સમદષ્ટિ સર્વ ઉપર જને, તેના દુશ્મન તે કોણ થાય,
કહેવાય ક્યમ ખોટું રે, મંતવેણે પ્રતીત આવે. સંતમુખથી૦ ૨
જગતના જન તો એવું કહે છે, કે જોગીને વેરી કોઇ નવ હોય;
જોગીજન તો એવું ભાષે છે, અમારો એક વેરી છે સોય,
ત્યારે શંકા પડે મુજને રે, ગુરૂ વિના કોણ તબલે ? સંતમુખથી૦ ૩

જેવો જાણે જેમ ધૂમાડાથી અગ્નિ વીંટાયલો છે, જેમ મેલથી આરસી
ઢકાયેલી છે, અને જેમ ઓરથી ગર્ભ ઢકાયેલો છે, તેમ એ વિકારથી આ જગ-
ત ઢકાયેલું છે મનુષ્યોના સદાના વેરી એ કામવિકારે જાનીઓના જ્ઞાનને
પણ ઢાકેલું છે." "માટે એ જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનનો નાશ કરનારા કામરૂપ પાપી
વિકારનો તુ નાશ કર" "એ વિકાર બુદ્ધિને બમાવી નાખનારો છે માટે
બુદ્ધિથીપણ પર છે એમ જાણીને પોતાની મેળેજ દલતા ધારણ કરીને, હે
મહાબાહુ ! એ કામરૂપી બંધવાન વિકારનો નાશ કર." ૧ પ્રશ્ન--જાનીનો
વેરી કોણ ?

મહાજ્ઞાનીના વેરી ક્રિયા ગુરૂ, તે જાણાવી દો મુને આજ;
 કારજ માફ કટ લેઈ કરી દો, મહામોટા સંત મહારાજ,
 ધ્યાન દઢ કરાવો રે, પાણી આપની ભાવે. સંતમુખથી ૦ ૪

જ્ઞાનીના વેરી એ ધડકે હૃદમાં, મારે તેને જાણવાની છે જરૂર;
 તમારા વિના નવ જણાવે કોઈ, મુને કરી દીને સાચો શૂર,
 ધીરો કહ્યો મારો રે, હવે તે બીજે ક્યા જાવે સતમુખથી ૦ ૫

કાફી ૧૮૩ મી.

ઉત્તર.

સાધ કહે છે સહેલુ રે, પૂછ્યુ તે ને લાઈ,
 સમજાવી દઉં સર્વે રે, ચિંતા ન ધરીશ રાઈ. ટંક. ૧

જ્ઞાનીને તો કોઈ વેરી નથી લાઈ, એવી સાબળી તે ને વાત,
 તે તો ખરેખરી માનજે તુ તો, છે વિશ્વ વિષે એ વિખ્યાત;
 સતે કહ્યું બીજુ રે, સાચું તે પણ લે સાઈ. સાઈ ૦ ૨

સતના વેરી તો કામ છે મોટો, એના વિના નથી કોઈ જાણ;
 ક્રોધ આદિક વેરી સર્વ ખરા પણ, તેને છતી જવાય નિર્વાણ,
 અજીત નેવો આ તો રે, મુનિવર ગયા વ'વાઈ. સાઈ ૦ ૩

જ્ઞાનીના વેરી માટે એને માન્યો, કારણ સમજાવ્યુ તુ ને સર્વ;
 એને છતણહારા જ્ઞાની ઘણા છે, સુકાદિકે ગાળ્યા એના ગર્વ,
 સર્વ નથી સરખા રે, ત્યાં ચાલે નવ ચતુરાઈ. સાઈ ૦ ૪

પણ એ છતનારને એ તો જાણ, લાગ્યો વસમો અપાર,
 માટે એને વેરીરૂપે તો માન્યો, જ્ઞાનીતણા નિરધાર,
 ધીરા ધર્ય ધ્યાનમા રે, કામની ફૂડી કમાઈ. સાઈ ૦ ૫

કાફી ૧૮૪ મી.

પ્રશ્ન.

શંકા મારી ટાળો રે, ગુરૂ તમે ગરવા;

પૂછી પાર પામીશ રે, અર્થ મારે તો કરવા. ટેક. ૧

ગુરૂ તમે વારંવાર કહોછો, કે છે આત્મા અનાદિ અનંત;
એના જોવા તો કોઇ નથી બીજો, એ તો છે મહંતમાંહી મહંત,
એમાં મુને થઇ શંકા રે, સમર્થ છો ગુરૂ હરવા. શંકા ૦ ૨

સર્વેશ્વર સર્વનો કરતા, માનોછો આત્મા ગુરૂદેવ;
ત્યારે તે વારંવાર કેમ જન્મે છે, શે સાધે જનનીઉદરની સેવ,
સમજાતું નથી સાંઇ રે, દિલ લાગેછે ડરવા. શંકા ૦ ૩

એવા આત્માકેરો જન્મ તો ગુરૂ, કેમ થાયે કહો સુખાણ;
મુજને અજ્ઞયજ્ઞ ઘણું લાગે એ, પૂરૂ સમજાય નહિ પ્રમાણ,
સમાધાન કરો સાંઇ રે, ધીરો અભરે ભરવા. શંકા ૦ ૪

સર્વ શંકાઓ મટાડી તમે જ્યમ, તેમ આ પણ મટાડશે સાર;
એવી ધારણા છે ધીરાને અંતર, પામીશ આ શંકા કેરો હું પાર,
ધીરાને છે ધારણ રે, મહદપદ મળ્યું તરવા. શંકા ૦ ૫

કાફી ૧૮૫ મી.

ઉત્તર.

દઢ કરય ધ્યાનને રે, ઉત્તર હવે હું આપું;

તારાં તો સહુ દુઃખડાં રે, પલક માંહી કાપું. ટેક. ૧

૧ પ્રશ્ન—આત્મા અનાદિ અને અનંત છે ત્યારે તે વારંવાર જન્મ કેમ ધારણ કરેછે ?

૧ ઉત્તર—આત્માની શુદ્ધ સત્વગુણી પ્રકૃતિને આશ્રય કરીને તે

- બતાવી દો સરવે રે, બાબત કોક તો બૂઝે. ટેક. ૧
- શુદ્ધ સ્વરૂપી આત્મા ને માનો, બડો બુદ્ધ કહો વારવાર;
એક માનો અખિલેશ્વર નેન, તેના પામે ન કોઇ જન પાર,
નિત્ય કહો નેન રે, બ્રહ્માંડ નેન પૂને. સાંઇ૦ ૨
- મુક્ત તો માનો છો નેન ગુરૂજી, એવા આત્મા વિષે કહું આજ;
શંકા મારીતું સમાધાન કરો ગુરૂ, તેને બંધનકેરું શું કાજ,
સમજવો સાંઇ રે, કામધેતુ નેને દૂઝે. સાંઇ૦ ૩
- એવા આત્માને બંધન માનીને, કરતા ચોગીઆ મહાયતન;
મુક્ત કરવા માયાફાડ કરેછે, એ તે કેવો ગણવો પ્રયતન,
સદા મુક્ત છે આત્મા રે, ધા નવ લાગે રૂઝે. સાંઇ૦ ૪
- મિથ્યા મેહોનત મહંત શે કરતા, તેતું સમજવો કારણ સત્ય;
મુજને તો કિંચિત નવ સમજાયે, હશે માઠી ગુરૂ મારી મત્ય,
ધીરને દો ધારણ રે, શંકાથી સાંઇ ! ધૂને. સાંઇ૦ ૫

કાફી ૧૮૭ મી.

ઉત્તર.

- સમજવી દડં સર્વે રે, ન્યારે તું મને આરાધિ;
સાચી વસ્તુ તુજને રે, લક્ષણવંતા તો લાધિ. ટેક. ૧
- તું તો નેને બંધ ગાની બેઠો છે, તે બંધ છે માત્ર ભાસ;

૫ શંકાથી ઇ--હે સાંઇ એ શંકાથી ધીરો ધૂનું છે તેને તમે ધારણ આપો. પ્રશ્ન--આત્મા નિત્યમુક્ત હતાં બંધાયો શું કરવા કે નેથી તેને હોડવવાનો પ્રયત્ન કરવામા આવે છે ?

૧ ઉત્તર--આત્માને બંધ હોજ નહિ; ને બંધ માનવામાં આવ્યો છે તે આજ્ઞાનથીજ મનાયો છે.

- વારંવાર હું કહું છું અજન્મા, એવો હું છું નિર્વાણ;
અવિનાશી પણ આત્મા છે મારો, જેને નથી લાભ કે હાણ,
વળી છે તે કેવો રે, જાપ તેના હું જાણું. ૬૬૦ ૨
- સર્વ ભૂતમાત્રનો ધણી એ છે, મારો આત્મારામ અખડિત સાર;
છતા તે જનનીકંઠરમાં આવે છે, તેના પમાડું તુજને પાર,
સ્વેચ્છાએ થાય સરવે રે, નથી કોઈનું તો દાપુ. ૬૬૧ ૩
- મારા આત્મારામની શુદ્ધ સત્વગુણી છે, પ્રકૃતિ જે નિરધાર;
તનો આશ્રય કરી તે અવતરે છે, ધરી જો ધ્યાનમા તુ આ વાર,
સમજશે સર્વ તુજને રે, પછે મોટા જન માપું. ૬૬૨ ૪
- એમ માયાનું તો મહાણુ થાયે, ત્યારે અવતરતો આત્મા જાણાય;
તદપિ નથી એને કાંઈ લેવાદેવા, એના ગુણુ અપાર કેમ ગણાય,
ધીરા ધરય ધ્યાનમા રે, આત્માનંદ અણાપું. ૬૬૩ ૫

કાશી ૧૮૬ ત્રી.

પ્રશ્ન.

આધ સમજવો રે, મુજને તો નવ સહે,

અવતરે છે અર્થાત્ સત્વગુણુવાળી માયાને વિષે અજ્ઞાનીને આત્મા અવત-
ન્ના જણાય છે, વસ્તુતઃ તે અવતરતો નથી તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે જેમ
આગા અનાદિ અનંત છે તેમ આત્માની શક્તિ માયા પણ અનાદિ અનંત
(માયા આત્માની શક્તિ હોવાથી તેને આત્માથી જૂદી માની નથી).
એ અનાદિ માયા માલિક, રાજસી અને તામસી, એવા ત્રણ પ્રકારની
ભામે છે જેમા આત્માનો ચેતન ભાગ જણાય છે તે સાત્વિકી માયા જણુ-
વી, જેમા મન ઈન્દ્રિયો વગેરે જણાય છે તે રાજસી જણુવી; અને જેમા
વડ દૈહિક જણાય છે તે તામસી જણુવી એ ત્રણ ગુણુવાળી માયાને
રિમે રૂઢ, ઈન્દ્રિયો અને છન્દાગા શરીર અવતરતા મરતા જણાય છે પણ
વસ્તુતઃ એ માયા હોવાથી બાસ માત્ર છે પરમાર્થપણે જેતા આત્મા ચેત-
નને એમાનુ કાંઈ લાગુ પડતુ નથી.

- બતાવી દો સરવે રે, બાબત કોક તો બૂઝે. ટેક. ૧
- શુદ્ધ સ્વરૂપી આત્મા જે માનો, બડો છુદ્ધ કહો વાર વાર;
એક માનો અખિલેશ્વર જેન, તેના પામે ન કોઈ જન પાર,
નિત્ય કહો જેને રે, પ્રહ્લાંડ જેને પૂજે. સાંધ૦ ૨
- મુક્ત તો માનો છો જેને ગુરૂજી, એવા આત્મા વિષે કહું આજ;
શંકા ભારીનું સમાધાન કરો ગુરૂ, તેને બંધનકેરું શું કાજ,
સમજવો સાંધ રે, કામધેનું જેને દૂઝે. સાંધ૦ ૩
- એવા આત્માને બંધન માનીને, કરતા ચાગીઓ મહાયતન;
મુક્ત કરવા માયાફાંડ કરેછે, એ તે કેવો ગણવો પ્રયતન,
સદા મુક્ત છે આત્મા રે, ધા નવ લાગે રૂઝે. સાંધ૦ ૪
- મિથ્યા ગ્રેહેનત મહંત શે કરતા, તેનું સમજવો કાશ્ચ સત્ય;
મુજને તો કિંચિત નવ સમજાયે, હશે માઠી ગુરૂ ભારી મત્ય,
ધીરને દો ધારણ રે, શંકાથી સાંધ ધૂજે. સાંધ૦ ૫

કાફી ૧૮૭ મી.

ઉત્તર.

- સમજવી દરકં સર્વે રે, જ્યારે તું મને આરાધે;
સાચી વસ્તુ તુજને રે, લક્ષણવંતા તો લાધે. ટેક. ૧
- તું તો જેને બંધ માની બેઠો છે, તે બંધ છે માત્ર ભાસ;

૫ શંકાથી છૂં—હે સાંધ એ શંકાથી ધીરો ધૂજેછે તેને તમે ધારણ આપો. પ્રશ્ન—આત્મા નિત્યમુક્ત હતાં બંધાયો શું કરવા કે જ્યો તેને હોડવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવેછે ?

૧ ઉત્તર—આત્માને બંધ હજી નહિ; ને બંધ માનવામાં આવ્યો છે તે આગાનથીજ મનાયશે છે.

વિચાર કરતાં તે ખરો નથી કાંઈ, સમજાય જેને થયો પ્રકાર,
 જાડી વાત જાણે રે, સિદ્ધની સેવ જે સાધે. સમજાવી૦ ૨
 સર્વ સરીરમાં એક છે દૃષ્ટા, તે અર્વ-યાપક છે નિરધાર;
 એમ છે માટે એ મુક્ત છે નિશ્ચે, કરો જે તેના તુ વિચાર,
 કારણ થાશે તારૂં રે, ધરાઈશ સારૂં ખાધે. સમજાવી૦ ૩
 દહકેસ અભિમાનયકી તું, બધ માની એસે છે અજ્ઞાણ;
 દૃષ્ટા નરને તુ નાજો નિહાજે, એજ બધ છે નિર્વાણ,
 નિશ્ચે કરી માનજે રે, વાકામાં વાંકુ વાધે સમજાવી૦ ૪
 તારી શકા પરી થઈ ગઈ પળમાં, હવે નથી કરવાનો રહ્યો વિચાર
 સ્ફુટ કરી મેં તો તને સમજાવ્યું, અરપી દીધો સારમાં સાર,
 ધીરા ધર્ય ધારણ રે, બૂડીરા નવ તુ બાધે. સમજાવી૦ ૫

કાફી ૧૮૮ મો.

પ્રશ્ન.

ગુરૂજી મારા ગરવા રે, માફ ચિત્ત આણો ઠેકાણે,
 જાણાવી દો જીવિત રે, પૂરાણ પેર પરમાણે ટેક. ૧
 મારા મનની શકા મર્મ નિવાની, વગી થાય નયોનવી ઉત્પન્ન;
 તે તો મારે સર્વે પૂછી લેતી, જોઈ સાંધને આજ પ્રસન્ન,
 સમય સારો લાધ્યો રે, છે ધરાવું ભરે જાણે ગુરૂજી૦ ૨
 ચોકું ચોકું પૂછી લેઈ પાર પામું, માટે કારણ કરી લેઉં સાર;
 ગુરૂકૃપાનો લાભ પૂર્ણ હું પામું, પૂછી જોઈ પછે કટું વિચાર,
 સાર સાર સંગ્રહું રે, જ્યમ અલ્પ જીવે દાણે દાણે. ગુરૂજી૦ ૩

ગુરુ મુજને આજ કહો, અનર્થનું કારણ શું કહેવાય;
એ પૂછવાની તો ઇચ્છા છે મારે, લક્ષણ આપનાથી લહેવાય,
બીજા તો બૂડાડે રે, ગુરુ બૂડતો તાણે. ગુરુ ૪
એ શંકાનું સમાધાન કરાવો, સાંધ આપ મોટા દયાળ;
આપના વિના આવું કોઈ નવ લાગે, કીજે કૃપા મુજપર કૃપાળ,
જાણાવી દો જુક્તિ રે, ધીર દુઃખ ટાળો જાણે. ગુરુ ૫

કાફી ૧૮૯ મી.

ઉત્તર.

સાંધ કહે સાચુ રે, તુંને તો આજ દેખાડું;
સમજ શાણા સર્વે રે, પૂરણ પેર પેખાડું. ટંક. ૧
હું કરતા છુ એવું જે અભિમાન ધરવું, તારે તારા આત્મા મોઝાર;
તે રૂપી તો એક નવ હૃદયકેરો, વિહારે વાઘ તુંને નિરધાર,
ખાઈ જાય તુંને આખો રે, સત્ય તુંને શિખવાડું. સાંધ ૨
એવું માનવારૂપી તો દુઃખ તારે, ભોગવવું પડે નિરવાણ,
અનર્થનું કારણ એ તો લાઈ, પૂરું કરી જે તેવું મમાણ,
મારે તો કહેવું સાચું રે, લક્ષણ સર્વ લેખાડું. સાંધ ૩
અનેક અનેક દુઃખ મનથી તુ માને, હું પદ ધરી ધરી વાર વાર,
તેમાં તારો વાંક છે પોતાનો, બીજાકેરો નથી લગાર,
સાચી શીખામણ હું તો રે, દઇ સમજ પાડું. સાંધ ૪
અકર્તા છું એવું માની તું જોસે, ત્યારે તો દુઃખ દૂર પજાય;
અનર્થનું કારણ સમજાયું હવે તુંને, હવે તો સુખી તારો પિંડ થાય,
ધીરા નહિ આવે રે, કાંઈ તુંને તો આડું. સાંધ ૫

કાશી ૧૯૦ મી.

પ્રશ્ન.

- સમન્તવો મુને સાંઘ રે, આત્માનો પક્ષ કરનારા;
પૂછી પાર પામવો રે, જ્ઞાન ગતિ ગઢનારા. ટેક. ૧
- શૂન્યશિખરની વાતો છે વસમી, યોગની યુક્તિઓ અપરમપાર;
સાંખ્યની તો સમજ અતિ અઘરી, તેનો નથી કરવો મારે વિચાર,
કંઈક સહેલું સમજવો રે, તારનારા તરનારા. સમન્તવો ૦ ૨
- પુરાણ શાસ્ત્રની વાતો વસમી, મુને લાગે છે ગુરુ દયાળ;
સહેલી સદ વશી મારા અંતરમાં, તે દો સમજવી થઈ કૃપાળ,
શિષ્યકેશ કુઃખડાં રે, છો સાંઘ સાચા હરનારા. સમન્તવો ૦ ૩
- આત્મજ્ઞાનરૂપી અમૃતપાન તો, મે કરાય કેઈ પેર;
એ ભુક્તિ તો મુને દીને જણાવી, માધવ જેવા ગુરુ કરી મે'ર,
સંત કરો શિષ્યને રે, જ્ઞાનભાર ભરનારા. સમન્તવો ૦ ૪
- કંઈ કડણ વાત મારે નથી પૂછવી, એટલીના ઉત્તર આપો ગુરુદેવ;
હવે તો મુજને સમજાઈ જશે તે, કંઈક સાધી છે ગુરુજીની સેવ,
ધીરો ધરશે ધીરજ રે, દઢ ધ્યાન ગુરુ ધરનારા. સમન્તવો ૦ ૫

કાશી ૧૯૧ મી.

ઉત્તર.

- હીક પૂછ્યું ઠાવકું રે, ખેડ ખાંતે ખેડંદા;
હું જણાવી દઉં ભુક્તિ રે, ભુક્તિતણા મેલંદા. ટેક. ૧

- હું તો એક છું એવો નિર્ણય કરજે, પછે વિચારજે વારંવાર;
મારે વિષે સન્નતિ વિન્નતિ નથી કાંઈ, નથી એવા બેદતણો કાંઈ ભાર,
તેમ નથી બીજું કાંઈ રે, કે નથી બદા હાલંદા, ઠીક૦ ૨
- કેવળ સ્વપ્રકાશરૂપ હું છું પોતે, એવું સમજજે સિદ્ધાંત;
નિર્ણય ન થાયે તો કરી જોજે તું, મનન સ્વપ્રકાશીનું દષ્ટાંત,
સમજી જઈશ સદ લઈ રે, જાણાશે તારો બોલંદા. ઠીક૦ ૩
- એવો દૃઢ નિશ્ચે ધારીને તું રહેજે, શોક મોહને ટાળી જાણ;
રાગ દેવાદિક દંડ એવાંતું, કરી નાખજે કચ્ચરધાણ,
આત્મારૂપી અમૃત રે, ત્યારે તો યદ્યપી પીવદા. ઠીક૦ ૪
- બાકી તો એકે ઉપાય નથી ભાઈ, એ મળવાતણો નિર્વાણ;
પૂરેપૂરું તો એ દીધું બતાવી, તુંને તો મેં પ્રમાણ,
ખુશી થા ખાતરી રે, ધીર તું હાલદા ચાલંદા. ઠીક૦ ૫

૨ સન્નતિ ઇ—બેદના તથા પ્રકાર છે. સ્વગતીય, વિન્નતીય, અને સ્વગત જેમ એક પીપળાથી બીજાને પીપળો જૂદો છે, એવા બેદને સ્વગતીય બેદ કહે છે, પીપળાથી લીમડો જૂદો છે, એવા બેદને વિન્નતીય બેદ કહે છે, અને પીપળાના યડથી તેના ડાળ જૂદા છે, એ બેદને સ્વ-ગત બેદ કહે છે. આત્મા એ ત્રણે પ્રકારના બેદથી રહિત છે (અદ્વૈતતત્ત્વ છે માટે).

૩ સ્વપ્રકાશરૂપ—જીગ્મની સાદાપ લીધા વિના પોતાની મેં પો-તાને જાણનારો. મનન ઇ—સ્વપ્રકાશીના દૃષ્ટાંતનું મનન કરી જો-જો. જેમ, તેના બીજા પદાર્થને જોનાર છે પણ તેને સૂર્યાદિના પ્રકાશની અગેશા છે, સૂર્યને પ્રકાશ હતા પણ આત્મા ચૈતન્ય નહોતો તો તેને બીજા પદાર્થને જાણી શકે નહિ પણ આત્મા તો સૂર્ય અને તેને જાણે વિના પણ જીગ્મને જાણી શકે છે (સ્વપ્રકાશી હોવાથી)

૪ દૃઢ—જેમના ઉપર—આત્મા બેદ રહિત, કેવળ અને સ્વપ્રકાશ રૂપ છે, એમ નિશ્ચય કરી શોક, મોહ, રાગ, તથા દેવ તથાને રહેવાથી આત્માનદનો અનુભવ થાય છે

કાશી ૧૯૨ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરુજી ગમ પાડો રે, જોડું સરવે જોતે;
 જાણાવી ઘો જીવિત રે, આત્મા ઘરમાં જોતે ટેક. ૧
 એક શંકા મટે ને અન્ય જાગે, એના પામીશ ક્યારે હું પાર;
 વારંવાર હું ધ્યાનમાં ધારું, કરું એના એ વિચાર,
 જમડા જશે ગાલી રે, આવી જઈશ હું મોતે. ગુરુજી ૨
 જ્ઞાન રૂપી અગ્નિ પ્રગટે ઘટમાં, તેનાથી મળ માત્ર બળી જાય;
 તોય ગુરુજી મારા મુજને તો કાંઈ, તમે ભાળો તેણું નવ થાય,
 જાણાય સહુ જોયણું રે, ન પોતાને જોણું પોતે. ગુરુજી ૩
 તમે તો જગતને મિથ્યા કહોછો, મુને તો જગત જાણાયછે સત્ય;
 તેણું તો કેમ કરણું ગુરુ મારે, થયો જ્ઞાની ન રહી એવી ગત્ય,
 સમજાવો સર્વ સાંઈ રે, જીવિત રહું જોત જોતે. ગુરુજી ૪
 વીતરોકપણું એમ થાય ન મુજને, ત્યારે કયમ કરણું ગુરુદેવ;
 મુજને તો જાણાવી ઘો દાતા, સાધી નથી મેં સમ્યક્ સેવ,
 ધીરાને ઘો ધારણ રે, ટળશે મળ તો ધોતે. ગુરુજી ૫

કાશી ૧૯૩ મી.

ઉત્તર.

સાંઈ કહે મર્યે સાચું રે, જાણાણું ભય ભગાડો;
 અહીં તો છે અવજન નામના રે, સાચેસાચો અખાડો. ટેક. ૧

તે કહ્યું કે હું જ્ઞાની થયો પાણી, મારી શંકા ન દૂર પળાઈ,
ત્યારે અધૂરો જ્ઞાની એમ જાણવું, પૂરી કરી ન જ્ઞાનક્રમાઈ,
પૂરેપૂરો થાને રે, અધૂરો ક્ષીટી આડો. સાંધ૦ ૨

પ્રભને વિષે તો જગત્ જણાયે, અજ્ઞાને કલ્પિત નિરધાર;
તે શુદ્ધ જ્ઞાન થયે તો જતું રહે, તેના કરી જ્ઞાને તું વિચાર,
દૃષ્ટાંતે કરે તારો રે, ભયકેરો ભગારો. સાંધ૦ ૩

ભરનિદ્રામાં તું તો સૂતો છે, એવે આવ્યું તુંને સ્વપન;
કે મુજને વાઘ ખાઈ જાય છે, ત્યારે તું ને ભય થયો ઉત્પન્ન,
જગી જોયું જ્યારે રે, ત્યારે તો ટળ્યો દુઃખતાડો. સાંધ૦ ૪

એ દૃષ્ટાંતથી સિદ્ધાંત સમજજે, થઈ ગઈ સહેલામાં સહેલી વાત;
હવે અધરું એમાં કાંઈ નથી ભાઈ, થયું પૂર્ણાનંદ રૂપ મખ્યાત,
ધીર નાદ અનહદ રે, હવે તો તમે વળડો. સાંધ૦ ૫

કાશી ૧૯૪ મી.

પ્રશ્ન.

હું તો આજ બેઠો રે, લા'ણુ ઘણું લેવાને;
સાધની મારે સાધવી રે, સાચેસાચી સેવાને. ટેક. ૧
પૂછીને પારતો મારે પામવો, જે જે શંકા થાય ઉર;
સદ્ગુરુ તો સમાધાન કરશે મારું, પૂર્ણાનંદ મગઠાવી પૂર,
પામીશ હું તો મોંઘા રે, આજ મીઠા મેવાને. હું તો ૨

સે છે તે જાતની પેઠે જ્ઞાન થવાવડે નાશ પામે છે અર્થાત્ જેમ જાત-
ની અપેક્ષાએ સ્વપ્નસદિ અસત્ છે તેમ તાત્વિકજ્ઞાનની અપેક્ષાએ
આ જગત્ પણ અસત્ છે

૧ પ્રશ્ન—જગત્ મિથ્યા છે, એમ નિર્ણય થયા છતાં પણ સુખ
ક્યાંથી મળશે ?

કાશી ૧૯૭ મી.

ઉત્તર.

સમજ સમજવું રે, ઘાટ ઘટ શેણે ઘડે;
 જ્ઞાનનું કૃણ બતાવું રે, તરી જઈશ તેનાવડે. ટેક. ૧
 જ્યારે તું જ્ઞાનને પામીશ ભાઈ, ત્યારે તારો કૃના થાશે મોહ;
 ભાઈ મરો કે મરો ભતરીન્તે, નવ પુત્ર મરચે શોક થશે આરોહ,
 કૃણ છે એવું જ્ઞાનનું રે, નવ પૂર ઉતરે ચડે. સમજ૦ ૨
 જ્ઞાનવડે તું નિરખીશ નયણે, અવિધાએ રચાયલા જન;
 કોણ બેઠો ને બાપ છે કોણ તે, સમજીશ સર્વે થઈ મસજ,
 છતી જઈશ જગને રે, અંતર તારે સાચું ચડે. સમજ૦ ૩
 સર્વને તું તો જોઈશ ભાઈ, અભેદપણે આત્મા મોઝાર;
 ત્યાર પછે તે આત્માને નિરખીશ, અભેદપણે પરમાત્મામાં સાર,
 છતી જઈશ ત્યારે રે, ખરો હીરો ત્યારે જડે. સમજ૦ ૪
 જ્ઞાનનું તો કૃણ એવું છે ભાઈ, તેને ગ્રહણ કરી લે અવિધાર;
 ભૂલે ભૂલે ભટકીશ ન લવમાં, ભટકીશ તો ખાઈશ પેંજર,
 ધીરો ધ્યાન ધારજે રે, ધ્યાન ચૂકે નિશ્ચે પડે. સમજ૦ ૫

૧ ઘટ—ઘટમાં. ૨ કૃના થાશે—નાશ થશે. આરોહ થશે—ચઢશે.
 મનમાં શોક નહિ ચડે—ઉપજે. નવ છ૦—અર્થાત્ મનની સ્થિતિ સદૈવ
 એક સરખી રહે.

૩ રચાયલા—અનેલા. અવિધાથી ઉત્પન્ન થયેલા. અંતર છ૦—તારા
 અંતરમાં સાચી વાત આડશે— સમજશે.

૪ અભેદપણે—એકરૂપ. ઉત્તર—સર્વને આત્માને વિશે અભેદપણે
 જોવા એ જ્ઞાનનું કૃણ છે.

કાશી ૧૯૮ મી.

પ્રશ્ન.

- ગુરુ ઘાંટી આવી રે, અમે તો ઘણા વ'વાયા;
 ઘઘ શકામાં શંકા મોટી રે, કાએ કાચું કમાયા ટેક. ૧
- પેરે પેરે તો અમને પીડે છે, તે તમને ગણાવુ ગુરુરાજ;
 અંતર નિર્મળ નથી થાતું અમારૂં, કથળી જાયેછે તેણી કાજ,
 રાજ રઢિયાળા રે, મોહ કરે અતિ માયા. ગુરુ ૨
- પાંચ વર્ષના થયો હું ન્યારથી, ત્યારથી લાગ્યો કરવા પાપ અપાર;
 ખેલ માંહી ખાંતે પાપ કર્યાં મેં તો, જેનો કરાય ન આજ વિચાર,
 તે પાપ મુને પીડે રે, ક'પે ગુરુ કાયા. ગુરુ ૩
- એ પાપ મારાં પ્રલ્લે ક્યમ થાયે, કર્યાં તે તો ભોગવવાં સાર;
 એવી શંકા મુને હરઘડી થાયે, જુઓ મારો ઘટી ગયો દિદાર,
 પેંન્તર ખદશિ પાધરો રે, ગુરુના ચર્ણુ નવ સા'યા. ગુરુ ૪
- સા'યા કદાપિ ગુરુચર્ણુ મેં તો, તોય કર્યાં પાપ પ્રલ્લે ક્યમ થાય;
 એ શંકાતું સમાધાન કરો સાંધ, ભલે ભેટી આવ્યા ગુરુરાય,
 ધીરાને દો ધારણુ રે, પાપભાર તો પાયા. ગુરુ ૫

૧ પ્રશ્ન—મેં જે પાપ કર્યાં છે તે શી રીતે નાશ પામશે ? કેમકે,

“ કૃતકર્મક્ષયો નાસ્તિ કલ્પકોટિસતૈરપિ । ”

અવશ્યમેવ મોક્તવ્ય કૃતં કર્મ શુભાશુભમ્ ॥ ”

“ સેકડોકોટિ કલ્પ વહી જાય તથાપિ કરેલા કર્મનો ક્ષય થતો નથી; શુભ કે અશુભ જેવું કર્મ કહ્યું હોય તે અવશ્ય ભોગવવું પડે છે. ” વળી “કૃતસ્વકર્મણોભોગાદેવક્ષય ”કરેલા કર્મનો ભોગવવાથીજ નાશ થાય છે “એમ શ્રુતિવાક્ય છે, ત્યારે ગમે તો મને જ્ઞાન થશે અને પછી પાપ નહિ કરે, પણ જે કર્યાં છે તે તો ભોગવવાજ પડશે. અને તે પાપપુણ્ય ભોગવવા માટે દેહ ધરવો પડશે, ત્યારે જ્ઞાનથી સુકિત મળવાની તે પણ શી રીતે મળશે ?

કાશી ૧૯૯ મી.

ઉત્તર.

- સાંધ કહે શંકા સાચી રે, આશા આપું તુજને ઘણી;
 પેરે પેરે સમજણું રે, ધિંગડમડ થઇને ઘણી. ટેક. ૧
- હવે તારે તો ચિંતા નથી કાંઈ, તેનો સમજ જ તું સાર;
 અધમોધમ પાપી તું હોય ભલે, તોય સમજણું શુદ્ધ વિચાર,
 મલે કઈં પાપને રે, અરપી જ્ઞાન મોઘો મણિ. સાંધ૦ ૨
- તારા પાપનો મહાસમુદ્ર ભરિયો, તે છવાયો પૃથ્વીની પીઠ;
 તોય તેમાંથી હું તારીશ તુજને, ઘણા જન તરતા મે દીઠ,
 શંકા નથી કાંઈ રે, પાત નવ કરતો વાણી. સાંધ૦ ૩
- માઈં અપેંછુ છે જ્ઞાન ને તુજને, તેનું થાશે નાવ નિર્વાણ;
 તે તુંને પાપસાગરથી તારશે, એની મેજે તો કરી સુજાણ,
 વાર નહિ લાગે રે, હેઠામા સહુ નાખે હણી. સાંધ૦ ૪
- તારા પાપનો પશ્ચાતાપ ન તુજને, જ્ઞાનવડે તો થાય;
 કરેલાં વીસરી જઇશ તુ ભાઇ, નવાં જ્ઞાન મળ્યે ન કરાય,
 ધ્યાને ધરય ધીસ રે, બહાદૂર જાને તું તો બાણી. સાંધ૦ ૫

કાફી ૨૦૦ મી.

પ્રશ્ન.

- સાંઈ શંકા મુજને રે, ઉપજ એમાંથી આવી;
નિવારો તે નાથજી રે, ભક્તિ ટેકની કા'વી. ટેક. ૧
- જેમ એક પુદ્ગુદા મટ્યે બીજે તો યાચે, જેમ ઉભરો આવે ને જાય;
વાદળકેરા રગ યાચે ને જાય, તેમ ખારી શંકા તો ઉભરાય,
સ્થાનક શુભ નરખી રે, ઉભરાઈ જાયે ભાવિ. સાંઈ૦ ૨
- તેનું નિવારણ નાથજી કીજે, શંકા સમજવું સાંઈ;
વ્યર્થ ઉચ્ચાર ન હું કરું કદીએ, કે નવ ભાણું કાંઈનું કાંઈ,
આશંકા કહીશ સાચી રે, અતરધૃત જોઈશ તાવી સાંઈ૦ ૩
- તમે કહ્યું કે પાપરૂપ રામુદ્રને, જ્ઞાનનાવે તરી જઈશ સાર;
એમાં તો શંકા થઈ આવી મુજને, રહેશે પાપઆણું નિરધાર,
ત્યારે તર્કોમાં શો અર્થજ રે, ખાંડ ધારી રેતી ખાવી. સાંઈ૦ ૪
- એ શકાનું સમાધાન કરો શુર, પેર પેરનાં દઈ પ્રમાણ;
ભુંડું માફ સાંઈ સર્વ લગાડો, કરી દો ઝળહળતો મુને જાણ,
ધીરા દઈ ધારણ રે, આપો યુખડી ભાવી. સાંઈ૦ ૫

કાફી ૨૦૧ લી.

ઉત્તર.

છે ખરી શકા તારી રે, વ્યર્થ નથી વાત કાઢી;

પણ છે ભ્રાંતિ એ તો રે, તે બેઠ રહું રખાડી. ટંક. ૧
 આવી ભ્રાંતિમાં ઘણા જન ભટકે, તેમાં તારો નથી કાંઈ વાંક;
 શુદ્ધ વિચાર થયે એ તો ટળે સહુ, શુદ્ધ વિચાર વિના જન રાંક,
 કાંકિતું કાંક સમજે રે, ભૂલે ખરા ખેલાડી. છે૦ ૨
 ધગધગતો અગ્નિ જેમ તો બાળે, કાઠના ભારે ભાર;
 તે પેરે આત્મજ્ઞાનરૂપી અગ્નિ, કરી નાખે પાપઅંબારનો પાર,
 બાકી નવ રાખે રે, સર્વને રૂઢ બાડી. છે૦ ૩
 એક વાનું તો બળાય ન એથી, તે તું ને જણાવી રહું સાર;
 પ્રારબ્ધ બાળી શકાય ન એથી, તેનો પણ કરાય કદીએ વિચાર,
 પણ તે વાતો છે વેગળી રે, કયા ન કહેવી આડી. છે૦ ૪

૧ ઉત્તર—જ્ઞાન સધળા પાપનો નાશ કરશે તેથી પાપ રહેવાનું નથી. જ્ઞાન થયા પછી આત્મા વિના સર્વ ક્ષણ મિથ્યા જાણવામાં આવશે ત્યારે પાપ અને તેના ભોગ પણ મિથ્યા કેમ નહિ જણાય?

૪ જ્ઞાનીને પણ પ્રારબ્ધ ભોગવનું પડે છે એ સિદ્ધાંતને ઉદ્દેશીને કહે છે: પ્રારબ્ધ ઈ૦. પણ છ૦—પણ તારા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં આ બાબતનો સમાવેશ થતો નથી માટે તે કહેતો નથી. અર્થાત્ કહેવાનો સિદ્ધાંત કહી દીધો છે, ઉપ-પત્તિ વિચારગમ્ય હોવાથી કહી નથી. એ ઉપપત્તિ આ પ્રમાણે છે: ક્રિય-માણુ (હવે પછી બનાવાનાં), સચિત (પૂર્વકૃત પણ ફળ આપવા તત્પર નહિ થયેલાં) અને પ્રારબ્ધ (પૂર્વકૃત પણ ફળ આપવા તત્પર થયેલાં,) એ-વા ત્રણ પ્રકારનાં કર્મને કોઈ બંદુકની ગોળીઓ સાથે સરખાવે છે. તોસ્તાનમાં ભરી રાખેલી ગોળીઓ એ સચિત કર્મને હામે જાણવી; જે ગોળી બંદુકમાં ભરી રાખી છે પણ છોડી નથી તે ક્રિયમાણુને હામે જાણવી; અને જે ગોળી છોડી છે તે પ્રારબ્ધને હામે જાણવી. બંદુકમાંની તથા તોસ્તાનમાંની ગોળીઓ ફેંકી દેવાય એવી છે પણ જે ગોળી છોડી દીધી છે તે તો અચૂક નિશાનને લાગ-વાનીજ: તેને પાછી ખેંચી લેવાનું સામર્થ્ય નથી. તેમ સચિત અને ક્રિયમાણુ-નો તો નાશ જ્ઞાનથી બની શકે, પણ જે પ્રારબ્ધકર્મથી દેત બંધાયો છે તે તો ફળ ભોગ આપ્યા વિના નિવૃત્ત નહિજ થાય.

તારા મરના તુંને ઉત્તર આપવો, નથી બીજાનું મારે કાળ;
બીજા વાતો બીજા જન બોલે, હું તો સજવું શુદ્ધ જ્ઞાનનો સાજ,
કંરવો છે ધીરો હીરો રે, પરમાનંદ પમાડી. છે ૫

કાફી ૨૦૨ છ.

મશ્ન.

મશ્ન વળી પૂછું રે, મહાજ્ઞાની પંડિતા;
ઉત્તર આપો મુજને રે, સાંધ ઘણા શોભિતા. દેક. ૧
મારા મનમાં તો છે નિશ્ચે એવો કે, આપ ઉત્તર આપશો દયાળ;
મારું સમાધાન સર્વ કરશો પ્રભુ, કરૂણાનિધિ થઈ કૃપાળ,
સમજાવશો સર્વે રે, જ્ઞાનકેરી ને ગીતા. મશ્ન૦ ૨
આપે જ્યારે મુને મારો કહ્યોછે, ત્યારે મારી શંકા રહે નવ કાંઈ;
જાણવાનું તેહું જાણીશ સરવે, ધન્ય ભાગ્યે મળી આવ્યા સાંધ,
જાણખ્યા મેં તો કૃષ્ણને રે, જાણખ્યાં રામ ને સીતા. મશ્ન૦ ૩
હવે મુજને જાણખાવી દો ગુરૂજી, જ્ઞાની કેવા હોયે નિરધાર;
તેના તો પાર પમાડી દો મુજને, શુદ્ધ કરાવી દો વિચાર,
અખંડાનંદ આપો રે, ટાળી મને ભયભીતા. મશ્ન૦ ૪
એટલું જાણવાની આશા છે મુજને, તેમાં નિરાશ ન કરો ગુરૂદેવ;
ગોટા ગોટા મશ્નના ઉત્તર દીધા, તેમાં ન જોઈ સાધી સાચી સેવ,
ધીરાને કયો હીંગો રે, ગરવા ગુરૂ પ્રિયમીતા. મશ્ન૦ ૫

૪ ટાળી છ૦—મને ભયભીત ગટાડીને. ૫ પ્રિયમીતા—પ્રિયમિત્ર રૂપ.
મશ્ન—જ્ઞાની કેવા હોય ? ગીતામાં આવેજ મશ્ન અર્જુન પાસે કરાવ્યો છે:

“ સ્થિત પ્રજ્ઞસ્ય કા માયા સમાધિસ્યસ્ય કેશવ ।

સ્થિતધીઃ કિં પ્રમાયેત કિમાર્હીત વ્રજેત કિમ્ ” ઈ૦.

કાફી ૨૦૩ છ.

ઉત્તર.

- સમજાવું કહે સાંધરે, તારું તારા તો ઘટમાં;
અધૂરું ન રાખું રે, ખપાવું હું નટખટમાં. ટેક. ૧
- મહાજ્ઞાની જન તો પૂછે તને આવી, એવો કરી દહં સાચો શિષ્ય;
ભૂત ને વર્તમાન દહં ભણાવી, ભણાવું તારું થવાનું સર્વ ભવિષ્ય,
ત્યારે તો કહ્યો મારો રે, ન ભાવું હું નવ છટમાં. સમજાવું ૦ ૨
- જ્ઞાનીજનની દષ્ટિ દખાડું, તે ગણે સરખા દિવ ને દેડ;
કીડી કુંજર એક મનમાં તેને, સરખાં અંધારા ને ઉગેડ,
સમદષ્ટિ સાચા રે, વગોવાયે નવ વટમાં. સમજાવું ૦ ૩
- ગાય ને ગોધા પ્રજ્ઞજ્ઞાની નિરખે, તેમાં સમાનપણું ધારે સાર;
ભિન્નતા કશી વાતની નવ ભાઈ, ભણે ખાધ ગોધાધકી માર,
ન રીએ ગાયપય દખી રે, કે આવે નવ ઉલટમાં. સમજાવું ૦ ૪
- હેવા સમાનપણું સાચું રાખ્યાની, બીજી વાત ન જાણે કાંઈ;
તેવાને તો પ્રજ્ઞવેત્તા તું કહેજે, માનજે સાચેસાચા તે સાંધ,
બીજા તો ખૂડાડે રે, ધીર ધારી ને ઘટમાં. સમજાવું ૦ ૫

“ જ્ઞાની અને અને આત્મનિષ્ઠવાળા પુરુષનું લક્ષણ શું છે? તે શું
બોલે? કેમ બોલે? અને કેમ ચાલે?”

૧ નટખટ—ખબરદાર—સાવધ. ૨ ન ભાવું ૪૦—હું નવ છટમાં
(નવડી છકડી રમવામા—પ્રથમ કરવામાં) હું તને ભાવું (ગમું) નહિ
અથવા નભાવું આખો શબ્દ લેઈએ તો (નવ+છ=૫૬૨) ૫૬૨મી શ્રુતિ
જે શ્વયશિખર (આત્મસ્થિતિ) તેમા તને નભાવી લેઉં. ઉત્તર—જે
સર્વત્ર સમદર્શી હોય તેને જ્ઞાની જાણવો. ગીતામા કહેછે કે—

કાફી ૨૦૪ થી.

પ્રશ્ન.

ઐજ્યો અવિનાશી રે, ગયો સાચી શેરડિયે,
 પ્રભુનેતા મે ભાળ્યા રે, હવે ન ઘાટ ક ઇ ઘડિયે ટેક ૧
 તોય મનમા ગુરૂ શંકા તો થાયે, એવા થવાની ને ઇચ્છાય,
 એવા થવુ ત્યારે કેવા તો રહેવુ, એવા વિચાર મનમા થાય,
 માટે કાંઈક પૂછવુ રે, ગુરૂપદ્મપાખડિયે ઐજ્યો ૨
 પરપ્રજ્ઞને પ્રાપ્ત જેહ થયા જન, તેનુ લક્ષણ જણાવો આજ,
 મહાભાગ્યે તેવા થઈએ તો કામ લાગે, સે'જે કુધરી જન્યે ત્યારે કાજ,
 માટે જાણવાની ઇચ્છા રે, નમુ ગુરૂની આખડિયે. ઐજ્યો ૩
 હવે શકાઓ શમવા આવી છે, એમ આવે મારા મનમોહાર,
 સમજવણહાર ગુરૂ જેવા જ્યા બેઠા, ત્યા શકાનારના રહે શા દિદાર,
 હારી જાય હરઘડી રે, માર તો ખાય લાકડિયે ઐજ્યો ૪
 મારા ભાગ્યનો પાર હું તો ન પામુ, કે મળ્યા સદ્ગુરૂ આપ સમાન,
 મોટામા મોટો મુને કરી દીધો, કરાવી દીધુ જગતનુ જોડુ ભાન,
 ધીરાને આપી ધીરજ રે, વળગાડ્યો મલુ બેલડિયે ઐજ્યો ૫

“ નિયાવિનયસપન્ને બ્રાહ્મણે ગવિ દસ્તિતિ ।

ગુનિ ચૈવ શ્વપાકે ચ પઠિતા સમદર્શિન ॥ ”

‘ નિદા અને વિનયવાગો બ્રાહ્મણ, ગાય, હાથી, કૂતરો, અને ચાડાળ,
 એ સર્પને નિમે પડિતો સમાનમુદ્ધિ માળા દોષ છે ’

પ કરાવી દીધું—જગત જોડુ છે એવું ભાન કરાવી દીધું પ્રશ્ન—અ
 ભવેતાનુ શુ લક્ષણ ?

કાશી ૨૦૫ મી.

ઉત્તર.

સમજાવી દઉં સાચું રે, તુંને તો મોટો કરવા;
 તારો ભ્રમ દઉં ભગાડો રે, ભવાગ્નિધયકી તરવા. ટેક. ૧

પ્રજ્ઞવેતા તો જાણાવી દઉં ઝટપટ, ખટપટ કાઈ નથી એમાય,
 ઝટપટી વાત કેવી નવ તુજને, ઝટપટ ચતુરાઈ ચણાવુ આય,
 સમજાવી દઉં સાચું રે, અમરે તુંને ભરવા સમજાવી૦ ૨

દૃઢ નિશ્ચય પ્રજ્ઞવેતાનો હોયે, ભલે ચળે આકાશ કે સૂર;
 પૃથ્વી ચળે વા રાશિ નભથી ચળે, ખણે જ્ઞાની નિશ્ચય નવ ચળે પૂર,
 પ્રજ્ઞપ્રાપ્તિનું એ લક્ષણ રે, જાણે નવ જે કરવા. સમજાવી૦ ૩

મોહ વિનાના તો હોય જન એવા, ઇષ્ટવસ્તુ મળ્યે ન હરખાય;
 અનિષ્ટપ્રાપ્તિએ નવ પીડાયે, પેરે પેરે એવા પરખાય,
 લક્ષણ એ તો એનું રે, ધરે ન કોઈની પરવા. સમજાવી૦ ૪

સાચી મોહ મેં તો સમજાવી તુજને, એવો થવાની ધર ઇચ્છાય;
 તારું કારજ સરી જશે સરવે, કેવાઈશ ચોગીદેશે મહારાય,
 ધીરજ ધરજે પૂરી રે, ધ્યાને જોઈએ ગુરુ ધરવા સમજાવી૦ ૫

કાશી ૨૦૬ ફી.

પ્રશ્ન.

ગુરુ શકા મારી રે, ભગાડો તમે પ્રજ્ઞચારી;
 નવ બીજાથી ટળાયે રે, તમે ટળો જ્ઞાનધારી. ટેક. ૧

મુજને ઘણી વાર આપે કહ્યું છે, તે આજ સાંભરી આવ્યું સાર;
તેનું સમાધાન કરાવવું મારે, જો થવા માંડ્યા છે શુદ્ધ વિચાર,
શંકા નવ જોઈએ રે, એસવું સર્વ પરવારી. ગુરૂં ૨

તમે મુને ગુરૂ પહેલાં કહ્યું હતું, કે જગત છે મિથ્યા જાણ;
રજ્જુ સર્પનું દૃષ્ટાંત દીધું હતું, મનાવ્યું હતું મિથ્યા કહી પ્રમાણ,
તેમાં છે મારે પૂછવું રે, વારૂં આવી જો વારી. ગુરૂં ૩

જગતને કલિપત એવું ગણ્યું હતું, વળી તમે કહેતા હતા ગુરૂદેવ;
આત્મા પરમાનાંદરૂપે છે રસિયા, તેમાં મુને શંકા થઈ તતજેવ,
સમાધાન તેનું કાજે રે, નિર્મળ મતિ કરવા મારી. ગુરૂં ૪

તમે કહ્યું તેણે છે જો ગુરૂ, તો બંધ મોક્ષ થયાં ક્યાંથી સાર;
એનો તો મુજને નિર્ણય કરાવો, પમાડો પૂરેપૂરો પાર,
ધોરાને કરો હોરો રે, જોઈ ધ્યાનમાં ધારી. ગુરૂં ૫

કાશી ૨૦૭ મી.

ઉત્તર.

ગુરૂ કહે ગણાવું રે, રાખું નવ તુજને રાકે;
જ્ઞાનખારી ઉઘડાવું રે, અવિચળ થઈ તું ટકે. ટક. ૧

વારા મનમાં ને શંકા થઈ તે, ખરેખરી છે જાણ;
તેનું નિરવાણ કરી દડં પળમાં, પેર પેરનાં દઈ પ્રમાણ,
સમજ જા સટ લેઈ રે, હરિકેરે આવી હકે. ગુરૂં ૨

જેણે સદ્ગુરૂ કનેથી નિર્ણય કરિયા, કે હું તો મુક્ત છું નિર્વાણ;
તે તો મુક્ત સદા રહેવાના, તેમને થવાની નવ કદી હાણ,
હવે બતાવું બીજું રે, ભુરા જન ભુરું બકે. ગુરૂં ૩

૧ ઉત્તર—બધે અને મોક્ષ અભિમાનથી ઉપજે છે. જો અભિમાન તજી દેવાય તો બધે મોક્ષ પણ મિથ્યા છે.

જેને સદ્ગુણની કૃપા નથી ભાઈ, તે જીવ જાણે હું નીચમાં નીચ;
 મહામહાળંધે બધાઈ ગયો હું, ગયો કળી હું કાળે કીચ,
 તે રહશે બધાયલો રે, જાય મથુરા કે મકે. ગુરૂં ૪
 બધ મોક્ષ એ તો ઉપજે છે ભાઈ, અભિમાનયત્રી નિરધાર;
 ત્યારે તેના રહેવા વિષે તું કરચને, વારવાર તો ભાઈ વિચાર,
 ધીરજ ધરચ ધીર રે, ચઢી જો નવાણુને ધકે. ગુરૂં ૫

કાશી ર૦૮ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂં એમા શકા રે, ગુજને થઈ તરવાને;
 સમાધાન તેતુ કીજે રે, અભરે મુને ભરવાને. ટક. ૧
 તમારી વાત પર વિશ્વાસ મુજને, પૂર્ણપણે છે સ્વામ;
 પણ મેં એમાંહી જાણતુ કઈક સુણ્યુ છે, તેં કહી દેવુ છે મારે તમામ,
 બાકી નથી શખવુ રે, સંકટ મારૂં હરવાને. ગુરૂં ૨
 મહાપંડિત કેટલાક મેં નિરખ્યા, કરતા મોટામોટા વાદવિવાદ;
 મહાજાણુનહારા તે જગમા જણાયા, તજ્યો જેણે ભણવાકેશે પ્રમાદ,
 જીવાનું મેં સાલજ્યુ રે, લાગ્યો થાર હરવાને. ગુરૂં ૩
 બધ મોક્ષ ગુરૂં જો ને ગણિયા, તે જીવને સાચાં માને તેહ;
 તમે તો ગુરૂં કલ્પન કહોછો, ત્યારે ક'ણેછે મારી દેહ,
 ખરૂં કોનુ માનવું રે, જાયે ચિત્ત ચરવાને ગુરૂં ૪
 એમ વ્યગ્ર ચિત્ત તો માત્ર થયું છે, તેને શાત કરો ગુરૂં દેવ;
 હવે તો સર્વ સમજાવી દો મુજને, કરી દો સાધ સાચો તતજેવ,
 ધીરાને દો ધીરજ રે, લાગે નવ હરવાને. ગુરૂં ૫

૫ નવાણુને ધકેડે ચઢી જો—અર્થાત્ ખરી દસોટીમા આવ ૧
 પ્રશ્ન — પડિતો બધ મોક્ષને રાત્ર માનેછે અને તમે મિથ્યા કેમ
 માનો છો ?

કાફી ૨૦૯ મી.

ઉત્તર.

- હીક કરી શંકા રે, તેવાને તો નમો નમો;
જાણાવી દઉં જીવિત રે, હૃદ તારે રમો રમો. ટેક. ૧
- તેં જવા મોઢા પંડિત દોઢા, તે હોય પંડિત કે પંડિતરાજ;
તેની સાથે મારે કાંઈ નથી ભાઈ, વાદવિવાદકેરું કાજ,
ખરું કહી દેવું ખાતે રે, ઉભરા તારા શમો શમો. ટીક૦ ૨
- તેં કહ્યા તેવા જને તો માન્યો છે, અજ્ઞાને કરી દહને આત્મા જાણ;
તેણે સંસારી જોવા માનેછે તેને, સમજી પુસ્તકકેરું પ્રમાણ,
ખરું નથી જોળ્યું રે, દુઃખ ભલે ખમો ખમો. ટીક૦ ૩
- વિચારવત તો વિચારી જોશે, સંસારવાળો નથી આત્મારામ;
એતો સાક્ષી છે સાચામાં સાચો, અંતઃકરણ ધર્મનાં જાણે કામ,
અહંકાર આદિક રે, ભલે કોઈને દમો દમો. ટીક૦ ૪
- એ પેરે સમાધાન છે એતું, વધુ કહેવામાં વધુ થાય વાર;
તેને તો મારે સમજવવો ધીરા, શુદ્ધ સારમાંથી પણ સાર,
ધીંગ ધર્ય ધ્યાનમાં રે, ભૂંડા ભલે ભમો ભમો. ટીક૦ ૫

કાફી ૨૧૦ મી.

પ્રશ્ન.

ગુરૂ કહો મુજને રે, ક્યમ થઈ આવે શંકા;

૧ તેવાને—બધ મોક્ષ મત્ય માનનારા પડિતોને. ઉત્તર—પડિતો અ-
જ્ઞાનથી દેહને આત્મા જાણીને બધ મોક્ષ મત્ય માનેછે, પરંતુ આત્મા દેહ
નથી પણ દેહનો દૃષ્ટા સાક્ષી ચેતન્યરૂપ છે, માટે તેમનું માનવું જોડું છે.

- નિવૃત્તિ નવ મળતી રે, શું મારા દિવસ વંકા. ટેક. ૧
- વારંવાર શકા થાય છે મુજને, તેનું નિવારણ કીને નાથ;
વળી પાછી એક શકા ઉપની છે, વિચારતાં મણુ મખ્યાત,
તે તો નિવારો રે, જૂઠી થાય જેમ ઝંખા. ગુરુજી ૨
- શું લિંગદેહનો ગુરુ ! કરવો જોઈએ, તેમ કારણદેહતણો વિવેક;
એ કયાં વિના તો નવ થાય કદાપિ, મન માન્યો ગુરુજી ટેક,
તેનું તો મમનવો રે, જોઈ શિષ્યજન રંકા. ગુરુજી ૩
- એના વિવેક જો કયાં નવ હોયે, તો પ્રકૃતિયકી પર આત્મા જોઈ;
તે તો ક્યમ જાણાય ગુરુ મારા, એમાં આવી પડ્યો છે મુજને સંદેહ,
ઠાળી દો તે મારી રે, ગુરુજી તમે આશંકા. ગુરુજી ૪
- નિર્મળ કરી દો નયણાં મારાં, અંતઃકરણ કરો તેણું જાણ;
સર્વાંગને મુગ્ધોભિત કીને, લક્ષણવંતું દીને લા'ણ,
ધીરાને દો ધીરજ રે, બાળી દો ખોટી લંકા. ગુરુજી ૫

કાફી ૨૧૧ મી.

ઉત્તર.

- પૂછ્યું પાર પામવા રે, જાણવું તુંને જીવિત;
સમજાવી દઉં સરવે રે, કરવી ન મારે પુનરૂતિત. ટેક. ૧

૧ પ્રશ્ન—જેમ સ્વદેહથી આત્મા નોખો છે તેમ લિંગદેહ અને કારણદેહથી પણ નોખો છે કે કેમ ?

૧ ઉત્તર—સ્વદેહ આત્મા નથી કેમકે તે વિકારી અને જડ છે. લિંગ-દેહ આત્મા નથી, કેમકે તે સુખદુઃખનો ભોગવનાર અને સ્વમાવરણનો અભિમાની છે; વળી સુપ્રભિમાનેનો લય થાય છે. કારણદેહ આત્મા નથી, કેમકે તે સુપ્રભિનો અભિમાની છે. આત્મા તો એ ત્રણે દેહનો જાણનાર દોષથી નેમનાથી નોખો છે.

પાર તો પમાડી દઉં પલકમાં, તારો શંકા પરી કરી જાણ;
 સમાધાન સાચું મનનું થાશે, પેર પેરનાં આપું પ્રમાણ,
 ભણાવી દઉં ભાગવત રે, જણાવું જોગની જુક્તિ. પૂછ્યું ૦ ૨

લિગદેહ કારણદેહ જાણો, અને વળી સ્થૂલદેહ સુજાણ;
 એ ત્રણ સહિત તો સકળ વિશ્વ છે, એમ ગુરૂપદશે કર્યું પ્રમાણ,
 પછે ત્યાગ ક્યો તેના રે, જાણી લીધી સહુ રક્તિ પૂછ્યું ૦ ૩

ગુરૂ અને સત્શાસ્ત્ર સુણ્યેથી, કુશળપણું મેળવ્યું નિરધાર;
 તેવડે તો આત્મા જોવામાં આવ્યો, પમાયો અપારકેરો પાર,
 અસત્શાસ્ત્રકેરી રે, જાણી ખોટી ઉક્તિ. પૂછ્યું ૦ ૪

એમ તો નિર્ણય થઇ ગયો તારો, શંકા પરી થઇ પલક મોઝાર;
 વળી પૂછવું હોય તો પૂછી જોને, હવે નથી કરવાનો કાંઇ વિચાર,
 ધીરા ધરય ધીરજ રે, પ્રેાડી નથી પ્રયુક્તિ. પૂછ્યું ૦ ૫

કાશી ૨૧૨ મી.

પ્રશ્ન.

સમાધાન સાચું કીધું રે, શંકા તો એમાં થઈ આવી;
 નથી નિવૃત્તિ થવાની રે, ભૂકુ છે મારું ભાવિ. ટેક. ૧

પણ પળમાં પ્રભુ મુને શંકા યાચે, મન નિવૃત્તિ નવ પામે કેમ ?
 તેનું પણ મને જણાવજો ગુરૂ, જો ધરો મારા ઉપર પૂરો પ્રેમ,
 ખરેખરું ભાખજો રે, ભૂંડું દજો તળવી. સમાધાન ૦ ૨

૧ પ્રશ્ન—સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણદેહ રૂપી શરીર અને આ જગત
 એ સર્વનો આત્મા દશ હોવાથી આત્મા નેમનાથી ભિન્ન છે, એમ જો હોય
 તો આત્મા અને જગત એ ધાના થવાથી દ્વિત મત્ય હરે છે. અને તમે તો
 અદ્વિત બ્રહ્મ પ્રતિપાદન કરો છો. ત્યારે દ્વિત મત્ય કે અદ્વિત સત્ય ?

ગુરુ દેવે મુજને જાણાવી, મારે પૂછવું છે પ્રમાણ,
 શરીર ને જગત શું ભિન્ન હશે ગુરુ, આત્માથી નિર્વાણ,
 કહી દો તેનું સરવે રે, ભજન દદ ભજવી. સમાધાન૦ ૩

ને ભિન્ન હોયે તો તો કયળે છે, કારણ મારા ગુરુદેવ,
 દ્વિતભાવ તો સાચો કરેછે, જેને તમે જૂઠા કહો તતખેવ,
 પ્રમાણ તેનું પાઠ્ય રે, શિષ્યને દો સમજવી સમાધાન૦ ૪

એ શકાનું સમાધાન કરો માંધ, પછે મુજને શકા નવ થાય,
 ઘણી શકાના સમાધાન થયા છે, હવે તો શકા એ જૂઠી જણાય,
 શ્રીરામે દદ કીધો રે, અજ્ઞાનઅરિ ધૂળવી સમાધાન૦ ૫

કાશી ૨૧૩ મી

ઉત્તર.

વારૂ વાત પૂછી રે, શાણા શિષ્ય તે ભાઈ,
 જાણાવી દઉં જીવિત રે, હજી કાચી છે કમાઈ ટેક ૧

જળને કાઠે જળને તું જોજે, થતા તરંગ અનેક,
 ઘોળા બગ જેવું ક્ષીણ જોજે ભાઈ, કરજે જીવજીવતાણો વિવેક,
 જૂઠું નથી કોઈ રે, એક જળમા રહે સમાઈ. વારૂ ૨

૧ જળના દૃષ્ટાંતથી ઉત્તર આપેછે, ઉત્તર—જળમા જેમ તરંગ શીણ અને પરપોટા જણાય છે, અને જળથી તેને ભિન્ન પણ કહેવામા આવે છે, તથાપિ વસ્તુગત્યા તે જળથી ભિન્ન નથી તેમ આત્માથી જળસાગરમા સત્વ રજ, અને તમ એવા ત્રણ ગુણરૂપી લેહેરો, શીણ અને પરપોટા જણાય છે, તથાપિ તે આત્માથી ભિન્ન નથી નિશ્ચયદાય પણ વિચાર સાગરમા લખે છે કે—

“અન્ધિ અપાર સ્વરૂપ મમ, લહરા વિષ્ણુ મહેશ,
 વિધિ રવિ ચંદા વરુણ યમ, શક્તિ મનેશ ધનરા”

એની પેરે ત્રણ ગુણવાળું જે, જગત કહેવાયે જાણ;

તે તો આત્માયકી ઉપજ્યું છે ભાઈ, નથી ભૂદું એનાયકી નિર્વાણ,

સમજી જા સટ લેઈ રે, હવે ન જઈશ વ'વાઈ.

વારૂં ૩

તરંગાદિક જેમ તો વ્યાખ્યા, જળ માહે નિરધાર;

તેણી રીતે હું વ્યાખ્યા છું જગમાં, પામે સંત મહંત તેના પાર,

ખીજી તો જાય ભૂડી રે, ચૂલે પડે ચતુરાઈ

વારૂં ૪

આત્માયકી ભિજ્ઞ કાંઈ નથી ભાઈ, તો કહેવાય દૈત કેઈ પેરે જાણ;

અનુમાન સરખું ન થાયે કોનાયો, કરે તેને તો યાગ દાણ,

ધીરા ધરચ ધીરજ રે, જ્ઞેને ધ્યાનમાં ધાઈ.

વારૂં ૫

કાફી ૨૧૪ મી.

મશ્નો.

હવે મશ્નો એક પૂછું રે, મળુજી હું પ્રેમાળા;

ઉત્તર તેના આપો રે, ખરેખરા નેમાળા

ટીક. ૧

ઘણો ઘણો શ્રમ આપ્યો મેં તમને, તેની ક્ષમા કરજો ગુરુદેવ;

સાચો શિષ્ય થઈ આવી હું સાધુ, ગુરુ જાણે અજાણે તમારી સેવ,

એક શકા નિવારો રે, જ્ઞાનછોગાવાળા.

હવેં ૨

જે આત્માકેરું અજ્ઞાન હોયે ગુરુ, તો તેના પ્રકાશ ઘટે નવ જાણ;

એ શકા તો મુજને થઈ આવી, મળુ તેનું આપી ઘોને પ્રમાણ,

જાણાવી દો જુક્તિ રે, માનસકેરા મરાળા.

હવેં ૩

એમ જે પ્રકાશ ઘટે નહિ તો, પ્રકાશ વિના જગત કેમ જાણાય;

આઠી એ મારા અતરમાં પડી અતિ, ચોડાસારૂ ગુરુજી તણાય,

નિર્મળ થયું હૈકું રે, થીર કરી બુદ્ધિબાળા.

હવે ૦ ૪

એ પ્રશ્નનો ઉત્તર તો દીજે, પછે મારે પૂછવાનું નથી કાંઈ,
શકાઓ સર્વનું સમાધાન થયું છે, સાધ જોયો માલ ઘણો આપમાઈ,
તરી ગયો ધીરો રે, મળ્યા ધન્ય જ્ઞાનવાળા.

હવે ૦ ૫

કાશી ૨૧૫ મી.

ઉત્તર.

જોગી કહે જણાવું રે, વાર વારિ વહતા,

હવે શકા નવ ઉપજે રે, જ્ઞાનાગ્નિમા દહતા.

ટેક ૧

સર્વ જુક્તિ મે જણાવી દીધી તું ને, વેદશાસ્ત્રની વાણી માય,

ક્રમાક્રમ તેમા નથી રાખ્યો, તેં તો પૂછ્યું છે કાયનું કાય,

ઉત્તર તેના આપ્યા રે, વાટ માહી વહતા

જોગી ૦ ૨

આ પ્રશ્નનો પણ આપું હું ઉત્તર, તે તું સમજી લે નિરધાર;

પલકમાહી હું તો પાર ઉતાડ, તારો કર શોભિતો દિદાર,

૪ બુદ્ધિબાળા—બુદ્ધિરૂપી સ્ત્રી પ્રશ્ન—પડિતો કહેછે કે આત્મસ્વરૂપ-
નું અજ્ઞાન હોવાને લીધે આત્મામા આત્મારૂપ ન જાસતા જગતનો ભાસ
થાયછે પણ આત્મા જો અજ્ઞાનરૂપ અધકારથી દકાયનો હોય તો તે જી-
જને પ્રકાશ આપી શકે નહિ, અને એમ થાય ત્યારે જગતનો ભાસ કોના
પ્રકાશથી થઈ શકે? અર્થાત્ આત્માને જો પ્રકાશરૂપ કહેશે તો તેને વિશે
અજ્ઞાન રૂપ અધકાર ઘટતો નથી, અને જો અધકાર ઘટેછે એમ કહેશે
તો જગતનો ભાસ ન થવો જોઈએ એ શકાનું સમાધાન આપો

૧ વાર ઇન્—તને શકા રૂપી પાણીમા વેહેતા યાર—અટકાવું છું
૨ ક્રમાક્રમ—ક્રમ અને અક્રમનો ભેદ રાખ્યો નથી અર્થાત્ તે જેમ
મને ક્રમ છોડીને પ્રશ્નો કર્યા છે તેમ મે પણ ક્રમ છોડીને ઉત્તર કર્યા છે
ઉત્તર—આત્મા મદા પ્રકાશ રૂપ છે, અને તેના પ્રકાશથી આ મહા વિશ્વ
ભાસે છે એને વિશે અજ્ઞાનઅધકાર ઘટતોજ નથી, એમ જના એ વિષ
અજ્ઞાનઅધકાર ઘટેછે એમ કહેવું એજ અજ્ઞાન છે

ચતુર કઈં એકા રે, મુજને તો ચહંતાં.	જોગી૦	૩
ચૈતન્યકેરો પ્રકાશ અતિ છે, તે પ્રકાશનુ સુણ્ય પ્રમાણ;		
તે પ્રકાશ તો રૂપ છે આત્માનું, તેણે આત્મા જગત પ્રકાશે જાણ.		
નથી એથી નાખો રે, છે સર્વ એક ગ્રહંતાં.	જોગી૦	૪
એ શંકાનું સમાધાન થયું તારું, હવે જાણાય નિવૃત્તિવાળો તુંય;		
પૂછવું હોય તો પૂછજે મુજને, સંશય નિવારવા બેઠો હુંય,		
સાચું દેઘરા સમજાવી રે, ધીર ધ્યાને રહંતાં.	જોગી૦	૫

કાફી ૨૧૬ મી.

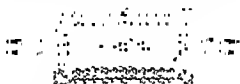
પ્રશ્ન.

હજી રહી એક શંકા રે, નિવારો તે નાથ મારા;		
ઉત્તર આપી દો તેના રે, અખંડાનંદ અવિધારા.	ટૂંક.	૧
મે તો ગુરૂજી આપને પૂછ્યા, જે જે મત્ર આઠ્યા અંતરમાંય;		
તેના તો ઉત્તર તમે ગુરૂ આપ્યા, મારું સમાધાન કરવા આંય,		
સાચુ સમજાવ્યું રે, ખરા કહીને ધારા.	હજી૦	૨
એ મત્ર ઉત્તર જે જન વાંચે, વા ગનન કરે કોઈ વાર;		
તેની તો ગતિ કેવી ગુરૂ થાયે, તેના સાધ સમજાવો મુને વિચાર,		
શંકા રહી એટલી રે, ગુણ ગાવા મેં તોરા.	હજી૦	૩
રામકથા વાંચે તે જન પામે, રામનું પદ નિર્ધારણ;		
કૃષ્ણકથા વાંચતા નિરખે જન, રાસકીલા રસખાણ,		
પ્રશ્નોત્તર સુણનાં રે, મળે શું કહો સારા ?	હજી૦	૪
એ શંકા એક ઉપજી આવી ગુરૂ, આ મત્ર ઉત્તર મુણે નહ જન;		
તે તો કેવા પદને પામે મણ. એટલું કહી મન કરો મસત્ર,		
ધીરાને કર્યો હીરો રે, વાર આણ્યા ગુરૂ વારા.	હજી૦	૫

કાશી ૨૧૭ મી.

ઉત્તર.

- પ્રશ્નોત્તરમાળાનું રે, ફળ સમન્તર્થુ સાડ; ૧
 શકા પરી કરોને રે, નિર્મળ કડ મન તાડ ૨
 રામાદિકની કથા સુણતાં તો, તેમનાં પદ મળે નિર્વાણ,
 એવું તો તે પુસ્તક માહી ભાળ્યું, તે તો કરવું જોઇએ પ્રમાણ,
 કહેવું આપણે આપણું રે, નિદક થતું મન માડ. ૩
 આ પ્રશ્નોત્તરમાલિકા જે તારો, તે સાંભળે જન જેહ;
 મનન કરે વા અધ્યયન કરે તો, તરી જાય નિ.મંદહ,
 મોક્ષપદ પામે રે, ખરેખર ઉચ્ચાર. ૪
 સમાન દૃષ્ટિવાળો જન થાયે, સદ્ગુરુનું જાણે સ્વરૂપ;
 શિષ્યની વૃત્તિ મમલ સહુ જાયે, મળી જાયે મીઠા જ્ઞાનનો ફૂપ,
 સુધારસ લાધે રે, હૂમતાનો થાય ઉતાર. ૫
 એવું પદ તો પામે જન પૂર, જે પ્રશ્નોત્તરમાલિકા સુણે કર્ણ;
 આખર અવિનાશી રૂપ તે થાયે, આવે મોઢા મોઢા જન જેણે શર્ણ,
 ધીરા ધ્યાન ધરી સમજે રે, તો તો ફળ ખર ધાર. ૬

૨ કનુ ૪૦—રામાદિકની કથા સાંભળતા તેમનું પદ મળે છે એ વાત પ્રમાણ પુર મર સિદ્ધ કરવી જોઈએ અર્થાત્ કથા શ્રવણ માત્રથી તે ફળ મળતું નથી પણ રામાદિકની અનન્ય ભક્તિથી મળે છે, એ ખરૂં છે અને આ અથના તો શ્રવણમાત્રથી જ્ઞાન મળે છે એટલું આ અથમા વિશેષ છે ઉત્તર—આ અથ સાંભળવાથી મોક્ષ મળે, સમાનદૃષ્ટિ થાય, ગુરુસ્વરૂપ મમળે, વગેરે સહુ ફળ છે

પ્રાચીનકાવ્યમાળા.

જૂદા જૂદા કવિઓના રચેલા પસંદ કરી પ્રકટ કરેલા સંગ્રહ મેળો—
 કેમી સાફ રતની ગ્લેઝ કાગળો ઉપર સુંદર છાપથી છાપેલા તથા એમ્બોસ
 કરેલાં સોનાના ગિલ્દવાળાં પૃથ્થાંથી બાંધેલા છે. (કાચા પૃથ્થાંવાળાં ઘરેકની
 કીમત ચાર આના ઓછી લેવામાં આવે છે).

કીમત ગીલ્ડની પોસ્ટેજ.

* દ્રૌપદીહરણુ—મહાકવિ પ્રેમાનંદકૃત વીરરસ છંદો-

બદ્ધ મહાકાવ્ય ૩ ૧-૪-૦ ૦-૩-૦

* રસિકવલ્લભાદિ—કમોક્ષના દયારામભાઈ કૃત

વૈષ્ણવમતપોષક કવિતા ૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* રાજસૂયયજ્ઞ—વડોદરાના કરિ ગિરિધરદાસ કૃત. ૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* દુઃશાસનરૂઢિરપાનાખ્યાન—મહાકવિપ્રેમાનંદ.

સુત વલ્લભકૃત વીરરસ છંદોબદ્ધ
 કાવ્ય. ૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* લોખલકતનીયાણી —મહિયાવાડના કવિ ભોખની

ગાનમંક્તિની કવિતા. ૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* દીવાળીબાઈ તથા રાધાબાઈકૃત કવિતા—

રામજન્મની ગરબીઓ વગેરે સ્ત્રી-
 ઓની સાદી જાળની કવિતા છે. ૩ ૦-૧૨-૦ ૦-૨-૬

* બાપુસાહેબગાયકવાડકૃતકવિતા—ગાન

દૈરાગ્ય આદિના ઉત્તમ પદો છે. ૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* દામાયતીની કથા વગેરે—પ્રેમાનંદશિષ્ય વીરજી-

કવિકૃત સરસ વાર્તા. ૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

હરિદાસ તથા દ્વારકાદાસકૃત કવિતા—છટક ૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

નિરાંતલકતકૃત કવિતા—અલ્પગાન ત્રિપે સાદી

જાપામા ઉત્તમ ઉપદેશ. ૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

બાલણાદિ કવિકૃત કવિતા—બાલણ, નાકર, મુકુંદ,

દયારામ ને ગિરિધર એ કવિઓના
 જૂદા જૂદા મેળો દાખલ કરેલા છે. ૩ ૧-૮-૦ ૦-૪-૦

અષ્ટાવક્રાખ્યાન—મહાકવિ પ્રેમાનંદકૃત છંદોબદ્ધ

ગાં (તે રસમયકાવ્ય	૩ ૧-૪-૦ ૦-૨-૬
દયારામકૃત કવિતા—કૃતકાવ્ય વગેરે ૫૭૫ ગટિક	
દાખલ છે તે ૧૧ છે	૩ ૧ ૪-૦ ૦-૨-૬
સુલદ્રાદુરણ તથા રૂમિણીહુગ્ધ—મહાપ્રિ	
પ્રેમાનદકૃત	૩ ૦-૧૨-૦ ૦-૨-૬
રત્ને ઘેરકૃત કવિતા—એમા પ્રેમાનદશિષ્ય રત્નેશ્વરે	
કરેલુ ભાગવતભાષાન્તર વગેરે	
કવિતા છે	૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬
માર્કેડેયપુરાણ—(ભાગ ૧ લાથી ૭૫ માં ગુર્ધી	
પાત્ર પ્ર તકમા ,કર્તા મહાકવિ	
પ્રેમાનદ દરેખે	૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬
યક્ષમ પ્રોત્તર—મહાપ્રિ પ્રેમાનદકૃત વતનભક્ત	
દ પ્રેમાનદ કરણરમ કાવ્ય	૩ ૧-૪-૦ ૦-૨-૬
નરસિંહરામકૃત કવિતા—બેઠાણાનું ગર્ગ્ય વગેરે	૩ ૦ ૧૨ ૦ ૦-૨-૦
ધીરાભક્તકૃત સ્વરૂપ—એમા ગુરુ, ગાયા, મન,	
વગેરેના સ્વરૂપ એ જાણવાનારી	
મણીઓ છે	૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬
ધીરાભક્તકૃત કવિતા—ભૂદા ભૂદા વિષયના ૪૬,	
મણી ગરમી વગેરે	૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬
પ્રશ્નોત્તરમાલિકા—ધીરાભક્તકૃત અલગ નના	
પ્રશ્નોત્તર	૩ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬
રોપ-ગિરિકાસત્યભામાનાટક—મહાપ્રિ પ્રેમાનદકૃત ૧૦૬૫ પદ્યોથી ન	
ગૂજરાતી ભાષામાં આ મનોમન નામ છે ૧૦૬૫ પ્રસિદ્ધ થયો	
* કક્તગિરિકા પૂર્ણવાળા પુસ્તકો છે * કક્ત કાવ્ય પૂર્ણવાળા પુસ્તકો છે	
પુસ્તક મળવાનાં ઠેકાણાં.	
વડોદરા—વીરક્ષેત્રમુદ્રાલયમાં અથવા પ્રાચીનકાવ્ય ઓરિયનમાં	
અમદાવાદ—નણુ દરવાજા આગળ દ્વારમંત્રમ મોતી નાન અમ્સેનર પાસેથી	
મુબાઇ—પરિત જ્યેષ્ઠરામ મુન્દલ જુકેસેનર, આદારમોટ, કાળ્યાદેવી	
રોડ ગમદાસ કાચીતમ મોદી પુસ્તકપ્રસારકમડગીના મેનેજર,	
કાળ્યાદેવીરોડ	